

BEDER JOURNAL OF HUMANITIES

ISSUE:16

SPRING 2022

About the Journal

Beder Journal of Humanities (BJH) is a peer-reviewed journal published by University College "Bedër" High Education Institution (HEI), Faculty of Humanities and Law. The main objective of BJH is provide international scholars an intellectual platform for the exchange of contemporary research

The journal publishes research papers in the fields of Humanities such as Law, Theology, Communications, Spirituality, Economy and Religion, Morality, History, International Relations, Political Science, Public Relation, Marketing, Human Rights and Sociology, Education and Literature. From 2013, Beder Journal of Humanities (BJH) became a scholarly blind peer-reviewed publication, with an Editorial Board and International Advisory Board comprised of eminent scholars in Balkan, Europe and beyond.

EDITOR-IN-CHIEF

Assoc. Prof. Dr. Rahim Ombashi, University College Bedër, Albania.

ASSISTANT EDITORS

PhD Edona Llukaçaj, University College Beder, Albania
PhD Valmora Gogo, University College Beder, Albania
PhD Nertil Bërdufi, University College Beder, Albania
PhD Suela Musta

EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Altin Shegani, Tirana University, Albania
Prof. Dr. Ardian Nuni, Tirana University, Albania
Prof. Dr. Ayhan Tekineş, Vienna University, Austria
Prof. Dr. Briseida Mema, Tirana University, Albania
Prof. Dr. Ferit Duka, UET, Albania.
Prof. Dr. Hajri Shehu, University of Tirana, Albania
Prof. Dr. Rami Memushaj, University of Tirana, Albania
Akad. Fejzi Kolaneci, Akademician
Assoc. Prof. Dr. Mark Marku, University of Tirana, Albania
Assoc. Prof. Dr. Selami Xhepa, European University of Tirana, Albania
PhD Enriketa Sogutlu, University College Beder
PhD Ana Uka, University College Beder, Albania
PhD Atakan Derelioglu, University College Beder, Albania
PhD Bojana Hajdini, University College Beder, Albania
PhD Erlis Çela, University College Beder, Albania
PhD Ferdinand Xhaferaj, University College Beder, Albania
PhD Genti Kruja, University College Beder, Albania
PhD Ilirjana Kaceli, "Aleksandër Xhuvani" University of Elbasan, Albania
PhD Irvin Faniko, The Security Academy, Tirana, Albania

PhD Isa Erbaş, University College Beder, Albania
PhD Jamal Alsafarti, University College Beder, Albania
PhD Ndriçim Ciroka, University College Beder, Albania
PhD Ramadan Cipuri, University of Tirana, Albania
PhD Sadullah Yılmaz, University College Beder, Albania

INTERNATIONAL ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Abdullah Hamiti, University of Pristina, Kosovo
Prof. Dr. Admiel Kosman, Potsdam University, Germany
Prof. Dr. Francesco Zannini, Pontificio Istituto di Studi Arabi e d'Islamistica, Italy.
Prof. Dr. Hamit Xhaferri, Universiteti UEJ, Tetovo, North Macedonia
Prof. Dr. Hans Köchler, Innsbruck University, Austria
Prof. Dr. İsmail Albayrak, Australian Catholic University, Australia
Prof. Dr. John Esposito, Georgetown University, Washington, USA
Prof. Dr. Jon Pahl, Lutheran Theological Seminary, USA
Prof. Dr. Kerima Filan, Sarajevo University, Bosnia & Hercegovina
Prof. Dr. Mark Webb, Texas Tech. University, USA
Prof. Dr. Paul Weller, University of Derby, U.K.
Prof. Dr. Qazim Qazimi, University of Pristina, Kosovo.
Prof. Dr. Recep Ileri, Universitate Europei de Sud-Est
Prof. Dr. Sebastiano Tafaro, Bari University, Italy
Akad. Feti Mehdiu, Pristina, Kosovo
Assoc. Prof. Dr. Ahmet Ecirli, Institute of Sociology, Academia Romana, Romania
Assoc. Prof. Dr. Laura Tafaro, Bari University, Italy
Prof.
Assoc. Prof. Dr. Zeki Sarıtoprak, John Carroll University, USA.

BEDER JOURNAL OF HUMANITIES

ISSUE:16
SPRING 2022

Publication Frequency: Biannual

ISSN: 2306-6083

ISSN Online: 2707-3041

Tirana, Albania

www.bjh.beder.edu.al

TABLE OF CONTENTS

Alban TUFA

Mediet e reja, kapitalizmi, algoritmet dhe iluzioni demokratik.....	1
--	---

Erisa DATJA

Ndërhyrja në të dhënat kompjuterike.....	17
--	----

Fioralba MARKJA

Ndikimi i pandemisë Covid-19 mbi të drejtat e njeriut.....	30
--	----

Genti KRUJA

Interfaith Dialogue in Albania as a Model of Interreligious Harmony.....	46
---	----

Edona LLUKACAJ

‘Twilight’ Multiculturalism: Kadare’s Conceptualization of Pan-albanian identity in the age of Multiculturalism	68
---	----

Armina MACIĆ , Ceylani AKAY

‘An analysis of the representation of cultural content in reading texts in Headway ELT textbook’	87
---	----

Suela MUSTA

Mediatizimi i Covid-19 dhe sfida e lajmeve të rreme në vitet 2020-2021	106
---	-----

Alban TUFA ¹

Mediet e reja, kapitalizmi, algoritmet dhe iluzioni demokratik

Abstrakt

Mediat e reja kanë sjellë alternativa të tjera në procesin e komunikimit dhe të informimit, duke u konsideruar prej studiuesve si media që kanë demokratizuar informacionin. Po ashtu këto media kanë përmbysur skemën e komunikimit, duke thyer barrierat, duke lindur nevojën për rithemelim të koncepteve si dhe duke ndryshuar mënyrat e të bërit gazetari apo marketing. Nga kjo pikëpamje, punimi analizon rolin që luajnë tashmë mediat e reja në kapitalizëm dhe rolin e tyre në përsosjen e demokracisë apo pengimin e zhvillimit të saj.

Në shkencat sociale, dhe sidomos në shkencat politike, studiuesit kanë ngritur teori të ndryshme mbi demokracinë dhe apekset që lidhen me të. Madje disa prej tyre flasin edhe për iluzionin demokratik, ku në këtë pretendim një rol të rëndësishëm kanë edhe mediat e reja.

Në një dimension tjetër, punimi trajton diferencën mes demokracisë dhe iluzionit demokratik. Edhe pse në botë panorama mediatike mbizotërohet nga mediat e reja dhe ato digjitale, prej vitesh shumë studime janë fokusuar në zhvillimin dhe rolin algoritmeve si ndikues sa në zhvillimin e kapitalizmit aq dhe në pengimin e demokracisë. Në pjesën e fundme, punimi trajton rolin që luajnë algoritmet në manipulimin e përdoruesve të mediave të reja.

Fjalët kyçe: *mediat e reja, mediat sociale, kapitalizmi, algoritmet, demokracia*

¹ Kolegji Universitar “Bedër”
Departamenti i Shkencave të Komunikimit,
Email:
azaimi@beder.edu.al

Abstract

New media have brought other alternatives to the communication and information process, being considered by scholars as media that have democratized information. These media have also overturned the communication scheme, breaking down barriers, creating the need for re-establishing concepts and changing the ways of doing journalism or marketing. From this point of view, the paper analyzes the role that the new media already play in capitalism and their role in perfecting democracy or hindering its development.

In the social sciences, and especially in the political sciences, scholars have developed various theories on democracy and the apexes associated with it. Some of them even talk about the democratic illusion, where the new media have an important role in this claim.

In another dimension, the paper addresses the difference between democracy and democratic illusion. Although the media landscape in the world is dominated by new and digital media, for years many studies have focused on the development and role of algorithms as influential in both the development of capitalism and the obstruction of democracy. In the final part, the paper addresses the role that algorithms play in manipulating new media users.

Keywords: *new media, social media, capitalism, algorithms, democracy*

Hyrje

Shembja e sistemeve komuniste në Europën Lindore dhe në Shqipëri, paralelisht me pluralizmin politik solli edhe pluralizmin e mjeteve të informimit, duke shtuar mediat private si edhe një logjikë të re funksionimi të sistemeve të informimit. Nga ana tjetër, kapitalizmi solli një treg mediatik duke iu shtuar në mënyrë të pandashme edhe tregu i reklamave apo i shfrytëzimit të hapësirave mediatike. Po ashtu demokratizimi i medias i dha asaj veç rolit informues edhe rolin monitorues apo kontrollues të pushtetit, duke marrë një peshë vendimtare në konsolidimin e demokracisë. Megjithatë, për të ndërtuar një ide të qartë për sistemet kapitaliste, duhet njohja në thelb e sistemeve komuniste, ose thënë ndryshe, sistemeve totalitare. Në kapitullin e parë të librit “Komunizmi, Kapitalizmi dhe Massmedia” Colin Sparks, shpjegon me imtësi raportet mes medias dhe totalitarizmi, mënyrat se si media përdorej në kohën e diktaturës, dhe se si garantohej monopoli i burimit të informacionit, i cili ishte i gjithi zyrtar dhe pa alternativë (Sparks, 1998). Kur Sparks shpjegon konceptin e totalitarizmit, citon Brezinskin ku thotë se “totalitarizmi është një sistem ku instrumentet teknologjik të përparuara të pushtetit politik, janë plotësisht në dorë të një lidërshipi të centralizuar për të bërë një revolucion shoqëror total, duke e kushtëzuar njeriut mbi bazën e disa hamendjeve ideologjike arbitrare të shpallura nga lidërshipi, në një atmosferë unanime të detyrueshme, për gjithë popullin”. (Sparks, 1998) Nga kjo pikëpamje, mediat shërbyen për të riformuluar shoqërinë, gjë e cila në njëfarë mase mund të vlejë edhe në sistemet demokratike. Në sistemet demokratike, media përdoret nga lidërshipi, për të përçuar mesazhet, për të propaganduar, gjë e cila është deri diku e pranueshme. Megjithatë, sipas studiuesve mediat janë parë edhe si zhvilluese të debatit publik si dhe faktorë të rëndësishëm të zhvillimit të demokracisë. (Habermas, 1989)

Zhvillimet teknologjike sollën edhe zhvillime të reja në aspektin e komunikimit, sidomos me zhvillimin e mediave të reja, duke konkurruar mediat tradicionale dhe duke shtuar kanalet e komunikimit. Por nga ana tjetër, po këto media me hovin e

zhvillimit teknologjik, rritën edhe mundësinë e manipulimit të audiencave, për qëllime apo interesa të ndryshme. (Lingren, 2017)

Studiuesit mediave të reja dhe mediave sociale trajtojnë rolin që luajnë ato në diskursin publik. Sipas tyre këto media ndihmojnë në ndryshimin e narrativës publike si dhe kanë një rëndësi të madhe në modelimin e opinionin publik. Tipik është rasti i zgjedhjes së Donald Trump president ku duke shfrytëzuar platformën Facebook, nëpërmjet *trolleve* (llogarive të rreme) u ndryshua e gjithë narrativa e opinionit publik në hapësirën digjitale. (Sullivan, 2019)

Metodologjia

Ky punim është trajtuar në formën e rishikimit të literaturës, duke u bazuar në autorë dhe studiues të komunikimit dhe politikës, punimet e të cilëve lidhen me të shkuarën dhe ndikimi e saj në sistemin e sotëm shoqëror, qeverisës dhe me modelin mbizotërues të medias. Përgjatë punim janë përdorur të dhëna cilësore dytësore, bazuar në koncepte dhe këndvështrime teorike mbi të cilat janë ndërtuar plot modele komunikimi dhe interpretime që studiuesit ju kanë bërë këtyre koncepteve teorike. Fillimisht, përgjatë punimit analizohet marrëdhënia mes medias dhe propagandës, si elementë thelbësor në zhvillimin apo pengimin e zhvillimit të një demokracie. Këto analiza fokusohen në punën e studiuesit dhe kritikut të medias Christian Fuchs. Pastaj punimi fokusohet në kornizën e Teoria së varësisë së sistemit mediatik (MSD), ose thjesht varësisë nga media, e zhvilluar nga teoricienët e sociologjisë së komunikimit Sandra Ball-Rokeach dhe Melvin Defleur.

Në fund, punimi trajton rolin që luajnë mediat e reja, duke ndjekur praktikën e tyre algoritmike duke ndikuar në mënyrë thelbësore në krijimin e një iluzioni mbi demokracinë.

Hipoteza dhe pyetje kërkimore

Pasi është bërë një rishikim i detajuar i literaturës dhe modeleve të ndryshme teorike është ngritur hipoteza si vijon: *Duke parë zhvillimet socio-politike dhe duke ndjekur praktikat algoritmike mediat e reja po luajnë një rol të rëndësishëm, në zhvillimin e një iluzioni mbi demokracinë. Kjo bëhet duke tentuar manipulimin e audiencave nëpërmjet filtrimit të informacionit, mbinxitjes dhe mikro-shënjestrimit.*

Për t'i ardhur në ndihmë punimit dhe për të vërtetuar hipotezën janë ngritur disa pyetje kërkimore:

- *Çfarë raporti kanë mediat e reja me kapitalizmin dhe demokracinë?*
- *Cilat janë praktikat që ndjek media në përmbushjen e iluzionit demokratik?*
- *Çfarë roli kanë algoritmet në zhvillimin e demokracisë dhe si veprojnë ato në ndërtimin e flluskave të filtrit?*

Mediat, propaganda dhe teoria e varësisë së sistemit mediatic

Një ndër rolet dhe funksionet medias është rolin i saj edukues, sidomos kur bëhet fjalë për edukimin politik dhe rolin e saj në informimin e audiencës së angazhuar dhe qytetare. Sipas studiuesit të medias dhe komunikimit David Beers, media ka rëndësi për edukimin në dy mënyra. Së pari si një hapësirë në të cilën qytetarët mësojnë, dallojnë, debatojnë dhe gjykojnë për të formuluar veprimet, kështu mediat informative mund të imagjinohet si njëfarë zgjatimi i shkollës. Dhe, së dyti si një forcë e fuqishme në shoqërinë demokratike për nxitur ndryshimin ose për ta kundërshtuar atë. Kështu mediat informative duke u parë si subjekte mund të garantojnë fokusin kritik. (Beers, 2006)

Në një pikëpamje tjetër, krejtësisht kritike, komplet të kundërt me Beers-in, kritiku dhe studiuesi i mediave Cristian Fuchs, e sheh median në ditët e sotme si një mjet gjigand propagande. Ai shprehet se mediat janë grupe filtrimi lajmesh dhe shpjegojnë përbërësit thelbësorë të modelit të propagandës. Pikëpamjet e tij mbi rolin që ka media në shoqëritë kapitaliste, kanë qenë në shumicën e rasteve kritike. Sipas Fuchs, përbërësit thelbësorë të modelit të propagandës, ose grupeve të “filtrave” të lajmeve, renditen si më poshtë:

1. *Madhësia, pronësia e përqendruar, pasuria e pronarit dhe orientimi i fitimit të kompanive mbizotëruese të mediave masive;*
2. *Reklamimi si burimi kryesor i të ardhurave të masmedias;*
3. *Besimi i mediave në informacionin e dhënë nga qeveria, biznesi dhe 'ekspertët' të financiar dhe aprovuar nga këto burime parësore dhe agjentë të pushtetit;*
4. *"Arma" si një mjet për të disiplinuar median; dhe*
5. *"Antikomunizmi" si një mekanizëm kombëtar feje dhe kontrolli.*

Këta elementë ndërveprojnë dhe forcojnë njëri-tjetrin. Lënda e parë e lajmeve duhet të kalojë nëpër filtra të njëpasnjëshëm, duke lënë vetëm mbetjet e pastruara të përshtatshme për t'u publikuar. Ata rregullojnë ambientet e ligjërimit dhe interpretimit, dhe përkufizimin e asaj që është fillimisht e vlefshme. Sipas Fuchs ligjërimet e vlefshme shpjegojnë bazën dhe veprimet e asaj sasi për fushatat propagandistike. (Fuchs, 2018)

Teoria e varësisë së sistemit mediatik (Media System Dependence Theory), ose thjesht varësia nga media, u zhvillua nga studiuesit e sociologjisë dhe medias Sandra Ball-Rokeach dhe Melvin Defleur në 1976. (Luo, 2018) Duke u bazuar në një pikëpamje sociologjike, teoria pohon se mediat dhe audienca e tyre duhet të studiohen në kontekstin e sistemeve më të mëdha shoqërore. Kjo për arsye sepse media dhe audienca nuk mund të analizohen si të shkëputura nga sfera të tjera të jetës. Nëpërmjet kësaj pikëpamjeje teorike arrihen ndërlidhjet e sistemeve të gjera shoqërore, masmedias dhe individit në një shpjegim gjithëpërfshirës të efekteve mediatike. Megjithatë, shtrati i kësaj teorie gjendet te tradita e efekteve të medias e zhvilluar përgjatë viteve '30-'40, me konceptet e propagandës, të tilla si "fisheku magjik" apo "gjilpëra hipodermike". Sipas këtij këndvështrimi teorik, sa më shumë që një person të varet te media për të përmbushur nevojat, aq më e rëndësishme do të jetë media në jetën e atij personi dhe për rrjedhojë aq më shumë efekte do të ketë media tek ai person. (Luo, 2018) Megjithatë, në një pikëpamje tjetër, ky këndvështrim teorik lidhet ngushtë edhe me pikëpamjet e përdorimeve dhe kënaqësisë, ngaqë audiencat iu qasen mediave për të përmbushur disa nevoja, të tilla si informimi apo argëtimi.

Në punimin e tyre themelor “*Modeli i varësisë së efekteve të medias*” (A dependency model of mass-media effects), shprehen se natyra e marrëdhënies trepalëshe audiencë-media-shoqëri është ajo që përcakton drejtpërdrejt shumë nga efektet që media ka tek njerëzit dhe shoqëria. (Ball-Rockeach & DeFleur, 1976). Sipas tyre media, audienca dhe shoqëria janë të pandashme nga njëra-tjetra, kjo për arsye sepse ky trekëndësh e jep e merr duke ndryshuar vetveten dhe tjetrin. “Ndërkohë që ka një sërë aspektesh të marrëdhënieve audiencë-media-shoqëri që mund të diskutohen, ai mbi të cilin fokusohemi fillimisht është niveli i lartë i varësisë së audiencës nga burimet e informacionit të masmedias në shoqëritë urbane-industriale.” Sipas Ball-Rockeach & DeFleur në shoqëritë masive të industrializuara njerëzit kanë krijuar varësi nga informacini, dhe kjo bën që të krijojnë varësi edhe nga media, si burim kryesor i informacionit. Për këtë arsye ata në punimin e tyre analizojnë këtë variabël për të kuptuar se kur dhe pse mesazhet mediatike ndryshojnë besimet, ndjenjat ose sjelljen e audiencës. (Ball-Rockeach & DeFleur, 1976)

Në modelin konceptual të Ball-Rokeach dhe Defleur (1976), shoqëria, media dhe audienca ndikojnë njëra-tjetrën dhe nëpërmjet ndërveprimeve, shoqëria dhe media së bashku krijojnë efekte njohëse, afektive dhe të sjelljes tek audienca. (Ball-Rockeach & DeFleur, 1976) Shumë e kanë pranuar dhe aplikuar këtë model teorik duke e kontekstualizuar edhe në situata aktuale të informimit nëpërmjet mediave të reja. “Në rastin e përdorimit të internetit, media i referohet internetit dhe audienca janë përdoruesit e internetit. Interneti është një medium ndërveprues që përdoruesit do të jenë në gjendje të përdorin median për të komunikuar me përdoruesit e tjerë për një sërë qëllimesh; kështu krijon efekte mediatike për përdoruesit” (Luo, 2018). Ashtu siç njerëzit krijojnë e varësi ndaj informacionit në mediat masive tradicionale, ashtu krijojnë varësi edhe ndaj informacioni që buron nga internet. Margaret Meiling Luo e përkufizon varësinë si një marrëdhënie në të cilën plotësimi i nevojave ose arritja e qëllimeve nga njëra palë varet nga burimet e një pale tjetër. Sipas kësaj logjike varësia nga burimet e informacionit mediatik është një kusht i kudondodhur në shoqërinë moderne. “Dikush e gjen këtë gjendje në shumë mjedise,

duke filluar nga nevoja për të bërë blerjet më të mira në supermarket e deri te nevoja më të përgjithshme ose më të përhapura, të tilla si marrja e informacionit që do të ndihmojnë në ruajtjen e një ndjenje të lidhjes dhe familjaritetit me botën shoqërore dhe jashtë saj” (Luo, 2018) Po ashtu, njerëzit duke mbledhur informacion dhe duke krijuar përvoja vetjake dhe të njëpasnjëshme më këtë informacion, i cili në finalen e vet shndërrohet në veprim.

Mediat e reja dhe iluzioni mbi demokracinë

Në këtë periudhë tranzitore gati 30-vjeçare, veç medias tradicionale, hov të madh kanë marrë edhe mediat e reja. Që nga vitet 2010, Facebook filloi të përdorej në mënyrë masive në vendin tonë, pak vite më vonë filloi të përdorej edhe Instagram dhe disa rrjete sociale të ngjashme, duke arritur së fundmi edhe përdorimin në masë të Tik-Tok. Nga ana tjetër njerëzit filluan të informohen nëpër portale dhe audiencat filluan të zhvendoseshin online. Studimet mbi “ueb 2.0” dhe “media sociale” mbizotërohen nga qasjet tekno-përcaktuese që supozojnë se ngritja e këtyre teknologjive rezulton nxit, ose zhvillon një shoqëri më demokratike. Kjo bëhet veçanërisht e qartë kur përfaqësuesit e kësaj qasje flasin për “media sociale pjesëmarrëse” (Fuchs, 2013). Ajo që mungon në të gjitha këto diskutime është një kuptim i bazuar teorikisht i pjesëmarrjes. Ndër studiues përdoren pretendime për implikime për demokracinë, por humbet që në teorinë e demokracisë termi “pjesëmarrje” i cili përdoret kryesisht dhe paraqitet më së shumti në teoritë e demokracisë (Fuchs, 2013)

Ndërsa Beers kur flet për median demokratike dhe të pavarur, ai merret kryesisht me aspektin e saj ekonomik. “Unë” - thotë ai,- “do ta përcaktoja median e pavarur si lajme që nuk iu nënshtrohen presioneve të zakonshme që lidhen me formën dominuese, me çështjet e pronësisë. Këto presione në rritje, siç reflektohen në përmbajtje, përfshijnë përputhjen me status quo-në e perceptuar, në mënyrë që të mos shqetësojnë reklamuesit e kompanive dhe audiencën masive që u është dhënë atyre reklamuesve; dhe kushtimin e burimeve për krijimin e “mjediseve të reklamimit” (duke u përqendruar në tema për të tërhequr reklamuesit që sigurojnë

pjesën më të madhe të të ardhurave për gazetat e mëdha dhe praktikisht të gjitha të ardhurat për televizionin dhe radion)” (Beers, 2006).

Studiues Bob Samuels e ngre diskutimin në një rrafsh tjetër. Ai trajton angazhimin dhe rithemelimin e protestave të nxitura nga mjetet e reja të komunikimit. Samuels është i idesë se teknologjitë e reja të komunikimit në media ndihmuan në nxitjen e protesta spontane që ishin të vështira për tu kontrolluar dhe parashikuar, dhe ky spontanitet shihet si një nga pikat më të forta të lëvizjes protestuese. Askush nuk mund të parashikonte se çfarë do të bënin protestuesit tjetër, sepse as ata nuk e dinin (Samuels, 2011)

Propozimi më interesant që lidhet me demokracinë dhe pjesëmarrjen vjen nga studiuesi Clarence Carson, i cili shprehet se vetë demokracia bazohet në një iluzion. Për Carson “demokracia është një iluzion i lindur në paqartësi, i ushqyer nga një parti politike, i sjellë në pjekuri në konfuzion romantik dhe i vendosur në shërbim të reformës sociale. (Carson, 1965) Por para se të rishikohet kjo çështje shkurtimisht, karakteri i iluzionit duhet të bëhet i qartë. Iluzioni themelor këtu është se Shtetet e Bashkuara, qoftë veçmas siç përfaqësohen nga qeveria e përgjithshme, ose të marra së bashku duke përfshirë qeverinë e shtetit, janë një demokraci. Qeveria e përgjithshme e Shteteve të Bashkuara nuk është një demokraci. Nuk është një demokraci historikisht, etimologjikisht, as në kuptimin në të cilin reformatorët e përdorin fjalën për të justifikuar programet e tyre. Kuptimi themelor i demokracisë është rregulli, ose qeverisja, nga njerëzit. Qeveria, sipas Fjalorit të Kolegjit Amerikan, do të thotë, “drejtimi dhe kufizimi autoritar i ushtrimit të veprimeve të njerëzve në bashkësi, shoqëri dhe shtete; drejtimi i punëve të një shteti, etj.; Sundimi politik dhe administrimi...” Duhet të jetë e qartë se në Shtetet e Bashkuara njerëzit nuk qeverisin. Ata nuk i bëjnë ligjet. Ata nuk i zbatojnë ligjet. Këto funksione kryhen nga ata njerëz në shërbim qeveritar. Asgjë nuk duhet të jetë më e thjeshtë se kjo. (Carson, 1965)

Nëse do ta zbresim në kontekstin Shqiptar, shohim që media sociale ka nxitur protestën, ka rritur reagimin, por nga ana tjetër ka krijuar mekanizma për të mbrojtur vetë liderët politikë duke shtuar mundësitë e propagandimit, duke krijuar ata vetë

mediat e tyre dhe jo pak raste duke eliminuar mediat e sidomos llogaridhënien. Nëse i rikthehemi idesë së profesorit të komunikimit Artan Fuga, por edhe gjithë studiuesve që kanë trajtuar sjelljet e audiencave në mediat e reja, vëmë re se vetë audienca ka sjellje të ndryshme në realitet dhe sjell të tjera në mediat online. Nga ana tjetër demokracia si sistem qeverisës është plotësisht i burokratizuar, dhe në vende që janë akoma në tranzicion mund të themi që jetojmë akoma në iluzionin demokratik.

Demokracia dhe algoritmat

Debatet mbi rolin që kanë mediat e reja në demokraci lidhen në pjesën më të madhe me manipulimin, dezinformimin dhe keqinformimin e publikut. Në punimin e tij “Algoritmat, manipulimi dhe demokracia” (*Algorithms, Manipulation, and Democracy*) studiuesi Thomas Christiano, është i idesë se demokracia kuptohet në raportet që ajo ka me manipulimin. Sipas tij tre dukuri që i shpien audiencat drejtë manipulimit janë: filtrimi (*filtering*), mbinxitja (*hipernudging*) dhe mikro-shënjestrimi (*micro-targeting*). Sipas Christiano, këto tre element “mund të kenë efektin e polarizimit të një elektorati dhe në këtë mënyrë të minojnë potencialin deliberativ të një shoqërie demokratike”. Sipas studiuesve algoritmet mund të përhapin lajme të rreme në të gjithë shoqërinë, duke minuar potencialin epistemik që synohet të ofrojë pjesëmarrja e gjerë në demokraci. (Christiano, 2021)

Sipas studiuesit Cass R. Sunstein, “manipulimi përfshin ndikimin e një personi në një mënyrë që nuk angazhon mjaftueshëm aftësitë racionale të atij personi” (Sunstein, 2016). Duke parë këtë pohim, manipulimi ndodh duke mos i angazhuar aftësitë arsyetuese të një individi ose anëtarit të audiencës. Por sidoqoftë ai, ato aftësi arsyetuese mund të vihen në aksion herëdokur dhe ky lloj manipulimi nuk mund të konsiderohet i mirëfilltë. Duke parë këtë paqartësi mbi manipulimin, Tomas Christiano rëndit tre këndvështrime mbi manipulimin:

- *Manipulimi si arsye nënvlerësuese*: A manipulon B, nëse A ndikon B drejt ndryshimit të mendjes duke bërë diçka që zvogëlon ose përmbys funksionimin

e aftësive racionale të veta. Pra kur njeriu e ka një ide të vetën e cila pasi përballlet me një ide të re, përmbysset.

- *Manipulimi si indiferent ndaj arsyes:* A manipulon B për të besuar p ose për vepruar d kur A ndikon B të besojë p ose të bëjë d me mjete të caktuara dhe A është indiferent nëse B vjen te besimi ose veprimi në një mënyrë të justifikuar.
- *Manipulim i gabuar si përdorimi me dijeni i arsyetimit me të meta:* A manipulon B kur A ndikon B në drejtim të besimit p ose d duke ndikuar B të besojë p ose të bëjë d me anë të një procesi arsyetimi të metë, për të cilin A e di se funksionon sepse B është nuk është në dijeni të defektit në proces, ose nuk është në gjendje ta korrigjojë atë. Këtu duhet të ketë një konflikt qëllimi midis A dhe B, i tillë që pa të metën, B do të shkonte në një drejtim tjetër që shkon kundër qëllimit të A. (Christiano, 2021)

Filtrimi (*filtering*), mbinxitja (*hipernudging*) dhe mikro-shënjestrimi (*micro-targeting*) nuk janë domosdoshmërisht raste të manipulimit objektiv, por ato janë rastet kryesore të manipulimit që studiuesit diskutojnë kur mendojnë për manipulimin algoritmik.

Mbinxitja (*hipernudging*) është një formë shtytjeje që rikonfiguron vazhdimisht shtytjen bazuar në të dhënat që një algoritëm merr nga ju dhe të tjerët dhe përndryshon shtytjen në varësi të informacionit dhe algoritmit në lojë (Christiano, 2021)

Mikro-shënjestrimi (*micro-targeting*) përfshin përdorimin e algoritmeve për të synuar mesazhe për grupe të caktuara personash të cilët do të kishin veçanërisht të ngjarë të zhvendoseshin nga ato mesazhe duke pasur parasysh të gjitha të dhënat e mbledhura rreth asaj nga çfarë do të zhvendoseshin ata dhe të tjerët si ata (Benkler, Faris, & Roberts, 2018). Mikro-shënjestrimi ka thelluar më shumë personalizmin e përmbajtjes duke u bazuar në algoritmet e aplikuara mbi dhënat duke specifikuar se çfarë lloj mesazhi duhet t'i dërgojë një grupi shumë të vogël personash që kanë tiparet përkatëse. (Christiano, 2021)

Duke ndjekur këtë linjë argumentimi, shumë autorë shprehin se mikro-shënjestrimi mund të jetë manipulues në shumë mënyra. Së pari, mund të jetë shumë emocional,

duke shkaktuar trandje ose frikë te anëtarit i audiencës. (Christiano, 2021) Kujtoni kur ju flisni me dikë për një produkt apo shërbim pa patur kurrfarë nxitje dhe sapo futeni në një platformë digjitale përballeni me atë produkt apo shërbim. Kjo lloj mbikëqyrjeje duke u bazuar te të dhënat që platformat marrin nga pajisjet tona, zakonisht ngjall frikë. (Siapera, 2018) Së dyti mikro-shënjestrimi mund të përfshijë gjysmë të vërteta, keqinformim të plotë ose konkluzione të nxituara. Nëpërmjet këtyre elementëve nxitja digjitale shtyn një grup individësh që të dalin e të votojnë ose të përfshihen në aktivitete të tjera politike. (Christiano, 2021)

Të tre dukuritë e përmendura më sipër vijnë si pasojë e mundësive që lejojnë pikërisht algoritmi. Ekzistojnë disa përkufizimi dhe këndvështrimë mbi algoritmin. Një këndvështrim interesant e jep studiuesi medias Nicholas Carah, te libri i tij “Media dhe shoqëria” (Media and Society). Kur përpiqet të shpjegojë algoritmin, ai thotë se algoritmi funksionon pak shumë si paragjykimi i mendjes njerëzore, e cila del në përfundime të shpejta duke u bazuar në shumë pak informacion. Kështu, sipas Carah, edhe algoritmi del në përfundime paraqytuese, ku në shumë raste është përfundim manipulues ose i manipuluar. Sipas tij duke u bazuar te kombinimi i të dhënave janë krijuar tre lloje paragjykimesh

1. *Paragjykimi historik*, ku sistemet algoritmike riprodhojnë format ekzistuese të diskriminimit ose pabarazisë strukturore.
2. *Paragjykimi i grupeve të të dhënave*, ku të dhënat zgjidhen, organizohen dhe etiketohen në mënyra që pasqyrojnë një këndvështrim të caktuar. Për shembull, ku një grup të dhënash imazhesh është etiketuar me terma që denigrojnë njerëzit në bazë të racës, gjinisë ose seksualitetit të tyre.
3. *Paragjykimi algoritmik*, ku proceset e automatizuara të vendimmarrjes optimizohen ose peshohen për të favorizuar rezultate të veçanta. Për shembull, algoritmet e rekomandimit.

Një element tjetër i cili vë në diskutim të madh çështjet e demokracisë në mediat e reja është edhe polarizimi politik. Sipas shumë studiuesve polarizimi politik në sferën digjitale paraqet një sfidë të madhe për shumë demokraci në mbarë botën.

Ata argumentojnë se ekzistojnë tre aspekte kyçe të polarizimit politik: polarizimi ndërveprues (ndërveprimet homofile kundrejt përdoruesve heterofile); polarizimi pozicional (pozicionet e shprehura) polarizimi afektiv – (emocionet dhe qëndrimet e shprehura) (Yarchi, Baden, & Kligler-Vilenchik, 2020).

Në studimin me titull *“Polarizimi në sferën digjitale: Ndër-platforma, një analizë në kohë e polarizimit ndërveprues, pozicional dhe afektiv në mediat sociale”* (Political Polarization on the Digital Sphere: A Cross-platform, Over-time Analysis of Interactional, Positional, and Affective Polarization on Social Media) të kryer nga Moran Yarchi; Christian Baden dhe Neta Kligler-Vilenchik, tregojnë se polarizimi politik në mediat sociale nuk mund të konceptohet si një fenomen i unifikuar, pasi ka dallime të rëndësishme nga platforma në platformë. (Yarchi, Baden, & Kligler-Vilenchik, 2020) Sipas analizës së punimit në Twitter kryesisht mbizotëronin modelet e ndërveprimit homogjen, polarizimi i rënduar pozicional, armiqësia e theksuar ndër-grupore, ndërsa në Facebook u zbulua se ishte platforma më pak homofile për sa i përket ndërveprimeve, pozicioneve dhe emocioneve të shprehura. (Yarchi, Baden, & Kligler-Vilenchik, 2020) Rezultatet e një tjetër punim që lidhet me polarizimin politik në platformave digjitale sugjerojnë se përforcimi politik dhe polarizimi efektiv rriten nga videot politike të zgjedhura nga algoritmi i rekomandimit të YouTube, i cili bazohet në preferencat e kërkimit të pjesëmarrësve. (Cho, Ahmed, Hilbert, Liu, & Luu, 2020) Ky rezultat vjen si pasojë e aftësisë që mediat e reja kanë për të ndërtuar atë që quhet flluska e filtrit.

Ndërmjetësuesit si rrjetet sociale, motorët e kërkimit ose grumbulluesit e lajmeve janë parë si fajtorë për përballjen e përdoruesve të tyre vetëm me përmbajtje të përshtatur për preferencat e tyre personale. Në këtë kontekst, flluska e filtrit është një fjalë e zakonshme e kudogjendur. Vështirë se ndonjë metaforë është bërë aq e njohur sa flluska e filtrit - domethënë “një univers unik informacioni për secilin prej nesh” një term i krijuar për herë të parë nga aktivistja e internetit Eli Pariser. Në librin e tij, Flluska e filtrit: Çfarë fsheh interneti nga ju, Pariser i referohet logjikës së personalizimit të Facebook dhe paralajmëron për ndikimet shoqërore të perspektivave të kufizuara algoritmikisht. (Pariser, 2011)

Përfundime dhe rekomandime

Duke analizuar literaturën dhe konceptet teorike të punimin arrihet në përfundimin se bazuar zhvillimet socio-politike dhe duke ndjekur praktikatat algoritmike mediat e reja po luajnë një rol të rëndësishëm në zhvillimin e një iluzioni mbi demokracinë. Kjo bëhet duke manipuluar audiencat nëpërmjet disa mënyrave.

Së pari nëpërmjet filtrimit të informacionit me anë të programeve algoritmikë, platformat e mediave të reja përcjellin përmbajtje të moderuar te audiencat. Kjo bën që audiencat të trajtohen si treg konsumator dhe jo si qytetarë.

Së dyti, nëpërmjet mbishtytjes (*hipernudging*) të cilën platformat e mediave të reja ofrojnë me anë të reklamave të herëpashershme.

Së treti nëpërmjet mikro-shënjestrimi (*micro-targeting*), i cili përçon informacion të personalizuar te anëtarët e audiencës.

Së katërti, duke ndjekur logjikën e personalizimit, filtrimit, dhe nxitjes së audiencave, mediat e reja kanë ndërtuar flluskave të filtrit. Këto flluska filtri kontribuojnë për të homogjenizuar informacionin e për pasojë edhe idetë mbi realitetin.

Së pesti, si pasojë e flluskave të filtrit, mediat e reja kanë kontribuar në polarizimit politik në sferën digjitale.

Mediat e reja kanë rithemeluar protestën duke i dhënë një karakter tjetër dhe një organizim shumë më të shpejtë se në rastet para saj, siç mund të kuptohet që mediat e reja kanë shtuar mundësin e propagandimit me mesazhe politike nga liderët duke rritur kështu mundësinë e manipulimit dhe rrezikimin e demokracisë.

Në këtë situatë lipset të kuptojmë se lidhjet mes pluralizmit mediatik dhe demokracisë nuk janë në raporte zëvendësuese dhe se lidhja mes tyre sa vjen e pakësohet. Kjo po ashtu lind nevojën që mediat e reja të analizohen dhe të trajtohen në mënyre kritike sidomos aspektet që lidhen me algoritmet dhe demokracinë. Po ashtu lipse të bëhen studime të tjera në këto proces sa komplekse aq edhe të rëndësishme në ditët që po jetojmë.

BIBLIOGRAFIA

Ball-Rockeach, S. J., & DeFleur, M. L. (1976). A DEPENDENCY MODEL OF MASS-MEDIA EFFECTS. *Communication Research*, 1-21.

Beers, D. (2006). The Public Sphere and Online, Independent Journalism. *Canadian Journal of Education*, 109.

Benkler, Y., Faris, R., & Roberts, H. (2018). *Netëork Propaganda: Manipulation, Disinformation, and Radicalization in American Politics*. Oxford, United Kingdom: Oxford Scholarship Online.

Carson, C. (1965). *fee.org*. Gjetur 12 17, 2019, nga Foundation for Economic Educations: <https://fee.org/articles/the-flight-from-reality-12-the-democratic-illusion/>

Cho, J., Ahmed, S., Hilbert, M., Liu, B., & Luu, J. (2020). Do Search Algorithms Endanger Democracy? An Experimental Investigation of Algorithm Effects on Political Polarization. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 150-172.

Christiano, T. (2021). Algorithms, Manipulation, and Democracy. *Canadian Journal of Philosophy*, 1–16.

Fuchs, C. (2013). In Producing the Internet. Critical perspectives of social media. *Göteborg: Nordicom*, 25.

Fuchs, C. (2018). Në C. Fuchs, *THE PROPAGANDA MODEL TODAY* (f. 71). London: University of Ëestminster Press.

Habermas, J. (1989). *Egalitarianism*. Gjetur 06 12, 2020, nga <http://egalitarianism.no/>: <http://egalitarianism.no/ëp-content/uploads/2014/10/The-Structural-Transformation-of-the-Public-Sphere..pdf>

Lingren, S. (2017). *“Digital Media and Society”*. London: Sage Publications.

Luo, M. M. (2018). INTERNET USE IN CAMBODIA: A MEDIA DEPENDENCY THEORY PERSPECTIVE. *International Journal of Management and Applied Science*, 100-103.

Pariser, E. (2011). *The Filter Bubble: What the Internet Is Hiding from You*. New York, United States: Penguin Press.

Samuels, B. (2011). Facebook, Twitter, YouTube and Democracy. *Academe*, Vol. 97, 33.

Siapera, E. (2018). *Understanding New Media*. London: Sage Pub.

Sparks, C. (1998). *Komunizmi, Kapitalizmi dhe Massmedia*. Tiranë: Instituti Shqiptar i Medias.

Sullivan, J. (2019). *Media Audiences: Effects, Users, Institutions, and Power*. London: Sage Publication.

Sunstein, C. R. (2016). *The Ethics of Influence: Government in the Age of Behavioral Science*. Cambridge, United Kingdom: Cambridge University Press.

Yarchi, M., Baden, C., & Kligler-Vilenchik, N. (2020). Political Polarization on the Digital Sphere: A Cross-platform, Over-time Analysis of Interactional, Positional, and Affective Polarization on Social Media. *Political Communication*, 98-139.

Erisa DATJA²

Ndërhyrja në të dhënat kompjuterike

Abstract

This paper is based on the view of criminal offenses in the field of information and communication technology as one of the most developed and most threatened areas which now permeates almost every aspect of people's lives and as a result it does society most exposed to cybercrime, i.e. crime committed against or through data and computer systems.

In this paper I have tried to address the most important issues and highlights related to the crime committed against data and computer systems and to bring the features of this crime. Analysis of criminal offenses committed in computer systems is one of the most valuable innovations in the field of criminal law as previously criminal offenses committed in this field were very few or previously unverified as well as developments in the field of technology and information is the innovation of recent years.

Keywords: *computer, computer system, cybercrime, computer data, Criminal Code*

² Kolegji Universitar “Bedër”
Departamenti i Drejtësisë,
Email: edatja@beder.edu.al

Abstrakt

Ky punim ka në bazë të tij vështrimin e kryerjes së veprave penale në fushën e teknologjisë së informacionit dhe komunikimit si një nga fushat më të zhvilluara dhe më të kërcënuara e cila tani më përshkon pothuajse cdo aspekt të jetës së njerezve e si rrjedhojë kjo e bën shoqërinë më të ekspozuar ndaj krimit kibernetik, domethënë krimi i kryer kundër të dhënave dhe sistemeve kompjuterike ose nëpërmjet tyre.

Në këtë punim jam përpjekur të trajtoj çështjet më të rëndësishme dhe pikat kryesore në lidhje me veprën penale të kryer ndaj të dhënave dhe sistemeve kompjuterike dhe për të sjellë veçoritë e kësaj vepre penale. Analiza e veprës penale të kryer në sistemet kompjuterike përbën një nga risitë më me vlerë në fushën e të drejtës penale pasi më parë vepra penale të kryera në këtë fushë ishin shumë të pakëta ose të paverifikuara më parë pasi edhe zhvillimi në fushën e teknologjisë dhe informacionit është risi e viteve të fundit.

Fjalë kyce: *kompjuter, sistem kompjuterik, krim kibernetik, të dhëna kompjuterike, Kod Penal*

Hyrje

Risitë që paraqet kjo fushë shtrojnë nevojën për ndërhyrje të vazhdueshme ndaj sjelljeve kriminale të ndodhura në hapsirën kibernetike, pasi format e konsumimit të veprave penale kibernetike ndryshojnë dukshëm nga format tradicionale të krimit dhe si rrjedhojë, aplikimi i mundëshëm i normave ekzistuese penale ndaj sjelljeve të paligjshme të realizuara nëpërmjet sistemeve kompjuterike do të rezikonte ndjeshëm zhvillimin shoqëror të vendit, sidomos në Shqipëri. Shqipëria renditet ndër vendet ku zhvillimi i teknologjisë, qasja në internet dhe informatizimi i shoqërisë përparon shumë shpejt. Rritja e përdorimit të komunikimit përbën një vlerë të shtuar në zhvillimin shoqëror të vendit, por, në të njëjtën kohë, ajo ekspozon atë ndaj rreziqeve të natyrës kibernetike me aktorë shtetërorë dhe joshtetëror.

Për parandalimin e krimit kibernetik Shqipëria ka ratifikur “Konventën e Budapestit mbi Krimin Kibernetik”, dhe ka përfshirë në Kodin Penal disa vepra penale kibernetike me ligjin nr.10023, datë.27.11.2008 për disa shtesa në ligjin nr.7895, datë 27.01.1995 “Kodi Penal i Republikës së Shqipërisë”, në kuadër të harmonizimit të legjislacionit të brendshëm me acquis~communitaries e vecanërisht me parashikimet e Konventës.

Me nocionin ‘kriminalitet’ kuptohet tërësia e të gjitha krimeve të kryera në një kohë, hapësirë dhe periudhë të caktuar. Ndryshimi i shoqërisë së sotme filloi me revolucionin agrar, u pasua nga revolucioni industrial dhe arriti deri periudhën e sotme në epokën e revolucionit informatik³. Ndryshimi që solli revolucionin informatik ishte automatizimi i çdo procesi duke e shëndërruar çdo informacion në një kod binar, duke e përpunuar atë dhe duke gjeneruar informacion të ri. Bazuar në format e ndryshme të kriminalitetit në shoqëritë e zhvilluara bashkohore evidentohet një formë e re krimi, ajo në fushën e kibernetikës⁴.

³ 1 Domenico V. (2007), - Krimi i ri i kompjuterave. Evolucioni i fenomenit dhe strategjitë e kontrastit,

⁴ Halili R. (2008), Kriminologjia, Prishtinë, fq. 69.

Krimet kompjuterike janë përkufizuar si:

Vepra penale që kryhen kundër individëve apo grupeve të individëve me qëllim përfitimin e vlerës ekonomike, dëmin e imazhit të viktimës apo shkaktimin e një dëmi fizik ose mendor drejtëpërdrejt ose tërthorazi, duke përdorur teknologjinë modern, ose ndryshe përkufizohet si kryerja e veprimeve me anë të një sistemi të komanduar, ku qëllimi është përfitimi me anë të mashtrimit, thyerjes së sistemeve të sigurisë, shfrytëzimi etj.

Në dallim nga krimet e tjera të njohura, krimet kompjuterike dallojnë pasi ato janë të lehta për tu mësuar se si të përdoren, kërkojnë fare pak burime, por nga burimi i të cilave shkaktohen dëme të rënda dhe të mëdha, mund të kryhen në një juridiksion të caktuar pa qenë aty fizikisht, dhe ajo që është më e spikatur, paligjshmëria e tyre është jo dhe aq e kuptueshme⁵.

Kompjuteri si objekt sulmi

Zhvillimi i teknologjisë informatike ka përcaktuar rolin që kompjuteri ka në zhvillimin dhe funksionimin e shoqërisë bashkëkohore si dhe varësin gjithnjë e më të madhe të shoqërisë ndaj teknologjisë informatike. Në këtë këndvështrim, sistemet kompjuterike dhe kompjuterat bëhen objekt i këtyre sulmeve kibernetike me qëllim ndryshimin e të dhënave apo asgjësimin e tyre. Gjithashtu rëndësia dhe vlera e hardëerit dhe softverit si dhe llojët e ndryshme të të dhënave që gjenden në sistemet kompjuterike, tërheqin mjaftueshëm individë dhe grupe të organizuara kriminale, të cilët tentojnë të komplementojnë ato në mënyrë ilegale⁶.

⁵ Masuda. (1980), "Shoqëria e informacionit si shoqëri post-industriale".

⁶ https://uet.edu.al/images/doktoratura/Aldo_Shkembj.pdf

Kompjuteri si mjet i kryerjes së veprës penale

Një veprimtari e caktuar kriminale, nuk mund të kryhet pa ndihmën e kompjuterit. Përdorimi i tij si mjet për realizimin e veprimeve kriminale në fusha të caktuara, duke përdorur mekanizma të automatizuar për modifikimin dhe manipulim të formave elektronike të vlerave shoqërore, sic janë programet kompjuterike dhe të dhënat të cilat prezantojnë të mirat dhe shërbimet, paratë dhe informatat, mundëson ose lehtëson punën e autorit për realizimin e veprimeve të caktuara kriminale.

Përdorimi i kompjuterit si mjet për kryerjen e krimit mund të bëhet kryesisht për realizimin e formave të krimit kibernetiksi: Keqpërdorimet financiare, krijimin dhe përhapjen e viruseve, vjedhjen e informative nga sistemet kompjuterike.

Veprat penale të parashikuara sipas dispozitave të Kodit Penal Shqiptar

1. Hyrja e paautorizuar kompjuterike

Hyrja e paautorizuar kompjuterike⁷ është një figurë vepre penale që në rrethana të caktuara mund të konkurojë me shkeljen e fshehtësisë së korrespondencës. Në dispozitën përkatëse të Kodit Penal parashikohet se *“Hyrja e paautorizuar apo në tejkalim të autorizimit për të hyrë në një sistem kompjuterik a në një pjesë të tij, nëpërmjet cënimit të masava të sigurimit, dënohet me gjobë ose me burgim deri në tre vjet.*

Kur kjo vepër kryhet në sistemet kompjuterike ushtarake, të sigurisë kombëtare, të rendit publik, të mbrojtjes civile, të shëndetësisë apo në çdo sistem tjetër kompjuterik me rëndësi publike, dënohet me burgim nga tre deri në dhjetë vjet”.

Përpara se të analizojmë se në çfarë kushtesh vepra penale e pengimit ose shkeljes së fshehtësisë së korrespondencës, konkuron me veprën penale të hyrjes së paautorizuar kompjuterike, është e nevojshme që të sqarojmë shkurtimisht se çfarë kuptojmë me termin sistem kompjuterik.

⁷ Neni 192/b i Kodit Penal të R.Sh i ndryshuar me ligjin Nr. 10023, datë 27.11.2008

Sistemi kompjuterik mund të ndahet në katër komponente. Ato janë:

1. Hardware-i - është njësi themelore fizike e kompjuterit që përdoret për përpunimin dhe për ruajtjen e të dhënave;
2. Sistemi operativ - i cili kontrollon dhe koordinon tërë punën e kompjuterit;
3. Programet - të cilat shërbejnë për të shkruar një tekst, për të kryer llogaritje matematikore, për të komunikuar me kompjuterët tjerë në rrjet etj;
4. Shfrytëzuesit - Shfrytëzues të një kompjuteri mund të jenë njerëzit dhe kompjuterët tjerë. Në rastin kur shfrytëzues të një kompjuteri janë kompjuter të tjerë, kompjuteri i cili ofron shërbime quhet *server* ose shërbyes, ndërsa kompjuteri i cili shfrytëzon shërbimet e kompjuterit tjetër quhet klient.

Shpjegimi i termit të mësipërm ishte i nevojshëm për të kuptuar se në çfarë mënyre hyrja e paautorizuar në një sistem kompjuterik ose në një pjesë të tij mund të shoqërohet me kryerjen e veprimeve që pengojnë ose shkelin fshehtësinë e korrespondencës. Më poshtë do të shpjegojmë se si këto dy vepra penale mund të konkurojnë me njëra tjetrën. Së pari, duhet thënë që objekti i këtyre dy veprave penale është i ndryshëm. Si rrjedhim ato nuk përthithen nga njëra-tjetra por konkurojnë ndërmjet tyre.

Objekti i veprës penale të pengimit ose shkeljes së fshehtësisë së korrespondencës janë marrëdhëniet juridike të vendosura për të siguruar fshehtësinë e korrespondencës të mbrojtura posaçërisht me legjislacionin penal nga veprimet ose mosveprimet kriminale, ndërsa objekt i v.p të hyrjes së paautorizuar kompjuterike janë marrëdhëniet juridike të vendosura për të siguruar sistemet kompjuterike nga ndërhyrjet e paautorizuara të mbrojtura posaçërisht me legjislacionin penal nga veprimet kriminale.

Shqyrtojmë tashmë rastin kur ndërhyrja e paautorizuar kryhet në një sistem kompjuterik të zotëruar dhe të përdorur nga një operator i rrjetit të komunikimeve elektronike publike ose ofrues i këtyre shërbimeve, nëpërmjet të cilit realizohen komunikimet elektronike publike. Pra, një sistem i tillë shërben për realizimin e

komunikimeve elektronike të të gjithë përdoruesve të tij. Nëse subjekti kriminal siguron në mënyrë të paligjshme aksesin në Hardëerin dhe/ose sitemin operativ të sistemit kompjuterik të sipërpërmendur, nëpërmjet cënimit të masave të sigurimit, (si p.sh duke vjedhur pasëordin) atëhere ai ka mundësi që të kryejë veprime të ndryshme që prekin fshehtësinë e korrespondencës të cilitdo prej përdoruesve të këtij sistemi.

Nëse subjekti pasi ka kryer një hyrje të paautorizuar në Hardëerin ose sistemin operativ të një sistemi kompjuterik të përdorur për realizimin e komunikimeve elektronike publike, kryen veprime të tilla si ndërprerja, vënia nën kontroll, përgjimi i këtyre komunikimeve, ose hapjen dhe leximin e mesazheve të transmetuara nëpërmjet rrjetit publik të komunikimit, atëhere do të ishim përpara konkurimit të veprës penale të shkeljes së fshehtësisë së korrespondencës me veprën penale të hyrjes së paautorizuar kompjuterike. Në varësi të cilësisë që ka subjekti që kryen këto veprime, neni 192/b i kodit penal do të konkuronte sipas rastit me neni 123 ose nenin 255 të këtij kodi. Do të kishim konkurim të nenit 192/b me nenin 255 në rastin kur subjekti kriminal është një punonjës i ngarkuar me funksion shtetëror ose në shërbim publik i cili i kryen veprimet në fjalë, gjatë ushtrimit të funksionit ose shërbimit.

2. Falsifikimi kompjuterik

Falsifikimi kompjuterik⁸ është një tjetër figurë veprë penale që mund të konkurojë me atë të pengimit ose shkeljes së fshehtësisë së korrespondencës.. Me falsifikim kompjuterik do të kuptojmë *futjen, ndryshimin, fshirjen apo heqjen e të dhënave kompjuterike, pa të drejtë, për krijimin e të dhënave të rreme, me qëllim paraqitjen dhe përdorimin e tyre si autentike, pavarësisht nëse të dhënat e krijuara janë drejtëpërdrejt të lexueshme apo të kuptueshme.*

⁸ Neni 186/a i Kodit Penal të R.Sh i ndryshuar me ligjin Nr. 10023, datë 27.11.2008

Marrim në shqyrtim rastin kur objekt i falsifikimit janë të dhënat kompjuterike⁹ që përmbahen në një sistem kompjuterik të përdorur për realizimin e shërbimit të komunikimeve elektronike publike. Pjesa dërrmuese e këtyre të dhënave ka të bëjë me mesazhet e transmetuara nëpërmjet rrjetit të komunikimit publik, përmbajtjen e komunikimeve që realizohen nëpërmjet këtij rrjeti apo me trafikun e komunikimit. Nëse falsifikimi prek këtë kategori të dhënash kompjuterike, atëhere ai përbën në vetvete edhe një veprim me anë të të cilit mund të pengohet ose shkelet fshehtësia e korrespondencës.

Falsifikimi në këtë rast do të përfshinte kryerjen e veprimeve të tilla si ndryshimin, fshirjen apo heqjen e të dhënave kompjuterike të cilat përfaqësojnë përmbajtjen e një mesazhi ose komunikimi të transmetuar nëpërmjet rrjetit publik të komunikimit. Në këto kushte do të ishim përpara shkeljes së paprekshmërisë së korrespondencës dhe fshehtësisë së saj për shkak se të dhënat kompjuterike të falsifikuara janë të një natyre të tillë që përfshihen në konceptin e korrespondencës, dhe kësaj të fundit, ligjvënësi i ka siguruar një mbrojtje më specifike duke sanksionuar parashikime të posaçme për rastet kur cënohet paprekshmëria ose fshehtësia e saj.

Nga ana tjetër, në nenin 186/a parashikohet se që të jemi përpara veprës penale të falsifikimit kompjuterik është e nevojshme që të ekzistojë qëllimi specifik. Nëse krijimi i të dhënave të rreme nëpërmjet ndryshimit, fshirjes apo heqjes së të dhënave kompjuterike, nuk është bërë me qëllim paraqitjen dhe përdorimin e tyre si autentike, nuk mund të kemi konsumim të kësaj vepre penale. Në mungesë të këtij qëllimi veprimet e kryera do të ndëshkoheshin në bazë të nenit 293/b të K.P (*ndërrhyrja në të dhënat kompjuterike*), pasi qëllimi nuk përbën element të domosdoshëm për konsumimin e veprës penale të parashikuar nga kjo dispozitë.

Pra, kemi konkurim të veprës penale të pengimit ose shkeljes së fshehtësisë së korrespondencës me veprën penale të falsifikimit kompjuterik kur:

⁹ Me të dhëna kompjuterike do të kuptojmë informacionin e përpunuar ose të ruajtur nga kompjuteri. Ky informacion mund të jetë në trajtën e një dokumenti, imazhi, programi, ose llojeve të tjera të të dhënave.

- Objekt i falsifikimit kompjuterik janë të dhënat kompjuterike të cilat përfaqësojnë përmbajtjen e një mesazhi ose komunikimi të transmetuar nëpërmjet rrjetit publik të komunikimit;
- Mesazhit ose komunikimit i është dhënë një përmbajtje e rreme nëpërmjet ndryshimit, fshirjes apo suprimimit të përmbajtjes origjinale të tij;
- Qëllimi i falsifikatorit ka qenë paraqitja dhe përdorimi si autentike, i përmbajtjes së falsifikuar të mesazhit ose komunikimit.

3. Ndërhyrja në të dhënat kompjuterike

Një tjetër figurë vepre penale me të cilën mund të konkurojë neni 123 ose sipas rastit neni 255 i Kodit Penal është ajo e ndërhyrjes në të dhënat kompjuterike e parashikuar nga neni 293/a i K.P. Sipas kësaj dispozite *dëmtimi, shtrembërimi, ndryshimi, fshirja apo suprimimi i paautorizuar i të dhënave kompjuterike dënohen me burgim nga gjashtë muaj deri në tre vjet*. Linja e mendimit që ndjekim për të argumentuar mundësinë e konkurimit midis veprave penale të sipërpërmendura është e njëjtë.

Në qoftë se dëmtimi, ndryshimi, fshirja apo suprimimi i paautorizuar kryhen në lidhje me të dhëna kompjuterike të cilat përfaqësojnë përmbajtjen e një mesazhi ose komunikimi të transmetuar nëpërmjet rrjetit publik të komunikimit, atëhere do të ishim edhe përpara një ndërhyrjeje të padrejtë në korrespondencë.

Ndërhyrja e padrejtë në korrespondencë do të kishte për objekt të dhënat e sipërpërmendura që përmbahen në një sistem kompjuterik të përdorur për realizimin e shërbimit të komunikimeve elektronike publike. Kuptohet që falsifikimi i kësaj kategorie të dhënash kompjuterike kryhet në sajë të aksesit në një sistem kompjuterik të përdorur për realizimin e shërbimit të komunikimeve elektronike publike i cili përmban këto të dhëna. Aksesit në këtë sistem mund të jetë i autorizuar ose jo. Në rast se aksesit nuk është i autorizuar, atëhere ky do të përbënte një veprim

që çon edhe në konsumimin e veprës penale të parashikuar nga neni 192/b- *hyrja e paautorizuar kompjuterike*.

4. Ndërhyrja në sistemet kompjuterike

Vepra penale e pengimit dhe shkeljes së fshehtësisë së korrespondencës mund të konkurojë edhe me veprën penale të parashikuar nga neni 293/b i K.P- Ndërhyrja në sistemet kompjuterike. Kjo figurë vepre penale kryhet *duke krijuar pengesa serioze dhe të paautorizuara për të cënuar funksionimin e një sistemi kompjuterik, nëpërmjet futjes, dëmtimit, shtrembërimit, ndryshimit, fshirjes apo suprimimit të të dhënave*.

Edhe këtu arsyetimi që ndiqet është i njëjtë. Nëse kjo vepër penale kryhet në dëm të një sistemi kompjuterik i cili përdoret për mbarëvajtjen e rrjetit të komunikimeve publike dhe për realizimin e këtyre komunikimeve, atëhere mund të jemi edhe përpara konsumimit të v.p të pengimit ose shkeljes së fshehtësisë së korrespondencës duke qenë se veprimet e subjektit të veprës në këtë rast, dëmtojnë jo vetëm aspektin material të një sistemi kompjuterik, por edhe aspektin funksional të tij.

Krijimi i pengesave serioze që cënojnë funksionimin e një sistemi kompjuterik të tillë, mund të sjellë ndërprerjen, vështirësimin e komunikimeve që realizohen nëpërmjet tij, ashtu sikurse edhe fshirjen apo suprimimin e përmbajtjes së komunikimeve elektronike. Këto janë veprime nëpërmjet të cilave konsumohet sipas rastit vepra penale e parashikuar nga neni 123 ose 255 i K.P (në varësi të cilësisë së subjektit).

Përfundime

Shoqëria në mbarë botën janë të tërhequra ndaj ërfitimeve të mëdha që sjell teknologjia e informacionit dhe komunikimit dhe qeveritë në vendet e zhvilluara po investojnë në këtë fushë. Këto përfitime që i kalojnë shtetit dhe qytetarëve të tij kanë nevojë të mbrohen nga sulmet kibernetike, sepse kanë rëndësi për sigurinë e vendit.

Siguria kibernetike nuk mund të konsiderohet si një problem, i cili prek apo i takon një institucioni, institucioneve shtetërore, sektori privat i qytetarëve. Ai është një problem i cili prek gjithë fushat e jetës dhe shoqërisë. Si e tillë kërkon marrjen e masave të nevojshme të sigurisë nga të gjithë përdoruesit e teknologjisë dhe hapsirës kibernetike.

Strategjitë dhe programet duhet ti përshtaten nevojave dhe gadishmërisë së vendit për ti zbatuar ato, pa shmangur pasqyrimin e nevojave të ardhshme të vendit. Strategjia më e mirë për vendin tonë do të ishte ndërtimi i kapaciteteve të sigurisë kibernetike në periudhën kur kërkohet dhe është më e nevojshme.

Objektivat strategjike që duhet të ndiqen për përmbushjen e këtij vizioni janë:

1. Plotësimi i kuadrit ligjor në fushën e sigurisë kibernetike
2. Rritja e ndërgjegjësimit për sigurinë kibernetike
3. Ngritja e njesive të specializuara
4. Identifikimi dhe mbrojtja e Infrastrukturave Kritike të Informacionit
5. Krijimi dhe implementimi i kërkesave bazë të sigurisë kibernetike
6. Shtimi i investimeve për rritjen e sigurisë në rrjetet dhe sistemet shtetërore

Modernizimi i legjislationit në fuqi dhe reshikimin periodik të tij për të adresuar sigurinë kibernetike të lidhur me zhvillimet e hapsirës kibernetike të lidhur me zhvillimet e hapësirës kibernetike në Shqipëri dhe harmonizimin me legjislationin ndërkombëtar, me qëllim që ai të ngelet i përshtatshëm dhe efektiv.

Dhe më konkretisht duhet të ndërmerren nisma ligjore,për të nxituar:përdorimin e nënshkrimeve elektronike të kualifikuara në transaksionet elektronike,përdorimin e indentifikimit elektronik të sigurtë në shërbimet e qeverisjese elektronike,me qëllimgarantimin e indentitetit në botën virtuale,qoftë ky për personat fizikë dhe ata juridikë,përdorimin sa më të gjerë të certifikatave për faqe interneti dhe web servera për të garantuar indentitetin e sigurt të faqeve të institucioneve publike dhe kompanive të tjera private të cilat ofrojnë shërbime elektronike në bashkëveprim të institucioneve publike ndaj qytetarëve apo ndaj biznesit.

Ndërrmarja e nismave legjislativë që në kodin tonë penal të përfshihet një dispozitë e vecantë për përcaktimin e përgjegjësisë penale ndaj operatorëve të rrjeteve të komunikimeve,në rastin kur evidentohet shkelja e detyrimeve të tyre për mbrojtjen e sigurisë dhe fshehtësisë së komunikimeve që ata transmetojnë,pasi natyraa e veprimtarisë që kryejnë,operatorët e rrjeteve të komunikimeve si dhe ofruesit e këtyre shërbimeve,u krijuan atyre mundësi të mëdha praktike për të qenë në kontakt me mesazhet ose bisedat e transmetuara nëpërmjet një rrjeti të tillë, duke pasur kështu mundsi që të ndikojnë në destinacionin dhe integritetin e tyre.kjo do tëë thotë që edhe mundësitë për të cënuar paprekshmërin dhe fshehtësinë e korrespondencës nga ana e këtyre subjekteve janë shumë më të mëdha.

BIBLIOGRAFIA

Domenico V. (2007), - Krimi i ri i kompjuterave. Evolucionit i fenomenit dhe strategjitë e kontrastit

Halili R. (2008), Kriminologjia, Prishtinë, fq. 69.

Masuda. (1980), "Shoqëria e informacionit si shoqëri post-industriale".

Investigating Internet Crimes Todd G. Shipley dhe Art Bowker-2014

G. R. G.Nikhita Reddy, "A study of cyber security challenges and its emerging trends on latest technologies," International Journal of Engineering and Technology – UK, 2014.

K. Thakur, M. Qiu, K. Gai, and M. L. Ali, "An Investigation on Cyber Security Threats and Security Models," in 2015 IEEE 2nd International Conference on Cyber Security and Cloud Computing, New York, NY, USA, Nov. 2015, pp. 307–311, doi: 10.1109/CSCloud.2015.71

Neni 192/b i Kodit Penal të R.Sh i ndryshuar me ligjin Nr. 10023, datë 27.11.2008

Neni 186/a i Kodit Penal të R.Sh i ndryshuar me ligjin Nr. 10023, datë 27.11.2008

https://uet.edu.al/images/doktoratura/Aldo_Shkembj.pdf

Ndikimi i pandemisë Covid-19 mbi të drejtat e njeriut

Abstract

This paper focuses mostly on the general obligation of states under the ECHR to take appropriate measures to protect individuals from the spread of Covid-19 and from suffering its consequences. These obligations arise mainly from Articles 2 which sanction the right to life, and in Article 3 which sanction protection from inhuman and degrading treatment. It also examines how these rights have been affected by measures taken by States to protect life and health, and contains analysis of the extent to which interference with each right can be seen as justified.

While very few cases related to the Covid-19 pandemic have been settled by national courts so far, there is no doubt that pandemic Convention rights issues will reach the tables of national and international judges in the near future. However, the existing case law of the ECHR in relation to epidemiological situations or infectious diseases is limited

For the first time in the history of the Convention, the Covid-19 pandemic made it possible for many Member States to be affected at the same time by the same unusual crisis situation, which affected so many Convention rights. In the pandemic emergency situation, the positive obligations of the States to protect life and health as well as other rights are engaged, while measures such as house arrests, which were implemented by governments in an effort to contain the pandemic and protect health, interfered with many Convention rights. Moreover the national courts and the Strasbourg Court itself were forced to close their doors and postpone hearings and consultations.

Keywords: *pandemic, Covid-19 Strasbourg Court, ECHR, rights, obligations*

¹⁰ Kolegji Universitar “Bedër”
Departamenti i Drejtësisë,
Email: fmarkja@beder.edu.al

Impakti Covid-19 mbi të Drejtën për Jetën

Shtetet kanë një detyrim të përgjithshëm sipas KEDNj-së për të marrë masat e duhura për të mbrojtur individët nga përhapja e Covid-19 dhe shmangien nga infektimi dhe nga vuajtja e pasojave të tij. Këto detyrime dalin kryesisht nga Nenet 2, 3 dhe 8.

Nuk ka dyshim që pandemia ka prekur shumë nga të drejtat dhe liritë e njeriut që mbrohen nga Konventa Evropiane për të Drejtat e Njeriut, dhe që ka ngritur një sërë problemesh të vështira ligjore sipas Konventës. Nga pandemia e Covid-19 është hera e parë në historinë e Konventës që shumë prej Shteteve Anëtare janë prekur në të njëjtën kohë nga e njëjta situatë krize të pazakontë, e cila prek kaq shumë të drejta të Konventës.

Pandemia angazhon detyrimet pozitive të shteteve për të mbrojtur jetën dhe shëndetin si dhe të drejta të tjera, ndërkohë që masat e tilla si mbylljet brenda nëpër shtëpi, të cilat u zbatuan nga qeveritë në përpjekje për të përmbajtur pandeminë dhe për të mbrojtur shëndetin, ndërhyjnë tek shumë të drejta të Konventës. Impakti që pati pandemia ndikoi dhe në gjykatat nacionale dhe vetë Gjykata e Strasburgut u desh të mbyllnin dyert dhe të shtynin seancat dëgjimore dhe konsultimet

Siç është përmendur dhe më lart, e drejta për jetën, është një prej dispozitave themelore në Konventë. Është e drejtë e paderogueshme në kohë paqeje, çka do të thotë se Shtetet nuk mund t'i pezullojnë detyrimet e tyre sipas kësaj dispozite gjatë pandemisë së Covid-19. Në bazë të së drejtës për jetën cdo shtet ka detyrime pozitive për të mbrojtur atë. Neni 2 kërkon që Shtetet të përmbahen nga privimi i paligjshëm i jetës, dhe gjithashtu të marrin masa për të mbrojtur jetën e atyre që janë brenda juridiksionit të tyre. Detyrimet pozitive të Shteteve në këtë kontekst mund të

marrin forma të ndryshme, përfshirë detyrimet rregullatore dhe detyrimet operacionale.¹¹

Gjatë situatës së pandemisë, Neni 2 u kërkon Shteteve që të krijojnë një kornizë ligjesh dhe rregullash për të mbrojtur jetën. Kurdo që një Shtet merr përsipër, organizon ose autorizon aktivitete të rrezikshme, ai duhet të sigurohet me anë të një sistemi rregullash dhe kontrollesh të mjaftueshme që rreziku që i kanoset jetës nga ndërmarrja e këtyre aktiviteteve të reduktohet në një minimum të arsyeshëm.¹² Kjo përfshin rregullimin e licensimit, ngritjen, operimin, sigurimin dhe mbikqyrjen e aktiviteteve që vlerësohen të jenë në vetvete të rrezikshme, në një mënyrë që i përshtatet tipareve të veçanta të aktivitetit në fjalë. Shtetet duhet ta bëjnë të detyrueshme për të gjitha palët e përfshira që të marrin masa praktike për të siguruar mbrojtjen e qytetarëve jeta e të cilëve mund mund të rrezikohet nga rreziqet e ngërthyera në aktivitetet e ndërmarrja. Aktivitetet e “organizuara” ose “autorizuara” nga Shteti, të cilat zakonisht vlerësohen të sigurt, tani mund të bëhen vetvetiu të rrezikshme thjesht për shkak se përfshijnë kontaktet me njerëz të tjerë e rrjedhimisht kërcënim për infektim me Covid-19. Kjo përfshin, për shembull, shkuarjen në shkollë, punë, spitale, qendra argëtimi, biblioteka, muze, dyqane, dhe shfrytëzimi i transportit publik.

Gjithashtu Neni 2 kërkon që qeveritë sankionojnë korniza rregullatore për të marrë masat e duhura për shëndetin dhe sigurinë, dhe në këto hapësira futen dhe ndiqen procedura për të parandaluar përhapjen e Covid-19.¹³ Për shembull, një udhërrëfyes dhe rregullore të tilla mund të ofrojnë këshillim se si të sigurohet distancimi social, të kërkojnë vendosjen e xhamave ndarës mes njerëzve kur janë afër njëri-tjetrit, ose detyrimi për mbajtjen e maskave të fytyrës në vende të caktuara, si në transportin publik. Në disa raste të tjera, të cilat varen nga shkalla e rrezikut të kanosur, mund

¹¹ Udhëzimet nga OHCHR, 27 prill, 2020, “Për COVID-19 dhe ndikimi në Të Drejtat e Njeriut”,

¹² Vendimi “Mučibabić k. Serbisë”, 12 korrikut 2016,

¹³ Vendimi “Cevrioğlu k. Turqisë”, 4 tetorit 2016,

të vlerësohet e nevojshme që të mbyllet ose të kufizohet qasja fizike ndaj këtyre vendeve/shërbimeve nëqoftëse nuk mund të ngrihen sisteme që ato të mund të rrinë hapur pa përbërë kërcënim për jetën.

Në kontekstin e shëndetit publik, shteteve u kërkohet të miratojnë rregullore që detyrojnë spitalet, publike ose private, që të marrin masa për mbrojtjen e jetës së pacientëve dhe stafit.¹⁴ Për të siguruar një reagim ndaj Covid-19 në përputhje me Nenin 2, atëherë qeverive duhet t'u kërkohet që të ndryshojnë dhe të përditësojnë rregulloret që qeverisin operimin e spitaleve brenda juridiksioneve të tyre në përpjekje për të mbrojtur jetën e pacientëve dhe stafit nga kërcënimi ndaj jetës prej Covid-19.

Shtetet gjithashtu kanë detyrimin për të marrë masa operacionale parandaluese për të mbrojtur individët nga kërcënime të veçanta ndaj jetës që dalin nga 'situatat e rrezikshme'¹⁵, në kontekst të aktiviteteve private dhe publike, kur Shteti e ka ditur ose, me arsye, duhet ta ketë ditur për kërcënimin .Kjo detyrë shtrihet më tej duke parandaluar vdekjet që ndodhin nga fatkeqësitë industriale, mjedisore dhe natyrore. Praktika gjyqësore në lidhje me sëmundjet ngjitëse është e kufizuar, dhe mbetet të shihet nëse Covid-19 do të hynte brenda përkufizimit të një 'rreziku natyror' apo një kategorie tjetër.

Vështirësia me një pandemi si Covid-19 është që identifikimi i individit ose individëve jeta e të cilëve është në rrezik është pothuaj i pamundur, meqenëse e tërë popullata e një Shteti mund të infektohet. Kjo vështirësi ndikon mbi kritere sic janë kriteri për rrezik real dhe të afërt.¹⁶ Do të ishte e vështirë për cilindo Shtet që ta dijë se cili prej qytetarëve të vet përballat me rrezikun real dhe të afërt të infektimit me Covid-19. Më tej, ata që e kanë marrë Covid-19 e kanë përjetuar në mënyra të ndryshme, ndërkohë që për disa ka qenë virus kërcënues për jetën, të tjerë nuk kanë

¹⁴ Vendimi "Calvelli dhe Ciglio k. Italisë", 17 janarit 2002

¹⁵ Vendimi "Cevrioğlu k. Turqisë", gjykim i 4 tetorit 2016

¹⁶ Vendimi "Calvelli dhe Ciglio k. Italisë", gjykim i 17 janarit 2002

shfaqur fare simptoma. Prandaj, do të ishte edhe më e vështirë të identifikohehin ata për të cilët Covid-19 paraqet rrezik real dhe të afërt për jetë, në mesin e atyre në rrezik real dhe të afërt të infektimit me Covid-19.

Megjithatë, kjo vështirësi mund të barazpeshohet me faktin që ka qenë e mundur të identifikohej grupe njerëzish të cilët janë më shumë ‘në rrezik’ të marrjes së Covid19 ose të cilët janë më të ndjeshëm ndaj efekteve të tij, për shembull të moshuarit ose ata me sëmundje paraekzistuese. Koha dhe natyra e ndërhyrjes nga autoritetet gjithashtu ka rëndësi. Nëqoftëse identifikohet një grup posaçërisht i ndjeshëm ose në rrezik, Shteteve mund t’u duhet që të marrin masa pozitive për të mbrojtur njerëzit në këtë grup para se të mund të bëhen ankesa individuale ose kërkesa për ndihmë.

Përsa i përket fushës së vlerësimit, janë disa prej faktorëve që lënë të kuptohet se me gjasë Shteteve do t’u lejohet hapësirë e gjerë vlerësimi në lidhje me masat operacionale që ato zgjedhin për të parandaluar vdekjet si rezultat i Covid-19. Shumë prej rasteve të mëparshme në të cilat është gjetur shkelje e detyrës operacionale sipas Nenit 2 kanë lidhje me ngjarje diskrete, rreth të cilave Shteti ka pasur dijeni të qartë dhe ka qenë i paralajmëruar. Natyra vazhdimisht e ndryshueshme e pandemisë Covid-19, që ka të bëjë me daljen e një virusi të ri, e bën më kompleks rrezikun ndaj të cilit duhet reaguari. Njohuritë shkencore dhe të kuptuarit e shkaqeve dhe impaktit të Covid-19 janë ende në zhvillim e sipër. Në fillim të pandemisë, kishte shumë pak studime relevante për t’u konsultuar gjatë procesit të vendimmarrjes se si t’i bëhej ballë situatës. Ato studime që ishin në dispozicion, ose ato që kanë dalë prej atëherë, jo domosdoshmërisht kanë identifikuar një reagim definitiv që mund të thuhet se qeveritë duhet ta kishin ndërmarrë dhe i cili do t’i kishte vënë ato në pajtueshmëri me detyrimet nga Neni 2.

Megjithatë, edhe në kontekst të fatkeqësive mjedisore që Shtetet nuk i kontrollojnë dot, Gjykata ka vendosur që Shtetet kanë detyrimin që të marrin masa operacionale

parandaluese për të fuqizuar kapacitetin e tyre për të trajtuar natyrën e papritur dhe të dhunshme të dukurive të tilla natyrore.¹⁷ Natyra e papritur dhe e paparashikueshme e pandemisë mund të nënkuptojë që Shtetet do të kishin hapësirë më të gjerë vlerësimi sa i përket mënyrës se si reagojnë ndaj saj, por nuk është arsye për të sugjeruar se ato nuk kanë fare detyrime operationale sipas Nenit 2. Prandaj detyrimet operationale të nisura prej janarit 2020 e më tej mund të përfshijnë një detyrim për të porositur paraprakisht pajisje mbrojtëse personale dhe ventilatorë, për të siguruar pajisje mbrojtëse për punonjësit ose për të imponuar mbylljet brenda apo masa të distancimit social, duke marrë parasysh këshillat shkencore të dhëna në atë kohë dhe duke vepruar në mënyrë të kohshme.

Për të konstatuar shkelje të detyrimit pozitiv operacional sipas Nenit 2 po ashtu është e nevojshme të përcaktohet lidhja shkakësore mes dështimit të shtetit për të marrë masa parandaluese dhe vdekjes së një personi. Mund të jetë e vështirë të identifikohet nëse saktësisht, vdekja e një personi të infektuar me Covid mund të ishte shmangur nëse Shteti do ta kishte marrë masën parandaluese të cilën ka dështuar ta marrë.

Ndërkohë që veprimet ose mosveprimet e autoriteteve në fushën e politikave të kujdesit shëndetësor mund të angazhojnë përgjegjësinë si pjesë e detyrimeve rregullatore nga Neni 2, gabimet në gjykim ose ‘thjesht’ neglizhenca mjekësore nga ana e stafit mjekësor nuk përbëjnë shkelje të Nenit 2. Sipas Nenit 2, Shteti duhet të miratojë dispozitat e duhura për të siguruar standarde të larta profesionale për profesionistët shëndetësorë dhe mbrojtjen e jetës së pacientëve, por koordinimi i pakujdesshëm në trajtimin e një pacienti të dhënë përgjithësisht është i pamjaftueshëm për të qenë shkelje e Nenit 2. Gjykata megjithatë ka vendosur se mund të dalin çështje sipas Nenit 2 kur tregohet se autoritetet kanë vënë në rrezik jetën e një individi duke i mohuar qasjen në kujdes shëndetësor, gjë që ato janë zotuar ta vënë në dispozicion për tërë popullatën.

¹⁷ Vendimi “Stoyanovi k. Bullgarisë”, 9 nëntorit 2010

Përndryshe, në kontekst të shëndetësisë, detyrimet operacionale pozitive për të mbrojtur jetën dalin vetëm në rrethana të pazakonta: i) Kur jeta ‘me dijeni vihet në rrezik përmes mohimit të dhenies së ndihmës mjeksore; dhe ii) kur ‘mos-funksionimi sistematik ose strukturor i shërbimeve spitalore rezultojnë me privimin e pacientit nga marrja e ndihmës mjeksore emergjente, dhe autoritetet e kanë ditur ose duhet ta kenë ditur që ekziston ky rrezik dhe kanë dështuar në marrjen e masave të nevojshme për të parandaluar konkretizimin e atij rreziku...’.¹⁸

Prandaj, mund të ngrihen akuza potenciale kundër Shtetit për shkelje të Nenit 2 në një çështje individuale, në kontekstin e shëndetësisë, nëqoftëse një person vdes për shkak se nuk i është dhënë ndihma emergjente, në kontekstin e Covid-19 kjo mund t’i referohet ndihmes me oksigjen, për shembull. Megjithatë, do të duhet të demonstrohet që mohimi ose vonesa e ndihmës në këtë trajtim ka rezultuar ose nga neglizhenca e rëndë mjekësore ose nga një dështim më i gjerë sistemik ose strukturor nga ana e shtetit për të ndërmarrë masat e nevojshme për të parandaluar konkretizimin e rrezikut.¹⁹

Në përgjithësi, detyrimet rregullatore të Shtetit për të mbrojtur jetën, duhet të shtojë dhe masat për mbrojtjen e shëndetit mendor, duke marrë parasysh rrezikun e shtuar të ideve për vetëlëndim dhe vetëvrasje të shkaktuar nga përkeqësimi i shëndetit mendor gjatë pandemisë. Kjo mund të përfshijë përshtatjen e kornizës së ligjeve që rregullojnë qasjen në shërbime mbështetëse për shëndetin mendor për t’u siguruar që mbështetja të vazhdojë të jetë në dispozicion për ata që janë të izoluar ose në karantinë (për shembull përshtatja e shërbimeve në mënyrë që ato të ofronen përmes telefonit) dhe shërbimet mbështetëse të vihen në dispozicion të gjerë.

Në disa rrethana të caktuara, Neni 2 mund të nënkuptojë detyrimin pozitiv nga ana e autoriteteve për të marrë masa parandaluese për të mbrojtur individët nga vetvetja.

¹⁸ Rekomandim I KE, 7 prill 2020, “Respektimi i demokracisë, shtetit të së drejtës dhe të drejtave të njeriut në kuadrin e krizës sanitare të COVID-19”

¹⁹ Gjykimi i Dhomës së Madhe, 19 dhjetorit 2017, “Lopes de Sousa Fernandes k. Portugalisë”,

Personat me paaftësi mendore konsiderohen se përbëjnë një grup posaçërisht të ndjeshëm që kërkon mbrojtje nga vetëlëndimi. Për të ekzistuar detyrimi operacional kur rreziku ndaj një personi rrjedh nga vetëlëndimi, duhet të konstatohet që:

- i) autoritetet e kanë ditur ose duhet ta kenë ditur në atë kohë për ekzistencën e një rreziku real dhe të afërt për jetën e individit të identifikuar; dhe
- ii) nëse po, ato kanë dështuar në marrjen e masave brenda fushëveprimit të fuqive të tyre të cilat, duke gjykuar me arsye, mund të jenë pritur që ta shmangin atë rrezik.

Impakti Covid-19 mbi të drejtën për Ndalimin e Torturës

Neni 3 i Konventës është absolut në ndalimin e torturës dhe trajtimit çnjerëzor ose degradues, është e drejtë e paderogueshme, dhe nuk lejohen ndërhyrje te kjo e drejtë.²⁰ Vuajtja dhe sëmundja mund të përbëjnë trajtim çnjerëzor dhe degradues brenda fushëveprimit të Nenit 3 të Konventës nëqoftëse ato arrijnë një nivel të caktuar rreptësie. Nuk ka rregulla strikte për të përkufizuar saktësisht se çfarë lloj trajtimi e përmbush këtë kriter të kërkuar rreptësie, dhe përcaktimi i kësaj çështjeje mund të varet nga të gjitha rrethanat e një rasti të dhënë dhe, në disa raste, nga seksi, mosha dhe gjendja shëndetësore e viktimës.

Megjithatë, në përgjithësi, trajtimi vlerësohet çnjerëzor nëse shkakton vuajtje fizike ose mendore, dhe vlerësohet degradues nëse provokon ndjenja frike, ankthi dhe inferioriteti të atilla që mund të poshtërojnë dhe të ulin një person, e mbase edhe të thyejnë rezistencën e tij/saj fizike apo morale.

Neni 3 nuk i imponon Shtetit detyrimin për të ofruar një nivel të përgjithshëm kujdesi mjekësor popullatës së përgjithshme për të parandaluar vuajtjet ndaj popullit, por kërkon që Shteti t'u ofrojë ndihmë mjekësore atyre për të cilët ai merr

²⁰ Konventa Europiane për Parandalimin e Torturës dhe Dënimeve ose Trajtimeve Çnjerëzore ose Poshtëruese

përgjegjësi, për shembull personat e privuar nga liria. Ekziston rreziku që ata që ndodhen në institucione me shumë banorë siç janë shtëpitë/ azilet e pleqve dhe jetimoret, spitalet dhe shkollat me konvikt për fëmijët me nevoja të veçanta) mund të kenë më shumë gjasa të infektohen nga Covid-19, si rezultat i kushteve më të ngjeshura në të cilat ndodhen.

Ndërkohë që Shtetet janë të detyruara të parandalojnë përhapjen e sëmundjeve ngjitëse në qendra paraburgimi, ato po ashtu duhet të sigurohen që masat mbrojtëse që zbatohen për të parandaluar përhapjen e Covid-19 në vetvete të mos përbëjnë trajtim çnjerëzor dhe degradues. Për shembull, vënia në izolim e të burgosurve, mbyllja nga brenda e institucioneve siç janë shtëpitë e kujdesit ose të kërkuarit që individët të karantinohen për periudha të gjata kohore mund t'i mbrojë njerëzit nga Covid-19 por njëkohësisht mund të ndikojë edhe tek shëndeti i tyre mendor në shkallë të atillë që të angazhohet Neni 3 në këtë aspekt.

Në nenin 3 caktohet detyrimi mbi Shtetin që të mbrojë në mënyrë të përshtatshme shëndetin dhe mirëqenien e njerëzve për të cilët Shteti merr përsipër përgjegjësinë. Kjo përfshin ata që mbahen në burgje, në qendra paraburgimi dhe në spitale psikiatrike, si dhe ata që banojnë në shtëpitë e kujdesit. Në kontekst të pandemisë Covid-19, këtu po ashtu do të përfshiheshin edhe ata që u kërkohet të karantinohen ose të qëndrojnë të mbyllur brenda në shkallë të atillë që kufizimi i lëvizjeve të tyre të përbëjë privim të lirisë. Standardi i kujdesit ofruar atyre që ndodhen në paraburgim duhet të jetë në përputhje me dinjitetin njerëzor të të paraburgosurit. Kjo do të thotë ofrimi i trajtimit mjekësor dhe kushteve të paraburgimit të cilat janë të mjaftueshme, dhe të cilat përputhen me nevojat e veçanta të një të paraburgosuri, përfshirë natyrën e gjendjes shëndetësore, moshën, seksin, dhe çdo dobësi tjetër²¹.

Vetëm fakti që një i paraburgosur është vizituar nga mjeku dhe i është dhënë receta për trajtim mjekësor nuk do të thotë domosdoshmërisht që kujdesi ka qenë i

²¹ Aisling Reidy, Manualë për të drejtat e njeriut, Nr. 6, Një udhëzues për zbatimin e Nenit 3 të Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut

mjaftueshëm sipas Nenit 3. Autoritetet nacionale duhet të sigurohen që diagnoza të dizajnuara sipas natyrës së sëmundjes së personit. Për shembull, autoriteteve të Shtetit mund t'u kërkohet që të organizojnë kujdesin vijues sistematik, ose strategji terapeutike gjithëpërfshirëse me qëllim të shërimit të pacientit, ose të paktën të evitimit të përkeqësimit të sëmundjes së tij.

Trajtimi mjekësor i ofruar duhet të jetë në nivel të krahasueshëm me atë që autoritetet e Shtetit janë zotuar t'i ofrojnë popullatës në tërësi. Megjithatë, kjo nuk do të thotë se çdo personi të ndaluar duhet t'i ofrohet niveli i trajtimit mjekësor që është në dispozicion në institucionet shëndetësore më të mira jashtë burgut. Gjykata ka rezervuar fleksibilitetin për të përcaktuar standardin e kujdesit shëndetësor të kërkuar sipas Nenit 3 me qasjen 'sipas rastit', duke marrë parasysh "kërkesat praktike të burgimit" dhe nevojën për të vlerësuar prioritetet konkurruese gjatë alokimit të burimeve të Shtetit²². Gjykata po ashtu shqyrton nëse autoritetet kanë ndjekur këshillat dhe rekomandimet mjekësore që u janë bërë të ditura rreth mënyrës se si duhet përkujdesur për një të person të mbajtur.

Gjykata ka theksuar që përhapja e sëmundjeve të transmetueshme duhet të jetë shqetësim shëndetësor publik, sidomos në ambientet e burgut. Prandaj kërkesat ndaj Shteteve në lidhje me shëndetin e atyre për të cilët Shtetet marrin përgjegjësi mund të dallojnë varësisht nga fakti nëse kanë të bëjnë ose jo me një sëmundje që është e transmetueshme. Neni 3 u cakton Shteteve detyrimin për të ndërmarrë masa legislative dhe administrative për të shfarosur ose parandaluar përhapjen e sëmundjeve ngjitëse në vendet ku mbahen njerëzit të ndaluar/burgosur, ku kërcënimi ndaj shëndetit që kanoset nga sëmundja do të shkaktonte një nivel vuajtjeje aq të rreptë sa të hyjë brenda fushëveprimit të Neneve 2 ose 3²³. Masat mund të përfshijnë futjen e një sistemi të kontrollimit para hyrjes në burg.

²² Debra Long, (2002), Udhëzues për Jurisprudencë mbi Torturat dhe Keqtrajtimet Cnjerzore dhe Degraduere, neni 3 KEDNJ

²³ Vendimi "M. Özel dhe të Tjerë k. Turqisë", gjykim i 17 nëntorit 2005

Kërkesa për të siguruar diagnozën dhe dhënien e trajtim të menjëherëshëm po ashtu do të jetë më e madhe. Kërkesat në praktikën gjyqësore për të parandaluar përhapjen e sëmundjeve ngjitëse në vendet ku mbahen njerëzit e burgosur janë shtuar shumë në kontekst të parandalimit të përhapjes së virusit HIV, tuberkulozit dhe hepatitit. Megjithatë, detyrimet që kanë dalë më përpara theksohen në Deklaratën e parimeve të Komitetit Evropian për Parandalimin e Torturës dhe Trajtimit Çnjerëzor ose Degradues në lidhje me trajtimin e personave të privuar nga liria në kontekst të pandemisë Covid-19. Deklarata e Parimeve e CPT-së rithekson nevojën për t'i kushtuar vëmendje të veçantë nevojave specifike të personave të ndaluar e posaçërisht grupeve të ndjeshme dhe/ose grupeve në rrezik, siç janë të moshuarit dhe personat me sëmundje ekzistuese. Autoritetet këshillohen të garantojnë kontrollimin për Covid-19 dhe të sigurojnë qasje në repartet e kujdesit intensiv ose transferim në spitalet ku lind nevoja.

Distancimi social, izolimi mjekësor dhe izolimi i vetmuar në burg

Burgosja e një kërkuesi që ka sëmundje të rëndë dhe tepër ngjitëse në një qeli bashkë me të tjerë mund të përbëjë shkelje të Nenit 3, por fakti që personat e mbajtur që janë HIV-pozitiv kanë përdorur të njëjtat pajisje mjekësore, sanitare, ushqimore dhe të tjera së bashku me të burgosurit e tjerë më përpara nuk ka ngritur çështje nga Neni 3²⁴. Megjithatë, faktet e këtyre çështjeve mund të dallohen nga situata e pandemisë Covid-19. Gjykata ka theksuar faktin se kërkuesit nuk kanë qenë të ekspozuar ndaj rrezikut real të infeksionit, administrata e burgut i kishte identifikuar mënyrat se si mund të transmetohet virusi HIV dhe kishte marrë hapa për parandalimin e ndodhjes së këtyre veprimeve. Në çështje të tjera lidhru me sigurinë e programeve për shkëmbimin e shiringave, faktorët relevantë përfshinin mungesën e udhëzimeve specifike nga CPT në lidhje me këtë çështje dhe fakti që rreziku i infeksionit kryesisht vinte nga sjellja e vetë të burgosurve.

²⁴ Aisling Reidy, Manual për të drejtat e njeriut, Nr. 6, Një udhëzues për zbatimin e Nenit 3 të Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut

Ndryshe nga virusi HIV, Covid-19 mund të përhapet me anë të kontaktit të afërt personal, përfshirë përdorimi i përbashkët i pajisjeve mjekësore, sanitare, ushqimore dhe të tjera. Më tej, ishte e nevojshme dhe e këshillueshme që të gjitha autoritetet të përdornin metoda alternative ndaj privimit të lirisë për të reduktuar stërmbushjen e instituconeve dhe burgjeve. Përpos kësaj situata pandemike ka bërë që shtet të marrin dhe masa sic janë: ulja e dënimeve, lirimi i hershëm dhe lirimi me kusht, dhënia e dënimeve alternative, rivlerësimi i nevojës për të vazhduar mbajtjen e pavullnetshme të pacientëve të psikiatrisë, ku është me vend, dhe përmbajtje në maksimum nga paraburgimi i migrantëve. Komisioneri për të Drejtat e Njeriut gjithashtu u ka bërë thirrje Shteteve që të lirojnë njerëzit nga paraburgimi i imigracionit në maksimumin e mundshëm për të mbrojtur të drejtat e atyre që janë të privuar nga liria për shkak të përhapjes së Covid-19.

Kur lirimi nga paraburgimi nuk vlerësohet si i mundur ose i përshtatshëm, Shtetet u duhet të sigurohen që të jetë e mundur që një person që del pozitiv me Covid-19 të izolohet larg të mbajturve/burgosurve të tjerë në kushte të pajtueshme me Nenin 3. Izolimi mjekësor, ose ndalimi i kontaktit me të burgosurit e tjerë për arsye sigurie, disiplinore, ose mbrojtëse, nuk shkel automatikisht Nenin 3. Nëse këto masa hyjnë brenda kufijve të Nenit 3, varet nga kushtet e veçanta, rreptësia e masës, kohëzgjatja e saj, objektivi i synuar dhe efektet e saj mbi personin në fjalë.

Megjithatë, izolimi total social, mund të shkatërrojë personalitetin e individit dhe përbën një formë të trajtimit çnjerëzor i cili nuk mund të justifikohet nga kriteret e sigurisë apo ndonjë arsye tjetër. Izolimi i, edhe në rastet kur është vetëm relativ, duhet të bazohet mbi arsye të vërteta, të përdoret vetëm në raste të jashtëzakonshme pasi të jenë shqyrtuar alternativat e tjera. Vendosja në izolim duhet të marrë parasysh edhe gjendjen shëndetësore të personit në fjalë, përfshirë shëndetin e tij mendor.

Mund të jetë legjitime që të burgosurit të transferohen në një krah të ndarë të burgut ose në spitalin e burgut në mënyrë që t'u ofrohet një shkallë më e lartë rehatie, ushqim më i mirë, periudha më të gjata ushtrimesh, mbikqyrje e rregullt e trajtimit

të tyre mjekësor, dhe mbrojtje kundër sëmundjeve ngjitëse. Megjithatë, Gjykata gjeti shkelje të Nenit 3 vetëm dhe i marrë së bashku me Nenin 14 aty ku të burgosurit HIV-pozitiv ishin vendosur në izolim për këto arsye, por ku gjendja e tyre me HIV nuk ishte zhvilluar në AIDS dhe nuk kishte rrezik që ata t'ua transmetonin virusin HIV të burgosurve të tjerë²⁵. Prandaj, izolimi nuk duhet caktuar si masë paraprake ndaj atyre që nuk dyshohen ta kenë marrë virusin.

Kur Shtetet e pikasin që ka raste në të cilat përdorimi i izolimit në qendra burgimi është i nevojshëm për arsye mjekësore, për të garantuar pajtueshmërinë me Nenin 3, Shtetet duhet:

- a. Të kufizojnë izolimin për arsye mjekësore të të burgosurve që janë të infektuar ose që dyshohet se janë infektuar me Covid-19 për të parandaluar që ta përhapin tek të tjerët.
- b. Ta përdorin izolimin mjekësor vetëm si zgjidhje të fundit pasi të kenë marrë në konsideratë nëse janë me vend alternativa të tjera, siç është lirim.
- c. Të rishqyrtojnë rregullisht nevojshmërinë e vazhduar të izolimit, duke marrë parasysh impaktin në shëndetin mendor të personit dhe nëse ai/ajo vazhdon të dalë pozitiv në testin për Covid-19.
- d. Të kompensojnë kufizimet e kontakteve me botën e jashtme, përfshirë vizitat, duke shtuar qasjen në mënyrat alternative të komunikimit.
- e. Në rastet e izolimit ose vendosjes në karantinë të një personi të mbajtur i cili është i infektuar ose dyshohet se është infektuar nga virusi, personi në fjalë duhet të ketë kontakte njerëzore kuptimplote çdo ditë.
- f. Të ofrohet mbështetje e shtuar psikologjike.

²⁵ Vendimi Korobov dhe të Tjerë k. Rusisë, gjykim i 27 marsit 2008

Ekstradimi

Neni 3 u vë shteteve detyrimin për të mos ekstraduar një person drejt një vendi ku janë treguar arsye për të besuar se personi në fjalë, po të ekstradohet, do të përballët me rrezikun real të trajtimit në kundërshtim me Nenin 3 në vendin pritës. Për shembull, në rastet që personi do t'i nënshtrohet dënimit me vdekje, dënimit me burgim të përjetshëm pa mundësi lirimi, ose kushteve të paraburgimit që janë në shkelje të kriterëve të përcaktuara në seksionin (a) lart, përfshirë kushtet e paraburgimit që janë të papërshtatshme për dobësitë specifike të individit në fjalë.

Gjykata vendosi për impaktin e pandemisë Covid-19 mbi çështjen nëse do të ekzistonte rreziku real i shkeljes së Nenit 3 për shkak të kushteve të paraburgimit me të cilat do të përballej një individ po të ekstradohej në Shtetet e Bashkuara, në një çështje ekstradimi para Gjykatës në lidhje me një burrë gjashtëdhjetëvjeçar me “disa sëmundje”, përfshirë diabet dhe azma. Vendimi i Gjykatës në këtë çështje do të ketë implikime në lidhje e impaktin e Covid-19 mbi kushtet e paraburgimit në sistemet e burgut përtej kontekstit të ekstradimit, meqenëse vlerësimi nëse është plotësuar kriteri i nivelit minimal të rreptësisë për qëllime të Nenit 3 është i njëjti pavarësisht nëse konteksti është vendas apo ekstraterritorial.

PËRFUNDIME

Ndikime nga Pandemia Covid 19 ka pasur në nenin 2 dhe 3 të KEDNJ-së. Pandemia angazhon detyrimet pozitive të Shteteve për të mbrojtur jetën dhe shëndetin si dhe të drejta të tjera, ndërkohë që masat e tilla si mbylljet brenda nëpër shtëpi, të cilat u zbatuan nga qeveritë në përpjekje për të përmbajtur pandeminë dhe për të mbrojtur shëndetin, ndërhynë tek shumë të drejta të Konventës

Në bazë të së drejtës për jetën cdo shtet ka detyrime pozitive për të mbrojtur atë. Neni 2 kërkon që Shtetet të përmbahen nga privimi i paligjshëm i jetës, dhe

gjithashtu të marrin masa për të mbrojtur jetën e atyre që janë brenda juridiksionit të tyre. Detyrimet pozitive të Shteteve në këtë kontekst mund të marrin forma të ndryshme, përfshirë detyrimet rregullatore dhe detyrimet operacionale

Neni 3 u cakton shteteve detyrimin për të ndërmarrë masa legislative dhe administrative për të ndaluar ose parandaluar përhapjen e sëmundjeve ngjitëse në vëndë si burgje dhe spitale, ku kërcënimi ndaj shëndetit që kanoset nga sëmundja do të shkaktonte një nivel vuajtjeje aq të rreptë sa të hyjë brenda fushëveprimit të Neneve 2 ose 3

BIBLIOGRAFIA

LIGJE DHE KONVENTA

Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë Ndryshuar me ligjin nr.76/2016, datë 22.7.2016

Ligji Nr.8137, datë 31.7.1996 “Për Ratifikimin e Konventës Evropiane për Mbrojtjen e të Drejtave të Njeriut dhe Lirive Themelore”

Ligji Nr.8577 “Për Gjykatën Kushtetuese lidhur me organizimin dhe funksionimin e saj.”

Rregullat e Gjykatës, 2 Qershor 2021, Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut

Udhëzimet nga OHCHR, 27 prill, 2020, “Për COVID-19 dhe ndikimi në Të Drejtat e Njeriut”

LIBRA

Shaw, N. Malcolm (2016) “International law” 7th edn Cambridge University Press,

Arben Puto (2002) “Konventa Evropiane për të Drejtat e Njeriut në krahasim me Kushtetutën e Shqipërisë” Albin, Tiranë

Elezi. I., Kaçupi. S., Haxhia.M. (2014), “Komentari i Kodit Penal të Republikës së Shqipërisë”, Botimet “Kumi”, Tiranë

Bashkimi Europian: Philippe Samyn, Valle, Happold, “Këshilli Bashkimi Europian”, 2018

Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut, Shtator 2020, Konventa Evropiane për të Drejtat e Njeriut - Një instrument i gjallë

Manuali “Drejt praktikës: si të përdorim jurisprudencën e Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut në nivel vendas”- Ledi Bianku, Tiranë 2020

Klaus-Diter Borçard, (2010), ABC-ja e të Drejtës të Bashkimit Evropian

Debra Long ,(2002), Udhëzues për Jurisprudencë mbi Torturat dhe Keqtrajtimet Cnjerezore dhe Dregraduese, neni 3 KEDNJ

Aisling Reidy, Manualë për të drejtat e njeriut, Nr. 6, Një udhëzues për zbatimin e Nenit 3 të Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut

Vendime të huaja

Vendimi “Egmez v. Cyprus”, nr. 30873/96.

Vendimi “Labit k. Irlandës”, nr. 26772/95, 2000.

Vendimi “Selmouni k. Francës”, nr. 25803/94, 1999.

Vendimi “Mooren kundër Gjermanisë”, nr.11364/03, 2009.

Vendimi Mučibabić k. Serbisë, gjykimi i 12 korrikut 2016

Vendimi “Cevrioğlu k. Turqisë”, gjykim i 4 tetorit 2016

Vendimi “Calvelli dhe Ciglio k. Italisë”, gjykim i 17 janarit 2002

Genti KRUJA²⁶

Interfaith Dialogue in Albania as a Model of Interreligious Harmony

Abstract

Over many centuries, Albanians have been mostly followers of Islam, Catholicism, and Eastern Orthodoxy. There are also other smaller religious communities, including Muslim Bektashi, Protestantism, and Judaism. Christianity and Islam, have coexisted in Albania for centuries. Tolerance is a characteristic of Albanian people, which is probably related to their geopolitical position. Being at the intersection of East and West, Albanians were influenced by both. The lands of Albanians were the meeting and division point of the two greatest empires of the middle Ages, the Roman and the Byzantine Empires. Experiencing many vicissitudes, this peaceful co-existence, as a national value of a small nation, has continued for centuries and is still ongoing. However, a communist government lasting from 1944 to 1991 imposed a severe prohibition of the practice of religion. The interreligious cooperation during the reopening of the first church and mosque in 1990 was an expression of tolerance despite even though the communist regime was still in power. This paper presents some essential historical facts as well as a sociological approach of the interfaith understanding among Albanians.

Keywords: *Albania, dialogue, interfaith co-existence, interreligious harmony, tolerance*

²⁶Kolegji Universitar “Bedër”
Departamenti i Shkencave Islame,
Email: gkruja@beder.edu.al

Albanians are a people among whom both Abrahamic religions, Christianity, and Islam, coexist, together with their respective branches. Today, parts of the Albanian population belong to three Christian communities, the Eastern Orthodox Christianity, the Roman Catholic Western and the Protestant communities. Likewise, there are also two Islamic communities, Sunni Muslim and Bektashi.² Albania also has atheists and believers who do not practice any specific rite and are not part of any religious community or belong to mixed families of several faiths. During the first half of the 20th century, there was also a Jewish community. Officially, Albania is a secular state, and according to the country's Constitution, Albania does not have any official religion. However, the state has not abdicated responsibility for the creation of favorable conditions for the revival and development of religion. The religious void under communism created conditions that caused, after freedom, various interferences and different goals could create discontent even within the same religion and community.

Sometimes debates arise whether the old ruins of churches belong to the Byzantine or Roman rites, should they be turned into church or mosques, or whether Albania is East or West. They can be called as sporadic or controllable acts, without impact on the basic relations between communities. Anyway, without raising the alarm, leaders of all religious communities have already created the Inter-religious Council. This joint forum plans to meet periodically, in which a consistent message of peace and harmony between believers of all communities would be articulated, and their work and activities on behalf of co-existence and common future will be coordinated. Currently, five different religious communities in Albania are members of the Interreligious Council of Albania (IRCA), which was established in 2007.²⁷

Albanian Muslims and Christians are an example and a symbol of religious harmony in the history of Balkan nations and beyond. They have always lived in harmony and have coexisted without divisive confrontations among them; instead, they have been

²⁷ Inter-religious Council of Albania. <http://knfsh.al/en/historiku-i-knfsh-se/>

complementary to each other. The existence of churches and mosques close to each other proves the interfaith co-existence among Albanians. As Bruçaj (2018, p. 23) emphasized, this model of harmony, tolerance and religious co-existence in Albania makes a very positive aspect of the society's culture which has not suffered changes despite the difficulties passed during the era of the communist regime, but on the contrary, it has stood, developed and strengthened, becoming a precious identifying value of the Albanian society.

Muslims and Christians must understand once and forever that reality and destiny - not only theirs in Albania but of the whole world, from its beginning to the end represent a variety of faiths and convictions. People will have religious divisions until they believe that religions are wealth and the One God is the same for all Muslims and Christians.

Two levels of cultural interaction can be mentioned, a) the reports of Albanian subcultures influenced by the Christian and Islamic religion and b) cultural relations with neighboring nations. This kind of co-existence is found in art, architecture, language, beliefs, among others. As an illustration of such cultural intermingling, experts often study and seek explanations of the different colors dominant in Islamic art, various figures in Byzantine art, decoration of religious worship objects, external forms of residential buildings, construction style of bridges or public fountains, buildings for travelers' housing, the cross, the crescent, and the sun.

Interreligious tolerance, understanding and harmony among Albanians are one of the most distinguished values of the national culture. Sociological studies of the post-communist period have shown that besides the cultural value of loyalty and hospitality, understanding and co-existence constitute some of the most prominent profiles of the psycho-cultural modelling of Albanians throughout their history (Dervishi, 1999). Although scattered in some religious communities, they do not conflict with each other on religious issues. Albanians belong to an ethnic group,

unlike Bosnia or Macedonia, where religious differences are more pronounced because of multiple ethnicities.

In Albania, religious pluralism exists, which has shown that it carries the appropriate doses of mutual tolerance. A background of inter-religious harmony also exists, which is partly inherited from the past and partly remains to be achieved thanks to the commendable work of religious communities, which try hard to preserve and develop these almost values. Many Albanian and foreign scholars have argued that religions in Albania have played a critical anti-assimilative role. For centuries, Christian and Muslim patriots have been active factors resisting the occupation and anti-denationalization policies of neighboring peoples (Dervishi, 1999).

The Albanians' multi-religious affiliation makes their national identity richer and more complex. Thus, a historical conviction was established among Albanians that all types of religious, regional, racial, genetic, national, and cultural differences were not a risk, but an asset. Such a conviction has shaped and widened the religious tolerance among the Albanians.

The religious pluralism has served as a unifying element between people, families, and various groups in society (Woofter, 2019). Religious communities remain faithful to their original inspiration of goodness and peace, and with dedication, and they play an active role in overcoming social problems and strengthening the family's role, culture, and national identity. Due to their contributions, all political factions of society in Albania, including religious communities, are strong supporters of integration in the European Union. Similarly, it is necessary to turn the culture of dialogue between different faiths and religious communities into a communication and exchange bridge, and into stronger links between people and communities.

From 15th to 20th centuries, the Albanian people mainly cultivated two religions, the Christian and Islamic, but the Jewish civilization was also present and is found as a decorative element of the Star of David (Kruja & Alla, 2019). There are also pre-Christian and pre-Islamic symbols such as the sun of mythology and the crescent of

Islam (Durham, 1990). Christianity and Islam normally developed in Albania during this period, and due to their expressions in the same language, they have always represented a unique voice when the protection of the national integrity was needed.

Preservation of Understanding between Religious Communities among Albanians

Albania's president Alfred Moisiu, in his speech "Religious tolerance in the tradition of Albanian people"²⁸ at the Oxford Forum in 2005, stated that in the 1990s Albanian emigrants were generally conveyed in a negative image in West. Yet, when politicians and scientists from the West visited the country, they found another Albania, an Albania with a European face, an Albania in which surviving civilizational values could be perceived. It was precisely this situation, this need to change the country's damaged image, to dispel the bias of the international press, which encouraged the country's researchers and their colleagues in Europe to look for positive values of the Albanian identity, an identity analogous to that of Western countries.

Societies are moving inevitably towards globalization and integration, trying to create a large family in which there is a place for all values and wealth of nations and peoples. In the global world, small countries are not expected to compete with their economies and material possessions. However, through their identity and their most precious values, they can contribute to the enrichment of global society, creating a rich mosaic of values and cultures, which recognize, respect, and develop each other. The "Albanian case," as a case of co-existence of religions during the long path of history, very soon began to be treated as the "Albanian phenomenon," which is important not only from a cultural-historical perspective but above all, as a useful

²⁸ <http://president.al/> (the official website of the Presidency, 9.11.2005)

experience for humanity, as a reference and an encouragement for the inter-religious communities.

Tolerance among Albanians is not only of a religious nature but also linguistic and in many cases, even ethnic. During the years of the First World War Albania, numerous foreign armies like Austrian, French, Italian, Greek, Serbian, Montenegrin, and Bulgarian forces conquered Albania. When the war ended, these armies had neither the food, medicine, nor the tools to return to their homeland. Albanian people kept them within their own families. After September 1943, when Mussolini's Italy capitulated in Albania, there were thousands of Italian militias and military officers, who had come to the country like an invading army. This army was disarmed within two weeks and then treated as deserters destined to be destroyed by the Nazi army. Italian soldiers were dressed in traditional Albanian costumes and took refuge among Albanian families. In some measure that was because tolerance was a crucial instrument for society, not only in religious but also ethnic, political and social terms (Hysa, 2020).

Another example is the Albanians' attitude towards Jews during World War II. Albanian governments, who collaborated with fascist and Nazi authorities, behaved as a vassal government, but they did not give the lists of Jews to the foreign armies. In Albania, though under double occupation, no Jew was handed over and did not end in any concentration camp. Indeed, Albania and its citizens harbored 3,000 Jews who arrived from the Balkan states, who were on the run to escape the danger of extinction from the countries in which they lived.²⁹ These 3,000 Jews, most of whom entered illegally in Albania, found immediate and unconditional protection from the authorities and the Albanian people.

Religious communities remain faithful to their original inspirations of good and peace, and with a great devotion play an active role in overcoming social problems, socialization of youth, strengthening the role of family, culture, and national identity.

²⁹ https://www.youtube.com/watch?time_continue=103&v=irBcTX1Smcw&feature=emb_logo

Many researchers consider interfaith dialogue in Albania as an asset because there have never been religious clashes. However, recent examples in the world, but also the Balkans have shown that religious balances are very fragile and manipulations with them often have serious consequences.

Muslims and Christians have urged authorities to protect the freedom of all authorized representatives or religious leaders to fulfil their mission. They have requested the drafting of a resolution on the legal status of religious communities, as well as the re-allocation of confiscated properties during the communist system. Tolerance does not always mean empathy but does mean concerted effort to listen to and respect each other. It is mutual goodwill, recognizing the differences between people of different religions, and finally, it is the gradual shift toward compromise and consensus by all. As such, it can turn into a personal intrinsic value of people.

According to a UNDP (2018) study, “more than 90 per cent of Albanians consider religious tolerance as a fundamental value and confirm that the state does not interfere in the religious belief of the individual” (p. 75).

Albanians’ Interreligious Harmony, Historical and Sociological Perspectives

Even though there many cases of interfaith tolerance have been exhibited during centuries in Albania, in this paper presents only some of the many examples during the last two centuries. In 1858, Roman Catholic Archbishop Topich, accompanied by Dom Ejll Radovani, the vicar of Shkodra city, and other prominent priests took part in the inauguration ceremony of the commencement of the construction of the Great Catholic Cathedral. Imam Daut Boriçi, a Muslim cleric and a prominent patriot, who at that time was the director of education in Shkodra, delivered a speech on this occasion. He called the commencement of the cathedral’s construction as a great joy for all Shkoder citizens regardless of their religion.

In the second half of the 19th century, the villagers of Shkreli Zone wanted to build their Catholic church, but its four villages did not agree upon the place where it should be built. The issue dragged on for a period until the village Assembly decided to build the church's foundation where Muslims inhabitants of the village would see fit, and so they did. Konica (2001)³⁰ emphasized

"I believe that it is ubiquitously known that Albanians are tolerant toward other religions and

Albania might be the only country in Europe where no religious fights have taken place" (p. 431).

In the assembly session of the League Nations Organization in 1920, the Indian delegate considering and approving Albania's acceptance in the League of Nations as a good decision, emphasised: While interfaith wars were still being fought in the world, in Albania, Muslims, Catholics and Orthodox were living in harmony, and the representation of a Muslim-majority country by a Christian (Orthodox) priest (Fan Noli³¹) was an excellent evidence thereof (as cited in Muja, 2009). Such examples are too many in the registers of Albanian historical documents. They did not oblige people to convert but helped them in every point of view. Frang Bardhi mentioned the help that Albanian Muslims gave in the rebuilding of the ruined Catholic church of Kabash! (Zamputi, n.d.). In Lura, the Christian priest and the imam of the mosque were invited during weddings. At Catholic weddings, the imam would be seated in the first pew, and at Muslim weddings, the priest would be seated in the front area (Ulqini, 1999, p. 30).

³⁰ Faik Konica (1875 - 1942) was an important figure of Albanian language and culture in the early decades of the twentieth century. Ambassador of Albania in Washington. His "Albania" newspaper in US became the focal publication of Albanian writers living abroad.

³¹ Fan Noli (1882 - 1965), was an Albanian writer, scholar, diplomat, politician, historian, orator and founder of the Orthodox Church of Albania, who served as Prime Minister and regent of Albania in 1924 during the June Revolution. ⁸ Gjergj Fishta (1871 - 1940) was an Albanian Catholic priest. He was regarded as the national poet of Albania and one of the most influential Albanian writers of the 20th century.

The American traveler, Rose Wilder Lane, talks about the house of a Catholic mountaineer of Shala, where the dinner was postponed after midnight because of the translator - Rexhep (Rajab), was a Muslim. Because in the house, they had only pork food, they sent a person to ask for other foods to another village (Lane, 1923, p. 62).

Lord Byron, who stayed at Ali Pasha Tepelena's residence in Janine, noticed that not every Albanian was Muslim; some of them were Catholics, but their religion did not make them change their behaviors and traditions. Grisebach in the 1830s also mentions the same thing, that Albanians are a population among which one cannot distinguish how many are Muslims and how many Christians just by appearance (Pirraku, 2003; Kruja 2008).

An essential event in the Albanian history of co-existence is the Prizren League. In 1878, about 300 representatives from all over Albania gathered in Prizren. The first meeting was held at the Bajrak Mosque. There were Muslim and Christian representatives in the mosque. For the North of Albania, the League Centre was Shkodra, where Albanian Catholics worked together with Muslims. "In the League, there were as many Christians as Muslims," said one of League's leaders (Knight & Albania, 1880, p. 139).

One of the Albanian Muslim personalities was also Imam Rexhep Voka from Tetova, who also served as Mufti of Manastir city. He said: "Albanians must be united. We must not say that he is a Muslim and he is a Christian, no Toska (from South) and no Gega (from North), because all of us are Albanians, we are of the same origin" (Kaleshi, 1957, p. 378).

In the most delicate moments of the nation's history, the religious leaders, being that they had an undisputable reputation, thus, profoundly influencing the major part of the population, not only promoted religious co-existence and harmony but also they have considered the believers of different religions as their "brothers", preaching this belief to all the population (Bruçaj, 2018). It is fair to conclude that interfaith

dialogue has become a regional necessity for solving problems brought about by the previous regimes and political systems in the Balkans.

The Albanians' history of interfaith tolerance and harmony has also had its own challenges. However, they have been overcome with courage and coolness. For example, in the early 20th century, some persons wanted to burn Lezha's mosque. Father Fishta⁸ heard about it, and then he went to the mosque. When they went to burn it, Fishta called them by names. They were surprised and asked him: "How can you be priest and imam at the same time? Fishta gave them a simple answer: "No, I am only a priest, but as the imam had some things to do in Shkodra, he asked me to look around the mosque because even this is God's house for all Albanians!" In his famous book, Fishta (1998) wrote in the name of tolerance: "I, the priest, say the truth/I sacrifice myself together with Muslims" (p. 296).

A sign of interfaith tolerance among citizens of different religions was also the fact that the Saverian College (Jesuit high school) in Shkodra, was attended not only by Catholic students but also by 159 Muslim students and 99 Orthodox students. In addition, some Muslim girls studied in a Catholic girl school. In the Muslim school, which was inaugurated in 1902, there were also Catholic students.

Vehbi Dibra the first Chair of the Assembly after independence (1912-1913) and the first Head of the Muslim Community of Albania (1923-1929) said: "Christians and Muslims are Albanian brothers undivided... to love each-other... to extend to the whole world that regardless of their religion, Albanians are brothers, the same sons of our beloved Albania" (Shpuza, 1999, p. 41). Vehbi Dibra, a Muslim leader, was also signatory to the declaration of independence (1912) (Xhelili, 1999). Sami Frashëri³² declared: "Muslims, Catholics and Orthodox wherever they are, they are brothers; they are of one mind, one goal and one faith" (Shpuza, 1997, p. 41).

³² Sami Şemseddin Frashëri (1850 - 1904) was an Ottoman Albanian writer, philosopher, playwright and a prominent figure of the National Renaissance movement of Albania.

H. Ibrahim Kaduku³³ was vice-chair of the Muslim Community, as well as the Mufti of Kavaja up to 1949. In his Friday sermon said, “We are the people of the same language and blood of the same country...” (Kruja & Rasha, 2015, p. 88). When he took a trip, he sat nearby a priest, and they talked to each other during their entire journey.

H. Muhamed Bektashi³⁴ preached: “All human beings are the creation of Lord... to Him belong each of them, and to Him we are going to, and therefore we have to love each other, not to fight or have troubles but to work together for the best of our nation” (Luli & Dizdari. 1995, p. 281). Idriz Gjilani³⁵ pointed out: “...helping each other with writing, with words, with wealth and loving as if we were all brothers... We have three religious beliefs but just one single homeland... one language, one sun and one God. Above all, our duty is our brotherhood and protecting our homeland” (Delvina, 1998, p. 25).

During the First Independence Anniversary in Shkodra, on 28 November 1913, the whole population, Catholics, and Muslims were celebrating together. It was this night that the bell of the church was connected with a rope with that of the Mosque minaret where the Albanian flag hang.

The elderly in Shkodra said that during the month of Ramadan, the Catholic merchants in the bazaar kept their shops, especially their restaurants and bars, closed. This show the mutual respect, tolerance and interreligious harmony between Catholics and Muslims.

In Shkodra’s old bazaar (one of the largest bazaars of Balkans), one of the market days was Sunday. As Sunday was a holy and significant day for Christians due to their religious rituals, the authorities decided that Wednesday and the Saturday

³³ H. Ibrahim Kaduku (869 - 1949) was a prominent Muslim cleric, teacher and Albanian patriot. It is decorated with the order “Naim Frashëri of Class I”.

³⁴ Mohamed Bektashi (1883-1958), Muslim cleric.

³⁵ Idriz Gjilani (1901 - 1949) was born in Kosovo and was an Albanian patriot, a Muslim preacher and freedom fighter.

should be the prime market days. Ombashi (2020) mentions Ilo Mitkë Qafzezi as a Christian, who was the first to translate the Qur'an into Albanian. The prohibition of religious institutions and propaganda in Albania during communist rule was a demonstration of equal maltreatment towards the three main religions. The mufti of Durrës, Mustafa Varoshi and Catholic priest, Vinçens Prendushi, were placed in the same cell and tomb (Kruja, 2008).

The reopening of the first mosque and first church in Albania, in November 1990, after a quarter-of-a-century ban, was an expression of harmony and of religions confronting the communist regime, which was still in power. The Catholic and Muslim young men were coworkers during opening ceremonies in the church and mosque. Even though I was only thirteen then, I still remember those days, when many Catholic volunteers worked together with the Muslim volunteers. Who can say whether there were more Muslims than Catholics among the participants who attended the first sermon given by H. Sabri Koçi³⁶ on the mosque reopening? H. Sabri Koçi's speech will remain historic because it opened the first Islamic religious ceremony after communism with the following words: "Dear Muslim, Catholic and Orthodox brothers and, above all, Albanian brothers."³⁷

The current Head of the Muslim Community of Albania, Bujar Spahiu, in his first speech after electing as the head of the community, stressed that he would work to strengthen interreligious dialogue (Spahiu, 2019). Albania is a multi-religious society and a Muslim majority country living in the European continent, a characteristic of importance mentioned that several political and religious world leaders have mentioned on many occasions (Gjana, 2020).

³⁶ H. Sabri Koçi (1921 - 2004) was the first Head of Muslim Community of Albania after communism (1990 - 2003).

³⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=M5gYVdWn0cU> (Muslim Community of Albania Official YouTube Page, Feb 26, 2016)

In 1993, when Pope John Paul II came to Albania, not only Catholics but also Muslims and Orthodoxies awaited him. They closed their homes and went out on the roads of Shkodra and Tirana. In his speech during the visit, Pope John Paul II said:

“I wish with all my heart that this visit served to strengthen the traditional ties of fraternal coexistence that has always characterized the relations between different religions in your homeland (as cited in Frendo, 2018, p. 27)”.

However, a small country, Albania has been visited by two Popes within two decades. In 2014 Pope Francis, visits Albania too. In both cases, besides the heads of state, the leaders of the Muslim Community of Albania, H. Sabri Koçi in 1993 and H. Skender Bruçaj in 2014, Orthodox leader Archbishop Anastasios Yannoulatos and Bektashi leaders H. Dede Reshat Bardhi in 1993 and H. Dede Edmond Brahimaj in 2014 welcomed Popes.

While Pope Francis, during his visit to Albania in 2014, said:

There is a rather beautiful characteristic of Albania, one which is given great care and attention, and which gives me great joy: I am referring to the peaceful co-existence and collaboration that exists among followers of different religions. The climate of respect and mutual trust between Catholics, Orthodox and Muslims is a precious gift to the country. This is especially the case in these times where an authentic religious spirit is being perverted and where religious differences are being distorted and instrumentalised by extremist groups. This creates dangerous circumstances which lead to conflict and violence, rather than being an occasion for open and respectful dialogue, and for a collective reflection on what it means to believe in God and to follow his laws (as cited in Brown, 2018, p. 20).

Brahimaj (2018) emphasizes that this great appreciation for a small nation, remains undoubtedly a special honor, as well as an obligation to preserve and further develop the religious brotherhood, to protect it from any extremism of the time. While when U.S. President George W. Bush visited Albania in 2007, he before his arrival, declared, “I will visit a Muslim majority country coexisting in peace with all religious groups” (Gjana, 2020). Doci (2017) analyzed the case of interreligious harmony in Malbardh, a village in Albania, where “religious tolerance between Christians and Muslims in the village is expressed unmistakably in the building of a Catholic church with the enthusiastic participation of the Muslim majority population in the village” (p. 6). During those years, besides the religious communities have been established three theological schools, Catholic, Orthodox, and Islamic. The Muslim Community of Albania established in 2011 the school of Islamic Theology known as the Department of Islamic Sciences at Bedër University College. During the last decade by the professors and students of the three theological schools have successfully held many visits, mutual meetings, seminars and open lectures. Once every six months, gatherings and symposia with common themes are organized in one of the three, highlevel theological schools.

So far, have been held nine interreligious symposiums on topics such as “Freedom of

Religion and Interreligious Dialogue”, “Creation”, “Family in Islam and Christianity”, “Role of Women in Religious Communities”, “Divine Love”, “Prayer”, etc. In one of these symposiums in 2018, Muslim, Catholic, and Orthodox students gathered with their professors chose one representative of each religion and prayed for peace, prosperity, more love for society and each other to provide social well-being and happiness. Interfaith dialogue is not only part of the curricula of these schools but also a practical part of inter-institutional cooperation. Educational and religious institutions in the Balkans should greatly promote a culture of interfaith and interethnic dialogue and tolerance. Other positive examples are provided in the study of Beljanski and Bukvić (2020) on the education of tolerance in Bosnia and Serbia.

According to this study, some state universities included subjects of education and intercultural dialogue, examples that remain few compared to the need for peace education in the Balkan area, where wars and conflicts have not been absent (Bakalar, 2018; Beljanski & Bukvić, 2020). Yannoulatos (2018) highlights we promoted a constructive “dialogue of life”, among the various religious communities, cooperating towards environmental protection, reduction of poverty, development, and reconciliation of persons and peoples of the Balkans... we aim to help in Albania’s advancement through the growth of justice and social progress (p. 26).

Thus, educational and academic institutions are playing an important role in strengthening interfaith dialogue and its transmission to young people. Thanks to this model in Albania, some European universities are officially cooperating to take Albania as a model. Some examples are the master’s program on Interfaith Dialogue of the University of San Marino in partnership with the Department of Islamic Sciences at Bedër University; the organization of international conferences between three universities of religious communities³⁸ in Albania, in collaboration with the University of Vienna³⁹; the summer school of interfaith dialogue organized by Potsdam University in Albania, etc.

The Interreligious Council of Albania¹⁷ is also playing an important role by strengthening the role of youth and women in promoting interfaith dialogue in Albania, developments. These developments in Albania have also been emphasized by the largest peace organization “Religions for Peace.”⁴⁰ The role of women in the fight against extremism and radicalism is already very important. Karam (2018) also points out this role in a study regarding the contribution of women in interfaith dialogue. These experiences and collaborations have made interfaith dialogue in

³⁸ Bedër University (Muslim Community), the Catholic University “Lady of Good Counsel” and “Logos University” (Orthodox University).

³⁹ Zani i Naltë. <http://zaninalte.al/2018/05/zhvillohet-konferenca-nderkombetare-mbi-dialogun-nderfetar-icid/> ¹⁷ Interreligious Council of Albania. <http://knfsh.al/en/>

⁴⁰ *Religions for Peace*. <https://rfp.org/>

Albania a model in the international arena. One of the results of these is the international award "Sergio de Mello" given to Interreligious Council of Albania (IRCA) in Poland.⁴¹

For 2019, the head of IRCA was Archbishop Anastasios, who at the X World Assembly of the "Religions for Peace" held in Lindau, Germany was re-elected as Honorary President of RfP. For 2020, the Presidency of IRCA is headed by Mons. George Frendo, who has also been appointed this year a member of the Pontifical Council for Interreligious Dialogue over the next five years. These are some of the many examples of international assessments of the model of interfaith dialogue in Albania.

Frendo (2018) argues that religious pluralism has not created problems of hostility in Albania, not because Albanians are less religious than other peoples are, or because religion for Albanians is something marginal. Good interfaith relations are a consequence of two factors: (1) because beliefs, by their very nature, are for peace, solidarity, and brotherly love; (2) Albanian politicians have not instrumentalized or manipulated the belief in their political ambitions (Frendo, 2018).

Conclusion and Implications

Everyone should understand, as Albanian Muslims and Christians, that reality and destiny, not only for them but also for the entire world, from the beginning until its end, depending on the variety of beliefs and convictions. Albanians will not have religious divisions as long as they believe that multiple religions are not a disaster and that God Almighty is the same for all Muslims and Christians.

This tradition of religious tolerance among the Albanians is not a product of modern times; it is a tradition that comes from the past centuries. These values, though, are certainly not guaranteed eternally, but must be conserved and maintained inside the people's inherited or acquired mentality. Consequently, this is the way interfaith co-

⁴¹ Interreligious Council of Albania. <http://knfsh.al/knfsh-vleresohet-me-cmimin-de-mellon-per-te-drejtat-e-njeriut/>

existence and harmony have continued for years in Albania and have lasted until today through many hardships as a great national value of a small population. However, we have an obligation to protect, cultivate, and promote this value.

Small countries such as Albania can contribute through their values to enriching the global society, by creating a rich mosaic of values and cultures that recognize, respect, and develop each other. The country's geostrategic position and the people's multi-religious composition, makes us think of a historical destiny predetermined to help mould and mitigate the disagreements between the East and the West and to contribute to the synthesis of civilizations.

Finally, numerous examples coming from the centuries of co-existence and inter-religious harmony of Albanians take on a special importance today. In this time, the world faces conflicts, wars and divisions, in which religion is often politicized for not at all divine purposes. Therefore today, any positive development and model regarding the strengthening of interfaith dialogue somewhere, is taken as an example to be applied everywhere. Thus, Albania, with the model it offers to the world today, shows the positive result to alleviate every problem and to extinguish every conflict, offering co-existence with everyone regardless of religion, ethnicity, and color. The world today, more than ever needs peace and dialogue. Youth and women, peace education and the role of religious institutions and leaders in promoting interfaith dialogue are of paramount importance.

This study provides theoretical implications in the field of interfaith dialogue as it contributes to the existing literature with a model of harmony, tolerance, collaboration, and value co-creation between different religions becoming an impetus for scholars and researchers. Besides the theoretical implications, this research comes up also with practical implications for policymakers as well as for religious and academic institutions not only in Albania and Balkan regions but also in other Western and Eastern countries. Government should support all forms of dialogue development, investing in this field through a special budget; promoting in the media common messages about dialogue and organizing national and

international events about interfaith harmony; publishing studies and research book. On the other side, religious institutions can establish joint interfaith councils to strengthen interfaith dialogue among them further and cooperate through common events and activities. While, public and private academic institutions, not only theological schools, should include interfaith dialogue in their educational curriculum, as well as promote it through the organization of academic conferences to further develop this field of research. Theological schools of different religions should organize summer and winter schools among them not only within the country, but also cooperate and collaborate on a multicounty perspective. Interfaith cooperation between religious and academic institutions is an applicable model for any multi-religious, multi-ethnic, and multicultural society.⁴²

⁴² Published in Journal of Ethnic and Cultural Studies (E-ISSN: 2149-1291). JECS is a peer-reviewed and interdisciplinary academic international journal edited in the United States.
Link of article: <https://www.ejecs.org/index.php/JECS/article/view/377>

REFERENCES

- Bakalar, B. (2018). Book Review: Justice on both sides: Transforming education through restorative justice. *American Journal of Qualitative Research*, 2(2), 145-149.
- Beljanski, M., & Bukvić, E. D. (2020). Comparative overview of the presence of intercultural education of teacher trainees in Serbia and Bosnia and Herzegovina. *Journal of Ethnic and Cultural Studies*, 7(3), 1–16. <http://dx.doi.org/10.29333/ejecs/412>
- Brahimaj, E. (2018). Albania, a model of interfaith harmony for Europe? In *Albania, a model of interfaith harmony for Europe?* (pp. 32). Bedër Press.
- Brown, C. J. (2018). Keynote speech. In *Albania, a model of interfaith harmony for Europe?* (pp. 20-22). Bedër Press.
- Bruçaj, S. (2018). Interreligious dialogue. In *Albania, a model of interfaith harmony for Europe?* (pp. 23-25). Bedër Press.
- Delvina, S. (1998). *Pa pavarësi fetare nuk ka pavarësi kombëtare* [Without religious independence there is no national independence]. Eurorilindja,
- Dervishi, Z. (1999). *Sociologji kulture 1* [Sociology of culture 1]. Sh.B. e Librit Universitar.
- Doci, Y. H. (2017). Albania's inter-religious harmony and tolerance: The case of Malbardh. *Austrian Journal of Humanities and Social Sciences*, 5(6), 3–14. <https://doi.org/10.20534/AJH-17-5.6-3-14>
- Durham, E. (1990). *Brenga e Ballkanit dhe vepra të tjera* [Balkan concerns and other works]. Shtepia Botuese 8 Nëntori.
- Fishta, G. (1998). *Lahuta e Malcisë*. Onufri.

- Frendo, G. (2018). Albania, a model of interfaith harmony for Europe? In Albania, a model of interfaith harmony for Europe? (pp. 28). Bedër Press.
- Gjana, F. (2020). Interreligious dialogue and its contribution to international security: The case of Albania. In *Paths to a culture of tolerance and peace*. River Publishers.
- https://www.riverpublishers.com/book_details.php?book_id=780
- Hysa, E. (2020). Impact of cultural diversity on Western Balkan countries' performance. *Journal of Ethnic and Cultural Studies*, 7(1), 20–40. <http://dx.doi.org/10.29333/ejecs/292>
- Kaleshi, H. (1957). *Mbi jetën dhe veprën e Rexhep Vokës* [On the life and work of Rexhep Voka]. Prishtine.
- Karam, A. (2018). Azza Karam on the implications of binary framings for western actors. *Feminist Dissent*, 3, 233–239. <https://doi.org/10.31273/fd.n3.2018.377>
- Knight, E. F., & Albania, A. (1880). *Narrative of recent travel*. Sampson Low, Marston, Searle, & Rivington.
- <https://file.largpdf.com/file/2019/04/09/9590082736.pdf> Konica, F. (2001). *Vepra* [Works]. Dudaj.
- Kruja, G. (2008). *Shqiptarët përballë sfidave të mirëkuptimit ndërfaqet* [Albanians face the challenges of interfaith understanding]. Prizmi.
- Kruja, G., & Alla, I. (2019). Interreligious harmony in Albania as a model for Europe. *Cultori Dell' Incontro*, 1 (1), 110–120.
- Kruja, G., & Rasha, A. (Eds.). (2015). *100 personalitete shqiptare të kulturës Islame* [100 Albanian personalities of Islamic culture] (2nd ed.). Albania Muslim Community Publishing.

Lane, R. W. (1923). *Peaks of Shala*. Harper & Brothers.

Luli, F., & Dizdari, I. (1995). *Në kujtim të brezave* [In memory of generations]. Shkodër.

Muja, H. (2009). Disa shembuj të tolerancës fetare ndër shqiptarët [Some examples of religious tolerance among Albanians]. *Zëri Islam*.

<https://www.zeriislam.com/artikulli.php?id=1017> Noli, F. (1944). *Ligjëratë, mbledhur nga L. Dilo* [Lecture, collected by L. Dilo]. Tirana.

Ombashi, R. (2020). *Historik i shtypit periodik shqiptar* [History of the Albanian periodical press]. Bedër Press.

Pirraku, M. (2003). *JO Katedrale në emër të shqiptarisë së imagjinuar* [NO Cathedral in the name of imagined Albanianism]. Shkrola.

Shpuza, G. (1997). Kongresi Mysliman Shqiptar-1923 [Albanian Muslim Congress-1923]. *Kultura Popullore*, 18 (1-2).

Shpuza, G. (1999). *Millet sistemi çerçevesinde arnavutların durumu* [Find the frames in the nation system framework] (Osmanli IV ed.). Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları.

Spahiu, B. (2012). *H. Bujar Spahiu, zgjidhet kryetar i Komunitetit Mysliman të Shqipërisë* [H. Bujar Spahiu, is elected president of the Muslim Community of Albania]. <http://zaninalte.al/2019/03/h-bujar-spahiu-zgjidhet-kryetar-i-komunitetit-mysliman-teshqiperise/>

Ulqini, K. (1999). *Faktorë kulturorë e fetarë* [Cultural and religious factors]. Shkodër.

UNDP (2018). *Toleranca Fetare në Shqipëri* [Religious tolerance in Albania]. United Nations Development Program. <http://idmalbania.org/wp-content/uploads/2018/04/Tolerancafetare-ne-Shqiperi.pdf>

Woofter, S. (2019). Book Review: Building Equity: Policies and Practices to Empower All

Learners. *American Journal of Qualitative Research*, 3(1), 136-139. <https://doi.org/10.29333/ajqr/5815>

Xhelili, Q. (1999, November 16-19). *Toleranca në marrëdhëniet midis komuniteteve në Shqipëri dhe ndikimi i tyre në jetën shoqërore në periudhën midis dy luftërave botërore* [Tolerance in inter-community relations in Albania and their impact on social life in the period between the two world wars] [International symposium]. *Krishterimi ndër Shqiptarë* [Christianity among Albanians]. Tirana.

Yannoulatos, A. (2018). Albania, a model of interfaith harmony for Europe? In *Albania, a model of interfaith harmony for Europe?* (pp. 26). Bedër Press.

Zamputi, I. (n.d.). Dokumente të shek. XVI- XVII për historinë e Shqipërisë. Akademia e Shkencave. Tirana, II. Dok. 24:71 [Documents of the century. XVI- XVII for the history of Albania. Science Academy. Tirana, II. Doc. 24:71].

‘TWILIGHT’ MULTICULTURALISM: Kadare’s Conceptualization of Pan-Albanian Identity in the Age of Multiculturalism

Abstract

The twentieth century was an era of worldwide conflicts that, in spite of the high price paid by humanity, brought about progress, which built upon the developments of industrialization and urbanization the previous centuries regaled. These have all contributed to an intensified multi-ethnic coexistence and to the worldwide embracement of a less centralized approach, as multiculturalism promised to be. However, the decentralization sought to be achieved through multiculturalism has sometimes resulted into the creation of ‘regional centers’ and the on-going marginalization of certain communities, which is in total contradiction with what the multiculturalist theory and approach promoted and valued. Taking these in consideration, this paper will attempt to analyze the situation of the Albanian community at the turn of the third millennium, analyzing Albanian identity in the light of multiculturalism. It will, first, seek to demonstrate that the Albanian community, not only as a community divided in two countries and that endured the oppression of totalitarian regimes, but also as a community geographically situated in the so-called twilight area of the Balkan Peninsula and as an identity that incorporates three religious beliefs, is still subject to marginalization, actually double-marginalization. Further, it will discuss the issue of Albanian identity and in-betweenness, as the identity of a community caught between two major cultural centers; the east and the west. Finally, by focusing on a number of the works of Albanian scholar and writer Ismail Kadare, whose contribution in this area is quite significant, it will attempt to demonstrate the Albanian struggle for belonging.

Key Words: *multiculturalism, Albanian identity, marginalization, nesting orientalism, integration, acceptance*

⁴³ Kolegji Universitar “Bedër”

Departamenti i Edukimit dhe Gjuhës Angleze

Email: ellukacaj@beder.edu.al

Introduction

The 20th century was indisputably an epoch of conflict that led to development in all fields of life. Without disregarding the high price humankind had to pay in order to achieve this eccentric development, it is crucial to point out that during the 20th century the reshaping of human society became indispensable and swift, giving rise to a considerable number of theories and debates on various issues.

The discoveries and inventions of the previous centuries, which had been innumerable and tightly related to human life had introduced industrialization and made possible the mobilization of human communities, which had been more stable under the feudal system⁴⁴. This had first led to urbanization⁴⁵ and later inescapably to the formation of diasporian communities within culturally homogenous considered states (re)built in the light of nationalistic ideology. Diaspora communities, as the term of ancient Greek roots – diaspora - itself suggests, are not a new phenomenon. On the contrary, they have always been part of world history the way autochthon communities have. Nevertheless, nowadays, in the era of computer and technology, the movement of goods, ideas, and people has become an indispensable part of existence leading to their increasing and enlargement as well as to many discussions based on this intensified and redefined globalization.

The redefinition of globalization concept emphasizes the need of redefinition not of only the notion of ‘diaspora community’ as both the agent and the chief recipient of this redefinition, but of cultural coexistence of communities. In other words, as the French scholar Stephane Dufoix suggests, “No community exists on its own. It is the organized, structured, objectively visible shape of the most intimate things shared by people with the same origin [...] It (the community) is never merely the sum of those who come from the same country; this would be a simplistic and false representation.”⁴⁶

⁴⁴ Ernest Gellner, *Nations and Nationalism*, (New York: Cornell University Press, 2008), p 107

⁴⁵ Ibid., p 107

⁴⁶ Stephane Dufoix, *Diasporas*, (University of California Press, 2008),

The diversity of communities sharing the same geography, the struggle of the oppressed for tolerance and acceptance, as well as the emergence of hybrid identities made possible the rise of multiculturalism as a contemporary theory. Multiculturalism attempted to reconsider previously-established world equilibriums in order to achieve the peaceful coexistence of various cultural and ethnical communities enjoying equal rights. This redefinition, undertaken in the light of multiculturalism, will help in the clarification of other 'hot' contemporary issues such as the notions of homeland, class and cast, cultural diversities, ethnicity, human and civil rights issues, and most importantly the identity notion.

Attempting to establish pacifically coexisting and cultural diversity respecting communities, postcolonial movement representatives such as Ngugi wa Thiong'o suggested 'the shifting of the centre'⁴⁷ from the West considering the fact the motion of emigrants is not exclusively parallel to that of the sun anymore. Even though, this shifting – move of the center - is a crucial step in this era of reconsideration, as it would rescue individuals and whole communities from marginalization, it should not aggravate the already difficult situation of some ethnic groups caught within. In other words, the postcolonial movement of the second half of the 20th century made possible the publicizing and partial solution of political, economic, social, and cultural issues inherited by the colonial experience in most formerly-colonized lands. Without attempting to minimize the ongoing instabilities, especially in some particular regions of Africa and Asia, it is widely accepted that race discrimination has rapidly diminished and that some Asian and African counties have achieved stability and have successfully developed. Yet, unfortunately, these new age developments instead of leading to decentralization – the ideal shift of the center - as a crucial achievement to reach multicultural coexistence have led to what could be called the formation of 'regional centers' and to the creation of what could be maintained to be double-marginalized communities.

⁴⁷ Ngugi Wa Thiong'o, *Homecoming*, (London/ Nairobi: Heinemann, 1972), p 147

This paper will attempt to examine precisely the conditions of such a community in the age of multiculturalism. It will discuss the issue of Albanian identity and in-betweenness, considering the peculiar status of this nation geographically located in Balkan, as a distant fatherland of large diaspora communities and as a community caught between two major cultural centers; the east and the west. It will mainly focus on the work of the Albanian scholar and writer Ismail Kadare, whose contribution in this area is quite significant.

Orientalization of Balkan

After the fall of the Berlin Wall, the dissolution of former-Yugoslavia and the abolishment of communism throughout Balkan, disorder has not been missing in the tiny peninsula of big historical importance, which, besides the negative image all over the world gave the peoples of Balkan, little benefit. Balkan remains an unconventional 'space of alterity'⁴⁸, in spite of being geographically part of the European continent. Several Balkan states and peoples, especially those of Western Balkan, remain the unwanted of Europe, even after three decades after the fall of communism and altogether share the in-betweenness of the region they were born in.

Since the eighteenth century, those few people that would leave the thriving civilized centers of Western Europe to visit beyond the invisible line that divided the continent into two, would envisage the reaching of Eastern Europe as the visiting of the furthest spot of civilization, where in a zone in-between Europe and Asia some people that looked like the Western European but were no 'real' Europeans lived.⁴⁹ Later, in the era of nationalism, Eastern Europe was considered as a deviation of the correct model of nation found in the West of the continent.⁵⁰ This

⁴⁸ Mariella Pandolfi, "Myths and New Forms of Governance in Contemporary Albania" in Stephanie Schwander-Sievers and Bernd J. Fischer (ed), *Albanian Identities: Myth and History*, (London: Hurst and Company, 2002), p 202

⁴⁹ Larry Wolff, *Inventing Eastern Europe: The Map of Civilization on the Mind of Enlightenment*, (Stanford: Stanford University Press, 1994), p 11

⁵⁰ Glenda Sluga, "Narrating Difference and Defining the Nation in Late Nineteenth and Twentieth Century in Western Europe," *European Review of History* 9 (2002), p 191

perception must have been strengthened especially during the Cold War era and continued to dominate the Western psychology, even after the fall of the Iron Curtain. After the abolition of the communist system, the ‘non-quite Europeans’ of the East were supposed to achieve the developmental level of their Western counterparts by moving towards the utopia of liberal-democracy under the normalizing and standardizing supervision of the West. For a certain period of time the ‘Europeanness’ of Eastern Europe remains pending, till they finally deserve being accepted as a part of the EU.⁵¹

In Albania, the situation is even more complicated. The pressure of domestic divisions and the prolonged transitional period have led to a sort of anarchist wind that has been blowing since the beginning of the ‘90s. The economic problems inherited by the dictatorial systems, the absence of an uninterrupted self-governing tradition, the geographical position of a potential bridge between the Western and Eastern world as much as a border between the two, the destiny of being the geography on which and over which so many wars were fought, the coexistence of many nationalities and many religious beliefs in such a small area, a Balkan entity subject to severe balkanization⁵², or all these factors altogether draw a picture paradoxical in all its nuances: the nuances of being ‘the other’ and ‘in-between’ in the place you were born and plan to die.

The alienation of Albanians has been also strengthened by the multifaceted perception of this land, from the international perspective. So, besides being found in the region which baptized chaos by providing the world languages with the term balkanization to refer to the drawing of borders on paper and the creation of communities hostile to each other⁵³, a prevailing image of Albania in the West is based on the ‘Orientalist logic’. Thus, Bismarck considered Albania as a

⁵¹ Attila Melegh, *On the East-West Slope: Globalization, Nationalism, Racism and Discourses on Central and Eastern Europe*, (Budapest/New York: Central European University Press, 2006), p 28.

⁵² Nikolina Bobic, *Balkanization and Global Politics: Remaking Cities and Architecture*, (New York: Routledge, 2020), p 2.

⁵³ Benyamin Neuberger, “The African Concept of Balkanisation.” *The Journal of Modern African Studies* 14, no. 3 (1976): 523–29, accessed May 15, 2022 <http://www.jstor.org/stable/159750>.

geographical abstraction and an anomaly of history⁵⁴. Travelers and journalists visiting the country at the beginning of the twentieth century claimed that the Sahara desert or even Tibet were far more familiar in European imagery⁵⁵.

In line with what the connoisseur of Balkan Peninsula and its surrounding problems, Maria Todorova, such a judgment continues to dominate the western perception of the Balkans' ethnic communities. In the political and cultural narratives of the West, the Balkans are considered as a partially European location, inhabited by some barbarian tribes that continually take revenge from each other for issues that in the civilized side of the continent a few would understand. To Todorova, this doctrine, reminiscent of Orientalism, is Balkanism.⁵⁶ According to her, Balkanism is different from Orientalism, because the Balkans, in the West, is considered as an extension of Europe, but still it remains a province: a marginalized entity. In the Western visualization, the Balkans is not solely a geographic bridge, but also a vertical bridge between two different stages of development. This is why it is increasingly labeled as half-developed, half-colony, half-civilized, and half-oriental.⁵⁷ Declarations including expressions such as the "Europeanization of Balkan," "the entering of Balkan in the European family" and "the fear induced by the balkanization of Europe" are quite frequent. This is why, in order to accentuate Balkan's Europeanness, the political elite of the Balkan countries prefers to refer to the peninsula as South Eastern Europe. The fear of being labeled Balkan and perceived as such would show itself even in a declaration held in 1997 by Croatia's former president, Franjo Tudjman:

Its geographical position, its fourteen-century-long history and its civilization and culture emphasize that Croatia belongs to the middle-European and Mediterranean

⁵⁴ Pandolfi, "Myths and New Forms of Governance in Contemporary Albania", p 203

⁵⁵ Ibid, p 203.

⁵⁶ Maria Todorova, *Imagining the Balkans*, (Oxford/ New York: Oxford University Press, 1997), p 184

⁵⁷ Ibid, 16.

circles of Europe. Our political relations with Balkan dating between 1918 and 1990 are but a short episode in the history of Croatia and we are determined not to allow that episode to be repeated.⁵⁸ (My translation)

Clearly, the label 'Balkanian' is preferred to the feared term, 'oriental.' This must also have been the reason why the Balkan peoples would write and talk about cultural aspects such as Balkan cuisine, Balkan architecture, and Balkan music, attempting to escape from the label 'oriental.'⁵⁹ This underscores the conceptual stratification of being European, Balkanian, and Oriental, dominating the Balkan conscience. In relation to this phenomenon's presence among the ethnicities of former Yugoslavia, scholar M. Bakic-Hayden coins the term *nesting orientalism*. She suggests that the peoples of the federation would consider themselves more civilized than their more oriental neighbors; thus, the Turkish minority was seen as more oriental than the Albanian and the Bosnian ones, who, in turn, were regarded as more oriental than the Serbian and Macedonian communities, also considered more oriental than the Croatian and Slovenian people.⁶⁰

The stratification of the people as more or less oriental had a significant connotation. By classifying their neighboring communities as the inferior other, it was concluded that they were less civilized, barbarians, second-hand citizens incapable of developing or improving. This also meant the consideration of the self a legitimate member of true civilization and, thus, its protector. Theoretically, this is how hostile feelings towards the other gain terrain and legitimacy, and nurture the

⁵⁸ Maple Razsa and Nicole Lindstrom, "Balkan is Beautiful: Balkanism in the Political Discourse of Tadjman's Croatia," *East European Politics and Societies*, 18, (2004): 642, accessed May15, 2022, http://eprints.whiterose.ac.uk/44949/1/Balkan_is_Beautiful_Final.pdf.

⁵⁹ Alexander Vezekov, *History against Geography: Should We Think of Balkans as Part of Europe*, (2007): 66, accessed May 15, 2022, http://www.ef.huji.ac.il/publications/Ottoman%20Legacies/Alexander%20Vezekov_History%20again%20Geography.pdf.

⁶⁰ Milica Bakic-Hyden, "Nesting Orientalism: The Case of Former Yugoslavia," *Slavic Review*, 54 (Winter 1995): 917-931, accessed May 3, 2022, <http://www.jstor.org/stable/2501399>.

non-absent enmity. It seems that the intensified hostility led to genocide and resulted in the Serbian atrocities committed towards Bosnians and Albanians.

The weird self-isolation that characterized the last decades of about 50-year-long communist dictatorship strengthened the perception of Albanians as non-Europeans or minimally imperfect Europeans even more. At the time, the delirium of ‘the granite rock on the coast of Adriatic’⁶¹ provided the international audience with so little information that the creation of exotic Oriental myths, flavored with forbiddance and the reality of poverty, was unavoidable. The essentialist assessment of the small country as ‘the familiar other’ the East and the West had already created in its imagination, continued even after the fall of communism. While the Western world seemed to refuse acknowledging that the puzzling territorial and cultural situation of Albania was the product of complex historical events, the East, longing to gain back the lost dominance over the Balkans embraced this idea, as well. As a consequence, they refused to accept the Albanian reality of the peaceful coexistence of three religious communities – Catholicism, Orthodox Christianity, and Islam –; instead, religious belief was considered as a crystallized ethnic identity and religious coexistence as the oppression of the particular religious community closer to their own⁶².

The essentialism Albanian identity was approached with, on the base of religion conversion, led to another similarly essentializing process. Thus, the Western states in order to accomplish their political goals and the Eastern states in order to enlarge the domination area of their ‘center’ including an always sought region undertook the role of the ‘older brother’ towards Albania. As Pandolfi emphasizes, these essentialisms aiming supra-colonization were strengthened by the

⁶¹ Dictator Enver Hoxha’s slogan for the isolation of Albania in the 1970s, which is also reflective of his paranoid behavior

Ardian Vehbiu, “Për një gjuhësi të parullës totalitare” (For a totalitarian slogan linguistics), in *Peisazhe të Fjalës*, June 29, 2020, accessed May 15, 2022 <https://peisazhe.com/2020/06/29/per-nje-gjuhesi-te-parulles-totalitare/>

⁶² Pandolfi, “Myths and New Forms of Governance in Contemporary Albania” p 205

myth that a standardized package of interventions can convert a population.”⁶³ This stereotyping denied the taking in consideration of a natural emergence of a hybrid identity or sub-identities, during the period Albanians were isolated from the rest of the world and from each other. Similarly, neither the West nor the East ever considered the existence of a non-conventional previously undefined identity. In other words, the Eastern and Western powers close to Albania or willing to have it within their political indirect guidance could have failed to see or on purpose oversaw the possibility that the elements used to define communities all over the world could not entirely be used to define the Albanian identity and that there was room for a more accurate, less essentializing approach.

A Call from Isolation

In the light of multiculturalism, as a theory, and by attempting to include world developments and produce an alternative solution to a sort of supra-colonization, Albanian scholars attempted to define Albanian identity from various perspectives and to propose a different path to be undertaken by the nation, accentuating the peculiarity of this community. One of the most significant contributions in this aspect is that of Ismail Kadare. Born in 1936 in Gjirokastra, Kadare is probably the most promoted contemporary Albanian writer. Candidate for the Noble Prize for Literature, winner of the inaugural Man Booker International Prize, honor member of *Académie des Sciences Morales et Politiques* of France, and receiver of several awards and acknowledgments, Ismail Kadare's literary contribution is recognized worldwide. Nonetheless, his work has always – either directly or indirectly – focused on the Albanian issue. Within Albania, Kadare became more popular for his veiled dissidence, social realism's commands denying attitude, and unusual plots, which indirectly contradicted the political developments in the country during the communist regime. At the same time, Kadare's works contributed in the preservation of Albanian culture due to the usage of a pure

⁶³ Ibid., p 205

Albanian language and the revitalizing of the indigenous myths, ballads and legends. However, Kadare's international fame grew as world's attention turned toward the Balkan Peninsula, as he was one of the rare writers whose artistic concern was compatible with the historically delicate issues of this geography. Since the early 90's, Kadare's work has been mostly concerned about the issue of Albanian identity.

Kadare's non-fictional works that became more common during this period of time, in contradiction to an earlier period richer in fiction and poetry, focused on Albanian issues directly. *The Albanian Nation at the Beginning of the Third Millennium*, *The Albanians in the Quest of a New Destiny*, and *The European Identity of Albanians* are among them. As it is clear even in the titles of these works, Kadare attempted to redefine the Albanian nation and identity, after the fall of communism, in compliance with contemporary international developments. It is exactly through these works that he endeavored to reestablish a Pan-Albanian identity, just when the independence of Kosovo and the fear of a possible reunion of Albanians was the main diplomatic issue of Eastern Europe. Nevertheless, Kadare's task was not the physical reunion of Albanian territories in the Balkans, but the construction of a deliberate bridge between Albania and the Western world without accepting to sacrifice of the Albanian tradition and identity

Kadare based what could be maintained to be his theory of Pan-Albanian identity exclusively on the ethnic, lingual, and geographical existence of Albanians; to him Albanian identity is a single one for all Albanians that have in common the language, the geographical position, the history of their nation, the folklore, the myths, and all symbols of national culture. Furthermore, he considers neither the borders between nor religious diversity as features that subdivide or that should be allowed to subdivide Albanian identity in both sides of the border. To him, they should be regarded just as composing elements of the threatened Albanian identity that should be reunited in one in order to survive. Kadare goes further concluding that the conversion of a percentage of Albanians to Islam was not purely the result of Ottoman propaganda. At the same time, it was the result of a strained long process

supported by the greedy neighboring countries in order to manipulate the endeavor for freedom and independence of Albanian population. It is precisely this conversion to Islam the first step and main reason of Albanian in-betweenness and dense marginalization. Kadare contends:

(W)hen they lost every hope for a possible replacement of the original Albanian identity with a Slav one, they decided that there was only one method left; a third identity that would weaken and make paler the Albanian existing identity’⁶⁴

As this assumption points out, to Kadare, religion had been used as a means to weaken and alter Albanian identity, which was considered a threat to Balkan’s presumed compactness. Similarly, even the current religious controversies attempted to be created in Albania were product of outer tendentious forces. For this reason, this propaganda should not fool the Albanians; the accentuating of minimal diversities was a luxury Albanian endangered identity could not afford. The blending of their identity with Oriental features would not only hinder their acceptance, but could bring their identity to the point of fading away. This is precisely Kadare’s standing point, when he attempts to redefine Albanian identity. To him, in order to be able to exist as long as to obtain a place in a world that has embraced multiculturalism, Albanian identity is supposed to distance itself from the east cultural center and to approach the western one as well as to broaden itself into a pan-Albanian identity, disregarding the subsequently originating differences due to religious conversion, state bordering, and emigration.

An adorer of the West, Kadare is of the idea that the redefinition of Albanian nation in compliance with the Western models would not only rescue Albania from being Orientalized, -or victim of nesting orientalism⁶⁵- but would make possible the

⁶⁴ Ismail Kadare, *Ideniteti Europian i Shqiptareve (The European Identity of Albanians)*, (Tirana: Onufri, 2006), p. 40.

⁶⁵ Bakic-Hyden, “Nesting Orientalism: The Case of Former Yugoslavia,”

fading away of those unnatural Eastern nuances historical misfortune had pasted on Albanian identity. Thus, the international acceptance of Albania in the age of multiculturalism would be easier and swifter. Kadare's rejection of the Orient is tightly related with his natural disdain of totalitarian regimes, as an individual and writer who had to live and create under one of the most brutal communist dictatorships of the past century. To Kadare, the two totalitarian systems, the Ottoman Empire and The Soviet Union communist model, which had jointly placed Albania in the actual unpleasant situation, were rooted in the East. So, Kadare attempts to awake what he calls the 'natural identity' of Albanians; he digs history in order to find those facts Europe had forgotten when accomplishing its conceptual separation with Albania and had not been willing to remember while (semi)-Orientalizing or it.

Kadare starts rebuilding Albanian identity by claiming the existence, antiquity and autochthony of Albanians in the Balkan Peninsula and by demonstrating the existence of an Albanian culture contemporaneous and as productive as that of Ancient Greece⁶⁶. He continues this by emphasizing the Albanian development of the time by mentioning all the cultural similarities: from its urban character to the pacific ancient relationships of Albanians with other ancient western civilization⁶⁷. Furthermore, Kadare dares suggesting that Albanian identity is not only naturally European, but one of the cultures – and languages - that gave birth to Western identity itself. At the same time, he implies that the sacrificing of Albania, consequently its expulsion from the European family and the attempt to orientalize it were undertaken primarily to soothe the Slavic rage. He contends:

Should the Albanians not mention their autochthony in the Balkans as the other later coming tribes are enraged by the fact; should they not state their Illyrian roots as a

⁶⁶ Ismail Kadare, *Dialog me Alain Bosquet, (Dialogue with Alain Bosquet)*, (Tirana: Onufri, 1999), p. 102.

⁶⁷ *Ibid.*, p.102

tensioning phenomenon for the twilight zone; should they not admit the existence of at least the two most important cities of the western coast, Shkodra (4th century BCE) and Durres (4th century BCE), as ancient as Rome itself; and should they not even quote details from the German scholar Siegfried Leibniz's reports of 1695 and 1705 that were followed by many others, which all underline the fact that Albanian language is one of the basic six European languages.⁶⁸

From this perspective, Kadare's attempt to establish a western-model and western-aligned identity for the Albanians is to him the opportunity to procure his homeland's much-sought European integration. Kadare seems to be aware that the blindness towards diversities when it comes to accepting the other as it is, and non-blindness when it comes to secure him human rights is still a non-successfully-applicable feature of multiculturalism as an intellectual movement. At the same time, he is aware of the fact that when it comes to acceptance the western world is able to accept more easily those communities that demonstrate similarities with their own and continues to distancing itself from others. Furthermore, Kadare is conscious that western acceptance is more easily offered to communities the Western world feels to owe to, than to communities the West considers indebt to Western civilization.

This division is clear even in the different ways Hindu Indians and Asiatic Muslims are regarded in the West. As Bhikhu Parekh observes, the British Government and law allowed individuals of Indian origin to wear their traditional turban as their civil right to behave in compliance with their religion and manifest their belief. On the other hand, France, probably a more radical state that still seemed to embrace multiculturalism was reluctant in allowing headscarf wearing Muslim students to follow their studies at high schools⁶⁹. Furthermore, the Muslims' burning

⁶⁸ Ibid., p 102.

⁶⁹ Bhikhu Parekh, *Rethinking Multiculturalism; Cultural Diversity and Political Theory*, (New York: Palgrave Macmillan, 2006), p 146

Salman Rushdie's *Satanic Verses* in Britain was confronted with widespread disdain and was considered a clue of Islamic 'medieval fundamentalism'⁷⁰ of these barbarian people.

The diversity in approach of the state, media and public in the two cases more than a reaction to the act should be considered a reaction to the agent-symbol of action and to the previous relationship of the referred ethnic communities. While, in the first case, the agent is a descendent of the Indian community to which Britain is indebted by a long bloody period of colonialism, which has been vociferously reminded to the British community constantly by Indian scholars, in the second and third case the agents are subjects of needy communities that could not adjust themselves in their countries of birth or origin. These communities owe the Western countries, and, thus, western civilization, the opportunity it offered them to benefit from living in the dreamt land of opportunities and democracy. Moreover, these agents are considered indebted to the West for the terrorist attacks individuals sharing their religion and in its name committed. In addition, the Muslim communities in the west regardless their ethnicity have not been fully capable to make their voice heard and their oppression perceptible for the Western public due to their unfamiliarity with western methods of debate and expression⁷¹, as well as due to the relatively low number of internationally acclaimed scholars.

Kadare is aware of the more positive attitude of the West towards communities that it historically owes and considers closer to its civilization. These communities' diversities are more easily tolerated, while their acceptance is highly possible. It must be in order to manifest what the Western civilization owes to Albania and to demonstrate the proximity of the pan-Albanian identity, he attempts to establish, with European identity that in his study *The Albanian Nation toward the Beginning of the Third Millennium*, Kadare argues:

⁷⁰ Ibid., p 300

⁷¹ Ibid., p 303

One of the very first Christian countries of Europe, Albania originally was land of the western European civilization. Starting with the great hymn *Te Deum* that was written by an Albanian bishop one thousand five hundred years ago, to continue with the protector of the western tradition Gj. K. Scandebeg; the most sublime and famous personality of not only the Albanians but of the whole Balkan, who was classified as ‘the athlete of Christ’ and finally to come to the Albanian nun Mother Theresa; the most famous Albanian woman of today. It is thorough this bright line we can see and witness this civilization, so widely negated from the malign intentional ones of the Albanian nation.⁷²

It is no coincidence that in order to reestablish the ‘ruined bridges’ with the Old Continent, while redefining the ‘natural identity’ of Albanians, Kadare emphasizes their previous Christian belief and the contribution Albanians of Christian background offered the Western civilization. The first reason that leads Kadare to base the affinity of Albanian identity with European identity on Christian belief is the fact that, as Alvin J. Schmidt points out, Western civilization is built around Christianity⁷³. Second, Kadare wants to separate his ideal pan-Albanian identity from the communities depicted as barbarian ‘medieval fundamentalist’, because he is aware that the acceptance of those communities which are considered ultra-nationalistic and Islamic fundamentalist is still distant and maybe impossible for two reasons. First, at the beginning of this millennium, the Oriental enemy has been redefined in these terms after the 9/11 attack, and second because these communities are considered a threat to multiculturalism itself. This is clear in the way Kadare distances his community from Islamic fundamentalism and Western-unapproved- essentialist nationalism, claiming: “The possible threats to the Albanian society of today are two: nationalism and the recently-developed Islamic

⁷² Ismail Kadare, *Populli Shqiptar ne Fillim te Mijevjecarit te Trete*, (*The Albanian Nation toward the Beginning of the Third Millennium*), (Tirana: Onufri, 2005), p 34.

⁷³ Alvin J Schmidt, *The Menace of Multiculturalism: Trojan Horse in America*, (London: Praeger 1997), p 155

terror. The first one has demonstrated itself as very complex, unclear, and easily confounded with the cultural nuances, while the second seems to be more attractive.⁷⁴ Taking these in consideration, Kadare's Pan-Albanian identity concept is a shortcut solution for a small country that lacks dense population, large number of internationally famous scholars, and racial similarity with either Africa or India.

Conclusion

To conclude, the last decades of the 20th century were marked by the changes in the perception of the individual and the reshaping of his identity in the light of multiculturalism. Even though the more recently coined multicultural coexistence theory is based on the idea of equal approach to all cultures, it requires the reshaping of autochthon cultures into a less chauvinistic form, to make room for other cultures, as well. Essentially aiming the accommodation of diasporian communities, which have shown rise in the age of globalization, and of the previously oppressed ones the reduction of western domination - the shifting of the center - became a necessity. This led to the creation of alternative cultural centers and to the further marginalization of ethnicities caught within, to what the Balkans are surely an example. Moreover, while the reduction of the perceived and factual domination is a long process, the need of these communities to integrate and escape the double marginalization of the traditional world-center and that of newly established regional ones is immediate.

Ismail Kadare, in whose work during the last two decades Albanian identity occupies an important place, is aware of this immediate need of his country to obtain conceptual acceptance, what would, in turn, lead to institutional and political acceptance. For this reason, aware of the divergences the new transitional period would bring and the reestablishing of former-Yugoslavia's borders would offer, Kadare attempted to redefine Albanian identity and to prove its compatibility with the European one. Kadare, obviously, is of the opinion that only by following the

⁷⁴ Kadare, *Dialog me Alan Bosquet*, (*Dialogue with Alain Bosquet*), (Tirana: Onufri 1999), p 187.

European model of civilization, which he considers the natural path of pan-Albanian identity, will the Albanian achieve the acceptance, peace and freedom they strived for in centuries, avoiding thus the further orintalization and balkanization of the community.

References

Milica Bakic-Hyden, “Nesting Orientalism: The Case of Former Yugoslavia,” *Slavic Review*, 54 (Winter 1995): 917-931, accessed May 3, 2022, <http://www.jstor.org/stable/2501399>

Bobic Nikolina, *Balkanization and Global Politics: Remaking Cities and Architecture*, New York: Routledge, 2020.

Dufoix Stephane, *Diasporas*, University of California Press, 2008.

Gellner Ernest, *Nations and Nationalism*, New York: Cornell University Press, 2008.

Kadare Ismail, *Dialog me Alain Bosquet, (Dialogue with Alain Bosquet)*. Tirana: Onufri, 1999

Kadare Ismail, *Identiteti European I Shqiptareve, (The European Identity of Albanians)*. Tirana: Onufri, 2006.

Kadare Ismail, *Populli Shqiptar ne Fillim te Mijevjecarit te Trete, (The Albanian Nation toward the Beginning of the Third Millennium)*, Tirana: Onufri, 2005.

Melegh Attila, *On the East-West Slope: Globalization, Nationalism, Racism and Discourses on Central and Eastern Europe*, Budapest/New York: Central European University Press, 2006.

Neuberger, Benyamin. “The African Concept of Balkanisation.” *The Journal of Modern African Studies* 14, no. 3, 1976: 523–29. Accessed May 21, 2022 <http://www.jstor.org/stable/159750>

Pandolfi Mariella, “Myths and New Forms of Governance in Contemporary Albania” in Stephanie Schwander-Sievers and Bernd J. Fischer (ed), *Albanian Identities: Myth and History*, London: Hurst and Company, 2002.

Parekh Bhikhu, *Rethinking Multiculturalism; Cultural Diversity and Political Theory*, New York: Palgrave Macmillan, 2006.

Razsa, Maple and Nicole Lindstrom. "Balkan is Beautiful: Balkanism in the Political Discourse of Tudjman's Croatia," *East European Politics and Societies*, 18, (2004): 628-650. Accessed May 15, 2022. http://eprints.whiterose.ac.uk/44949/1/Balkan_is_Beautiful_Final.pdf.

Schmidt Alvin J, *The Menace of Multiculturalism: Trojan Horse in America*, London: Praeger 1997.

Schwander-Sievers Stephanie, and Fischer Bernd J., (ed), *Albanian Identities: Myth and*

History, London: Hurst and Company, 2002

Sluga Glenda, "Narrating Difference and Defining the Nation in Late Nineteenth and Twentieth Century in Western Europe," *European Review of History* 9, 2002.

Todorova Maria, *Imagining the Balkans*, Oxford/ New York: Oxford University Press, 1997.

Vehbiu Ardian, "Për një gjuhësi të parullës totalitare" (For a totalitarian slogan linguistics), in *Peisazhe të Fjalës*, June 29, 2020. Accessed May 15, 2022 <https://peisazhe.com/2020/06/29/per-nje-gjuhesi-te-parulles-totalitare/>

Alexander Vezenkov, History against Geography: Should We Think of Balkans as Part of Europe," (2007): 66. Accessed May 15, 2022 http://www.ef.huji.ac.il/publications/Ottoman%20Legacies/Alexander%20Vezenkov_History%20against%20Geography.pdf

Wa Thiong'o, Ngugi *Homecoming*, London/ Nairobi: Heinemann, 1972.

Wolff Larry, *Inventing Eastern Europe: The Map of Civilization on the Mind of Enlightenment*, Standford: Standford University Press, 1994.

Armina MACIĆ⁷⁵
Ceylani AKAY

‘An analysis of the representation of c ultural content in reading texts in Headway ELT textbook’

Abstract

The English language is used internationally among speakers coming from different cultural backgrounds. Furthermore, it is taught in elementary and high schools as a mandatory subject. Bosnia and Herzegovina follow the same example and the English language is introduced in education as early as in elementary education. The goal of teaching and learning the English language is to create an intercultural speaker. Therefore, there is an emphasis on developing and using appropriate textbooks to enhance intercultural communicative competence. This paper investigated the cultural content of reading texts in *Headway*. To obtain extensive information regarding the types (source, target, international), categories (Big ‘C’, small ‘c’), and dimensions (products, practices, views, and persons) of cultural material, the study used several distinct approaches to content analysis. The study revealed that the target culture prevailed with a focus on the British culture. Furthermore, categories of culture, Big ‘C’ and small ‘c’ were equally represented with a poor variety of themes within each category. Cultural dimensions investigation showed that perspectives were underrepresented while products appeared most frequently.

Keywords: *culture, textbooks, content analysis, intercultural communicative competence, source culture, target culture, international culture*

⁷⁵ Armina Macić, MA student

International Burch University, Faculty of Education and Humanities
Department of English Language and Literature

Ceylani Akay,

International Burch University, Faculty of Education and Humanities
Department of English Language and Literature

Introduction

English has been taught as a foreign language in Bosnia and Herzegovina for long years. Due to the nature of the course and its purpose of producing a competent speaker, teaching the English language should include education about culture and cultural diversity (Mahadi & Jafari, 2012). This necessitates communicative and intercultural skills. As a result, developing a curriculum is a critical and time-consuming step in the educational process that requires careful thought and analysis. In many parts of the world, textbooks contain distinct cultural information and present it in different ways. Some include content about English-speaking countries, while others prefer content that focuses on the learners' own culture, while still others include more worldwide content. Furthermore, some textbooks place a premium on linguistic proficiency, obviating or downplaying cultural factors entirely (Aliakbari, 2004). Incorporating cultural elements into language instruction, on the other hand, offers advantages because it can aid in the development of learners' motivation to learn the language (McKay, 2000).

We are exposed to our cultures in our daily lives, and we unconsciously act in accordance with their customs. Teachers tailor their lessons to the culture in which they were reared, the culture to which they were exposed, or the culture of the students in the classroom. Indeed, if the instructor is teaching a culturally diverse class, they will adjust their approach to avoid displaying attitudes that students may misunderstand or find offensive. 2019 (Dautbasic & Saracevic). For this purpose, teachers use a number of tools and technology in the classroom, including textbooks, which are critical in education. Because learning a language requires comprehending a culture, it is vital that textbooks include cultural elements (Yu et al., 2014). Textbooks should provide content that allows learners to become more conscious of the culture of the target language or of international speakers, and they should serve as a medium in this process.

The pedagogical consequences of teaching English as an international language are numerous. Learners should become familiar with the variety of environments in which English is used and be able to communicate successfully in international contexts, according to its principles (Shin et al., 2011). The development of learners' intercultural competency is an important part of English language teaching.

For the reason that cultural information in ELT textbooks is so important, numerous researchers have conducted studies to examine and investigate cultural content and how it is conveyed in textbooks. This study will analyze the reading content of Headway, one of the widely used textbooks in high schools in Bosnia and Herzegovina. The goal of the study is to investigate cultural content and its presentation in the reading material and identify types, categories, and dimensions of the cultural content.

Theoretical framework

Humans need to communicate in order to learn a culture, and they utilize symbols, words, and languages to do so. Language is defined as a system of conventional spoken, manual (signed), or written symbols by means of which human beings, as members of social groups and participants in their culture, express themselves. The functions of language include communication, the expression of identity, imaginative expression, and emotional release (Britannica, n.d.).

According to Samovar and Porter (1994), culture refers to a group of people's cumulative deposit of knowledge, experience, beliefs, values, attitudes, meanings, hierarchies, religion, notions of time, roles, spatial relations, universe concepts, and material objects and possessions acquired over generations through individual and group striving (p. 8)

Language and culture are inextricably linked and learning them together is the best way to learn them. The term *linguaculture* was coined by Agar (1994) to describe

the intimate relationship between language and culture. Culture is firmly ingrained in language, and language reflects culture. It's preferable to receive them both at the same time (Emmitt & Pollock, 1997). According to Englebert (2004): "teaching a foreign language also entails teaching a foreign culture, and it is critical to be aware that our students, colleagues, administrators, and, if we reside abroad, our neighbors do not share all of our cultural paradigms." Brown (1994) states that: "A language is a part of a culture, and a culture is a part of a language; the two are intricately interwoven so that one cannot separate the two without losing the significance of either language or culture."

Teachers use textbooks as a tool in the classroom and their content is crucial in enabling students to learn about different cultures and develop intercultural communicative competence. Lappalainen (2011) defines a textbook as any book that is published for educational purposes and used as a teaching tool in the classroom. "Good textbooks are supposed to fulfil many expectations. They should follow the national curriculum, consider the expectations, needs, and hopes of the teachers and the pupils and enable language learning." (Al Harbi, 2017). Due to their immense importance in education, it is important to create and select English textbooks that will fulfil those roles.

Cunningsworth (1995).) Suggests that although "the textbook is in service of teachers and learners, they should not be their master" (p. 7). He mentions multiple roles of textbooks in ELT and says that the textbooks are:

- A resource for presentation material (spoken and written)
- A source of activities for learner practice and communication
- A reference source for learners on grammar, vocabulary, pronunciation
- A source of stimulation and ideas for classroom language activities
- A syllabus (where they reflect learning objectives which have already been determined)

- A resource for self-directed learning or self-access work
- A support for less experienced teachers who have yet to gain confidence (p. 7)

The main goal of learning a new language is creating an intercultural communicator and enhancing intercultural communicative competence which is defined as: “a dynamic process by which people draw on and use the resources and processes of cultures with which they are familiar but also those they may not typically be associated within their interactions with other” (Young and Sercombe, 2010)

The importance of textbooks led the researchers to examine and investigate the cultural content. There were many approaches to content analysis, and they deal with the investigation of types, categories, and dimensions of culture. Other researchers utilized a semiotic approach, an approach from a linguistic aspect, and an investigation of the hidden curriculum and hidden meanings. In Bosnia and Herzegovina, there is little research on the cultural content of ELT textbooks. Stevanović (2018) investigated the incorporation of source (local), target, and international culture in three textbooks: Project, Challenges, and Way to Go in her study “Comparative analysis of the representation of cultural content in ELT textbooks used in eight grades of primary schools in the Federation of Bosnia and Herzegovina.” The study found that the quantity of cultural material in the analyzed textbooks varies and that the target culture predominates in all of them.

Methodology

The purpose of this paper was to investigate cultural elements in the reading material of *Headway* (1996) by Liz and John Soars, published by Oxford University Press. The textbook was selected due to its wide usage in education, and it is one of the approved and recommended textbooks in high school education in Bosnia and Herzegovina. *Headway* contains 12 units, and each unit contains different types of activities, such as reading material, different types of exercises, and audio material. This study examined the cultural content found in the reading texts. Each unit was

investigated and reading texts were investigated from the cultural point of view. Furthermore, culture-related content was extracted for further analysis.

This research paper is descriptive and qualitative, and it was focused on content analysis. It used several approaches to content analysis in order to get a clear picture of the presented cultural content. According to Cortazzi and Jin (1999), the cultural content in the language textbooks is presented through the source/ local culture, target culture, and international culture. Source culture is a culture of the student, in this context, it was Bosnian- Herzegovinian culture. Target culture is the culture of countries where English language is spoken as L1, such as British culture, American culture, Australian culture, New Zealand culture. International culture is the culture of any other culture whether the English language was spoken or not.

Yuen's framework was used to identify dimensions of the cultural content. Yuen (2011) classified cultural elements into four dimensions: products (food, entertainment, merchandise, travel, literary works, art), practices (customs, daily life, socio-cultural practices), perspectives (myths, beliefs, values, world views), and persons (famous, fictitious, and ordinary individuals).

The third strategy will be used by the researcher to supply additional information. This method divides cultural aspects into two categories: big 'C' culture and small 'c' culture. Big 'C' culture, according to Peterson (2004), is a cultural representation of literature, geography, political issues, architecture, classical music, societal norms and ideals, core values, legal foundation, and cognitive processes. Food, hobbies, attire, tastes, popular music, and popular events are examples of small 'c' themes and cultures found in everyday life. Chen (2004) and Lee (2009) developed comparable thoughts and topics under the big 'C' and small 'c' cultures. Chen used seven Big 'C' themes and nine small 'c' themes.

Dimensions (products, perspectives, practices, and people) were discussed through Yuen's framework; big 'C' and small 'c' through combined frameworks of various researchers (Chen, Peterson, and Lee); and types of culture (target, international, and source culture) through Cortazzi and Jin's framework. Based on the previous research and different approaches to the content analysis, several research questions have been formed:

1. How often are cultural representations in reading material?
2. Which types of culture are found in the reading material (SC, TC, IC)?
3. Which Big 'C' and small 'c' themes are present in the reading material?
4. Which dimensions are found in the reading texts (products, practices, perspectives, persons)?

The data was analyzed, and the findings were discussed and presented quantitatively and qualitatively, as a narrative text, as well as frequencies and percentages in tables and charts.

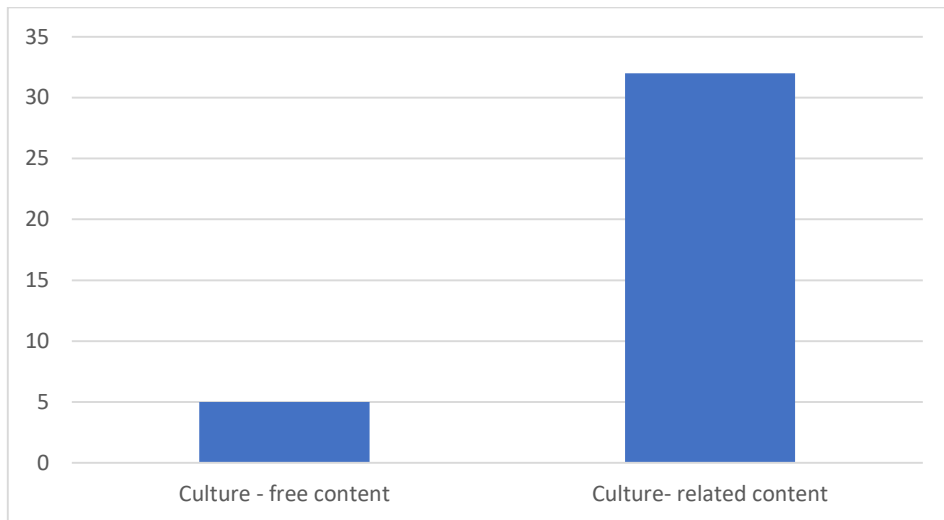
Results and Discussion

The investigation of the cultural content started with extracting all the reading texts from the textbook. An example of a reading text is presented by Figure 1. Headway consists of twelve units and each unit contained one or more of the reading texts that were used as a sample in the analysis. The reading texts that were taken into consideration were texts of considerable length. Overall, they were complete but there were a few texts that had a couple of missing words that students were supposed to fill in. The total number of the reading texts and the number per unit were given in the table below (Table 1).

Table 1. Number of readings texts per unit

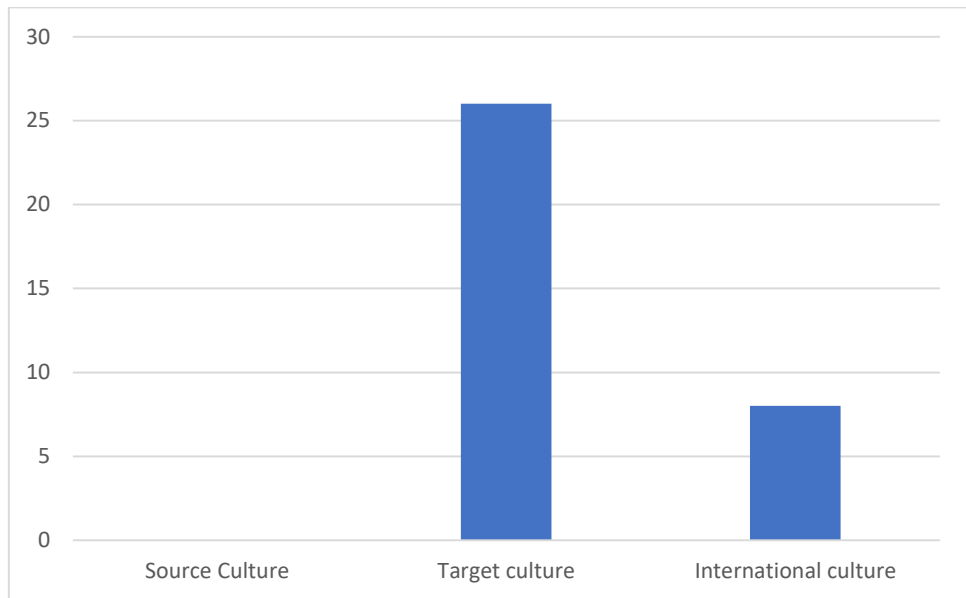
Unit	Number of reading texts
Unit 1	2
Unit 2	3
Unit 3	6
Unit 4	1
Unit 5	2
Unit 6	2
Unit 7	3
Unit 8	1
Unit 9	2
Unit 10	2
Unit 11	11
Unit 12	2
Total	37

The total number of reviewed reading texts was 37, however, not all of them contained cultural references. The number of reading texts that contained any form of cultural content was 32 taking 86.5% of the reviewed material. The ratio is shown in Chart 1 below:

Chart 1. Division of culture - related and culture - free content in reading texts

After the culture-related content and culture-free content were divided, culture-related content was separated for further analysis. Cortazzi and Jin's approach was used to examine culture types; source culture (SC), target culture (TC), and international culture (IC). Bosnian- Herzegovinian culture was considered source culture, target culture included countries in which the English language is L1, and international culture is any other country in which English might be spoken or not. Chart 2 represents the distribution of the two culture types (TC and IC) since there were no reading texts referring to the source culture (SC). Target culture occupies the majority of the cultural content (76.5%) and international culture takes 23.5% of the culture-related reading texts.

Chart 2. Distribution of culture types: SC, TC, IC

The following division is concerned with the Big ‘C’ and small ‘c’ culture division shown in Chart 3. The two categories appear in the same number of reading texts. The main Big ‘C’ themes are history, literature, and outstanding individual (Chart 4). The small ‘c’ category appears through various themes: print, lifestyle, holiday, travel, customs, and marriage (Chart 5). It is important to note that some of the themes overlap with each other and in such a case each category is considered as a unique entry. While history was a leading Big ‘C’ theme, the small ‘c’ theme is mainly represented through lifestyle.

Chart 3. Big 'C' and small 'c' culture distribution

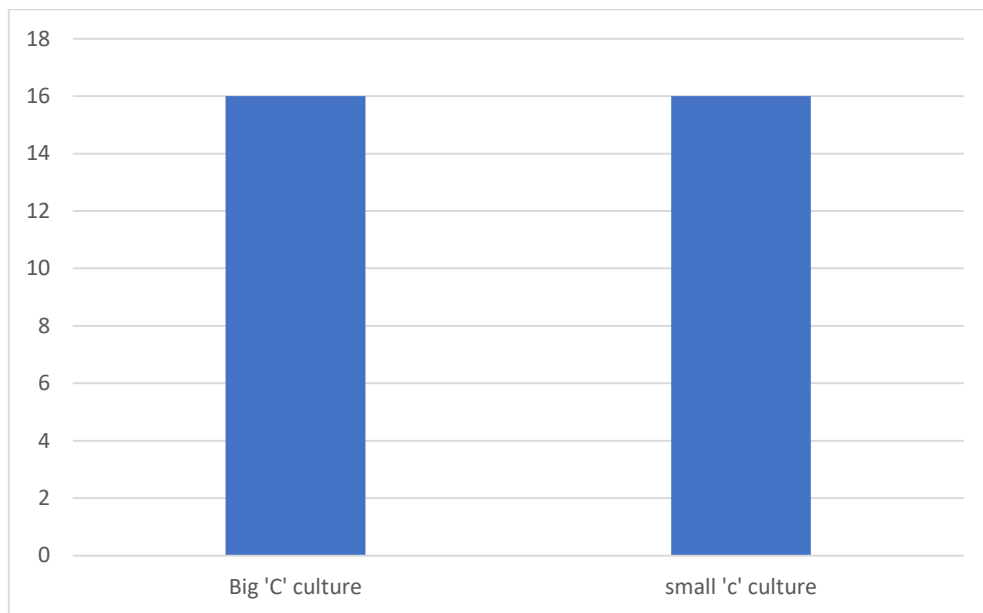

Chart 4. Distribution of Big 'C' themes

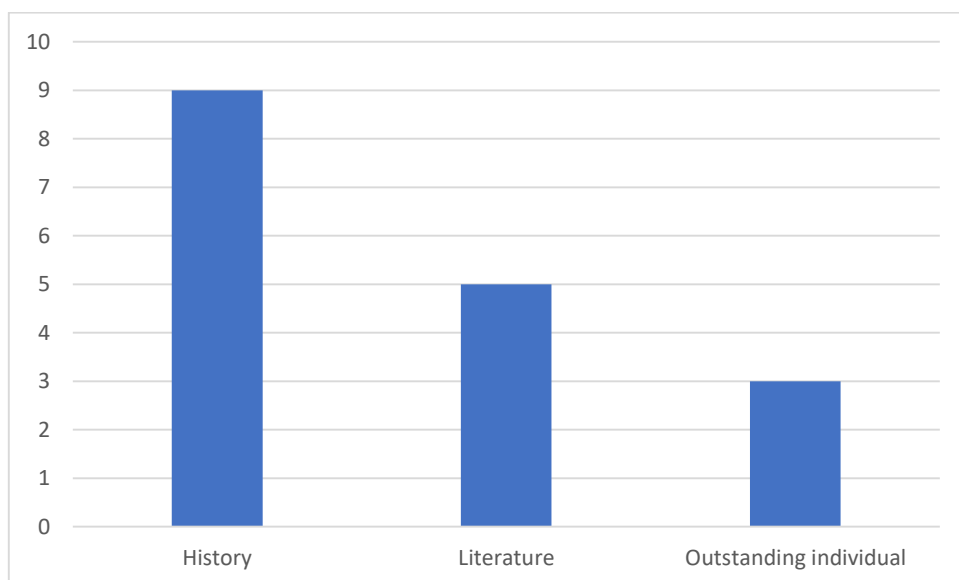
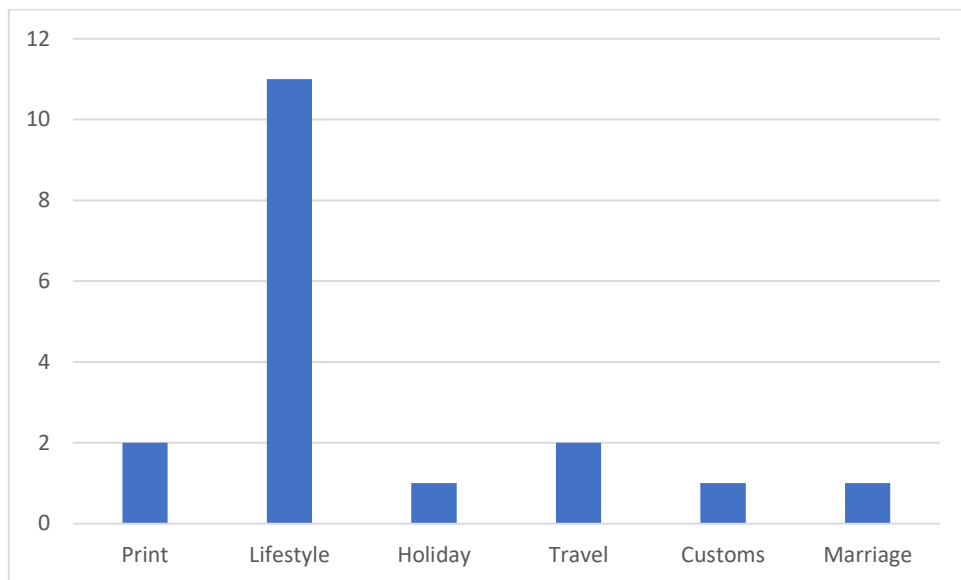
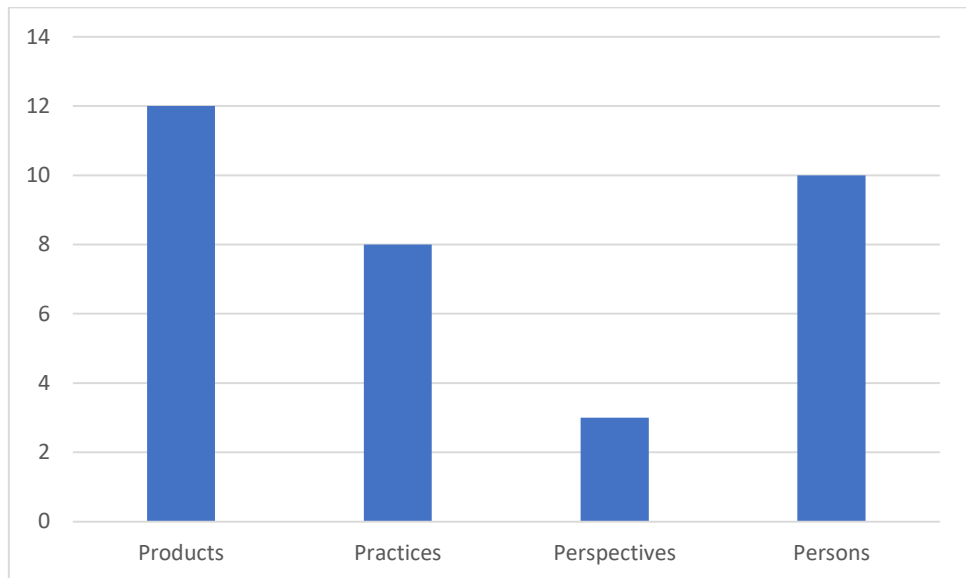

Chart 5. Distribution of small ‘c’ themes

Finally, Yuen’s approach identified four dimensions: products, practices, perspectives, and persons (4Ps). Chart 6 depicts the distribution of the dimensions where it can be seen that the highest percentage belongs to products (36.4%), which is followed by persons (30.3%), and practices (24.2%). Perspectives were underrepresented with only 9.1% of the culture-related texts.

Chart 6. Dimensions distribution (4Ps)

There were two reading texts in Unit 1. The first one was a short text with fill in a gap exercise included, including “The Times” which indicates that the text belongs to the target culture (British culture). The second reading text called “Wonders of the world” referred to target and international culture as it included mentions of European countries. Both texts included dimension of products and while the first one was dealing with the theme of print/ newspaper, the second text had historical facts in focus. They were interconnected with science, medicine, technology, economy, agriculture, and holidays as the reading text contained several subsections with different topics: computers, space travel (Neil Armstrong’s landing on the Moon), medical science (aspirin, penicillin), holidays (Greece, Rome, Spain, Turkey), The Olympic Games, and agriculture (farmers in France, Europe).

Unit 2 included three reading texts that included the small ‘c’ theme of a lifestyle of individuals that belong to the target culture (British culture). The first reading text,

“The happiest person in Britain” deals with lifestyles and perspectives, while the other two reading texts are concerned with the portrayal of the lifestyles of two individuals, sister Wendy and Aunt Emily. Therefore, these two reading texts depict dimension of persons.

Unit 3 contains six reading texts and five of them refer to the Big ‘C’ themes, literature, and outstanding individual. One reading text included small ‘c’ themes that talk about travel and holiday. This chapter contains both, target, and international culture. Target culture is depicted through stories about persons (outstanding individuals), Agatha Christie (British culture) and Scott Joplin (American culture), and a story about a holiday. International culture is included through Big ‘C’ themes, literature (Aesop’s fables), and outstanding individual (Pablo Picasso, Spain). Unit 4, on the other side, contains only one reading text that deals with the target culture and international customs and practices. It is a text about good manners and practices, and greetings in different cultures all over the world (British, Japanese, German, American, Middle East, Pakistani, Russian, Thai). Although Unit 5 contains two reading texts, only one contains cultural content. It talks about target culture individuals travelling to Germany (international culture) and customs and practices they observed as well as places visited. Unit 6 included two reading sections dealing with the Big ‘C’ theme of history, and a small ‘c’ theme of lifestyle. Defining the two reading sections relied on the overall tone. Even though the topic of the first text is food (products), the focus was on the history and development of British cuisine. The second text was ambiguous in its focus and the analysis relied on the names mentioned in it.

Small ‘c’ theme of lifestyle and persons dimension prevailed in the following unit. The unit included three reading texts that provide life stories of three individuals from the target culture (a nanny, a cook, and a gardener). The theme of lifestyle and

stories about target culture persons continue in Unit 8 which includes only one reading text about the national lottery in Britain.

Although Unit 9 contains only two reading texts with products, it managed to include target culture through the small 'c' theme, print (magazine Suzie's problem page), and international culture through the Big 'C' theme, literature ("The man who planted trees" by the French writer Jean Giono). The next unit followed with two reading texts about the lifestyles of two British individuals (target culture), a vicar, and a smoker. Dimensions of persons and practices were included. Similar to Unit 9, Unit 11 included target culture products of literature ("David Copperfield" by Charles Dickens) and the small 'c' theme related to the marriage lifestyle.

Unit 11 contains the largest number of reading sections, eleven. Even though nine of them belong to the same reading section, they had to be observed and analyzed as separate units because of the different topics covered. Seven reading texts included cultural references and all of them dealt with historical facts. They included even three dimensions, products, practices, and perspectives coming from target and international culture. There are mentions of the Great Wall of China, African villages, Japanese fishing boats, Australian farmland, French expression from which 'mayday originated from, English and French dictionaries, Pentagon in the USA, driving customs in Britain, and a legend of Frenchmen and horseshoes.

Conclusion

It is evident that reading texts in Headway are abundant with cultural elements. All the cultural content clearly depicts different types, dimensions, and categories of culture and presents it overtly to students. However, the investigated content differs when it comes to frequencies and percentages of the aspects of interest.

The sample included 37 reading sections and even 32 contained cultural elements occupying most of the reading content (86.5%). It was obvious from the further analysis that the focus was on the target culture, British and American culture mainly and combined they appear in 78.8% of the reading content. However, even further analysis has shown that British culture prevailed. International culture is present, but it can be argued that is underrepresented compared to the target culture as it takes only 24.2% of the reading material. Based on the numbers, it is clear that in only two cases, the two types of cultural mix and overlap. The reading material was investigated in the frame of Bosnian – Herzegovinian culture as a source culture, and this culture was not present in any form.

Big ‘C’ and small ‘c’ themes are distributed equally within the reading texts, however, small ‘c’ appears through a variety of themes, while Big ‘C’ is represented through three major themes (history, literature, and outstanding individual). Small ‘c’ themes include lifestyle as the leading category, and other themes that appear only in only one or two instances: print, holiday, travel, customs, and marriage. In some cases, the less frequent themes overlap with lifestyle.

The analysis has shown that there were all four dimensions found in the reading material. The dimension that is mostly included are products, followed by persons and practices. Perspectives are the least present dimension that appears in only three instances. Additionally, perspectives are not clearly stated but implied by the context. Products are represented by print (newspaper and magazines), pieces of literature, food, and historical texts. Practices are shown through customs, greetings, daily life and lifestyles, travels, and holidays. Persons are shown through stories of famous (writers, composers) and common individuals.

One of the main goals of learning a new language is to develop a competent speaker who is capable to communicate with their own culture and understanding and discuss other cultures. Learning about the source culture helps the student talk about it with other individuals belonging to the target or international culture (McKay, 2000). Unfortunately, reading texts in Headway does not include any elements of Bosnian – Herzegovinian culture. The focus of the reading material is mostly on British culture and students have a plethora of opportunities to learn about customs, literature, famous individuals, and lifestyles of common people living in Britain. International culture is present but there was a significant difference between the number of target-culture-related texts and texts that show elements of international culture. Furthermore, while there were the whole units dedicated to the target culture, international culture was mainly mentioned as a part of such texts and rarely as a reading text on its own. In order to promote cultural communicative competence, the reading material should include a variety of types of cultures and dedicate an appropriate space to each one of them. While the distribution of Big ‘C’ culture compared to small ‘c’ culture seemed satisfactory, the reading material does not provide a variety of different themes with only three Big ‘C’ themes and lifestyle as the overpowering small ‘c’ theme. When it comes to the dimension of culture, products, practices, and persons are clear in their representation. For an English learner, it would be beneficial to learn about perspectives, too, to be able to understand different cultures.

This study was conducted using only the reading content as a sample for cultural content analysis. Further research is needed to investigate other sections of the textbook, such as classroom activities, illustrations, and audio material. Furthermore, students’ and teachers’ attitudes could be investigated to establish the level of satisfaction with the textbook as well as the students’ progress in developing cultural communicative competence. Research in this field is crucial due to the importance of textbook development and selection. English has become a lingua

franca and as such is used internationally by speakers in almost every corner of the world. As a connecting bridge between different cultures, it carries an important role in enhancing intercultural competence, therefore, textbooks should be equipped with the necessary tools to enable students' progress in this field.

References

1. Agar, M. (1994). *Language Shock: Understanding The Culture Of Conversation* (1st ed.) [E- book]. William Morrow Paperbacks.
2. Aliakbari, M. (2005). The Place Of Culture In The Iranian ELT Textbooks In High School Level.
3. <https://www.britannica.com/topic/language>
4. Brown, H. D. (1994). *Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy*. Prentice Hall Regents, New Jersey
5. Chen, B. B. (2004). A survey on cultural learning and its variables analysis. *Journal of Xi'an, International Studies University*, 12(3), 21–24.
6. Cortazzi, M., & Jin, L. (1999). Cultural mirrors: Materials and methods in the EFL classroom. In *Culture in Second Language Teaching and Learning* (pp. 196–219). Cambridge University Press
7. Cunningsworth, A. (1995). *Choosing Your Coursebook*. Oxford: Heinemann.
8. Dautbasic, A., & Saracevic, J. (2019). Teaching English language to students of diverse cultures. *Journal of Education and Humanities*, 2(2).
<https://doi.org/10.14706/jeh2019225>
9. Emmitt M & Pollock J (1997) *Language and learning: an introduction for teaching* (2nded). Melbourne: Oxford University Press.
10. Englebert, (2004) Character or Culture? *An EFL Journal*, 24(2), 37-41.
11. Lappalainen, T. (2011). *Presentation of the American Culture in EFL Textbooks: An Analysis of the Cultural Content of Finnish EFL Textbooks for Secondary and Upper Secondary Education*. Department of Languages, University of Jyväskylä.

12. Lee, K.-Y. (2009). Treating culture: What 11 high school EFL conversation textbooks in South Korea do. *English Teaching Practice and Critique*, 8(1), 76–96.
13. Mahadi, T. S., & Jafari, S. M. (2012). Sepideh Moghaddas Jafari , PhD Student. *International Journal of Humanities and Social Science*, 2(17), 230–235.
14. McKay, S. (2000) Teaching English as an international language: Implications for cultural materials in the classroom. *TESOL Journal*, 9 (4), 7-11.
15. Muhsen Al Harbi, A. A. (2017). Evaluation Study for Secondary Stage EFL Textbook: EFL Teachers' Perspectives. *English Language Teaching*, 10(3), 26-39. <https://doi.org/10.5539/elt.v10n3p26>
16. Peterson, B. (2004). *Cultural intelligence: A guide to working with people from other cultures*. Intercultural Press.
17. Porter, R., & Samovar, L. (1994). *Intercultural Communication* (pp. 178-193).
18. Shin, J., Eslami, Z. R., & Chen, W. C. (2011). Presentation of local and international culture in current international English-language teaching textbooks. *Language, Culture and Curriculum*, 24(3), 253–268.
doi: <https://doi.org/10.1080/07908318.2011.614694>.
19. Stevanović, G. (2018). Comparative analysis of the representation of cultural content in ELT textbooks used in eight grades of primary schools in the Federation of Bosnia and Herzegovina *Školski vjesnik*, 67 (2), 373-388.
20. Yu, L., Mei, Z., & Qian, Y. (2014). Challenges in Intercultural Language Education in China. *Canadian Social Science*, 10(6), 38.
21. Yuen, K. M. (2011). The representation of foreign cultures in English textbooks. *ELT Journal*, 65(4), 458-466. <https://doi.org/10.1093/elt/ccq089>
22. Young, T., & Sercombe, P. (2010). Communication, discourses and interculturality. *Language and Intercultural Communication*, 10(3), 181–188.
<https://doi.org/10.1080/14708470903348523>

Suela MUSTA⁷⁶

Mediatizimi i Covid-19 dhe sfida e lajmeve të rreme në vitet 2020-2021

[P1]

Abstract

The Covid Pandemic 19 marked a new phase in the dynamics of the media world space, thanks to online news. Faced with this war situation, public information plunged the media into a severe communication crisis, where the most disturbing phenomenon was fake news. In addition to the real-time spread of news from the hospital field and the television studios, the media faced competitive pressure to deliver the real news in my prime. It was in the meantime a great public responsibility to inform the public with the most scientifically confirmed news.

On the other hand, "citizen journalism" through social networks created the effect of avalanche information, where the lack of filters of truthfulness and professionalism, created a complex reality, which by communication experts was described as Infodemia.

Key words: *Covid-19, fake news, infodemia, social networks, online news, portals, televisions, media space*

⁷⁶ Kolegji Universitar "Bedër"

Departamenti i Shkencave të Komunikimit,

Email: smusta@beder.edu.al

Abstrakt

Pandemia Covid 19 shënoi një fazë të re të dinamikës së hapësirës mediatike botërore, falë edhe lajmeve online. Të gjendur para një situatë lufte, informimi i publikut e përfshiu median në një krizë të fortë komunikimi, ku fenomeni më shqetësues ishte fake news ose lajmi i rremë. Krahës përhapjes në kohë reale të lajmeve si nga terreni spitalor ashtu edhe nga studiot televizive, mediat u vunë përballë presionit konkurrues për të dhënë lajmin në prime time si dhe përgjegjësisë së madhe publike për ta informuar me lajme sa më të konfirmuara shkencërisht.

Nga ana tjetër “gazetaria qytetare” përmes rrjeteve sociale krijoi efektin e informacionit ortek, ku mungesa e filtrave të vërtetësisë dhe profesionalizmit, krijuan një realitet kompleks, që nga ekspertët e komunikimit u cilësua si infodemia.

Key words: Covid-19, fake news (lajme të rreme), infodemia, rrjetet sociale, lajmet online, portalet, televizionet, hapësira mediatike

Hyrje

Në mars të viti 2020 informacioni dhe komunikimi mediatik mbi epideminë e Covid19, përcaktoi axhendën e hapësirës publike. Me zyrtarizimin e karantinës në 13 mars (OBSH shpalli pandeminë në 10 mars) dhe vendosjen e gjendjes së jashtëzakonshme në 24 mars të vitit 2020, edhe media shqiptare çeli një kapitull të ri në demokratizimin e informimit dhe edukimit të publikut mbi një krizë të shëndetit të panjohur më parë.

Mediat ishin përballuar në vitin 2009 me epideminë e gripit H1N1. Në këtë kohë u krye studimi i parë i ndikimit të rrjeteve sociale në përhapjen e lajmeve të pandemisë. Studiuesit u përqëndruan në pasojat e sjelljeve sociale ndaj pandemisë që prodhonte komunikimi në internet (Chew, Eysenbach, 2010).

Komunikimi mediatik dhe informacioni masiv i bazuar në teknologjinë dixhitale përcaktoi reagimin e vonuar, por të duhur të shoqërisë ndaj epidemisë. Nisi njëherësh dhe një qasje e re e vlerësimit kritik të publikut ndaj medias. Mediat elektronike (mediat online- portalet, blogjet dhe faqet publike të personazheve të njohur) ranë shumë herë në kurthin e lajmeve të rreme (fakenews) si dhe shkeljes së parimeve të një gazetarie profesionale dhe të paanshme.

Disa qasje teorike dhe zyrtare për informimin publikut mbi epideminë Covid-19

Paralelisht me ecurinë dhe rezultatet e sëmundjes epidemike, studiuesit e medias dhe komunikimit në shumë vende të botës nisën monitorimin cilësor dhe sasior të pasqyritit mediatik të fenomenit. Me qindra analiza shkencore dhe artikuj me fokus veçanërisht komunikimin e rrjeteve sociale gjatë karantinës, janë publikuar në internet dhe në botime të ndryshme. Rezultati i përbashkët ku konvergojnë studimet analitike lidhet me dy drejtime:

a) Dominimi i rrjeteve sociale dhe mediave online në informimin masiv gjatë epidemisë

b) Shtimi i konsiderueshëm i lajmeve të pavërteta (fake news)

Supremacia e shpërndarjes së informacionit nga mediat online dhe veçanërisht rrjeteve sociale ka qenë e pranishme në të gjithë vendet e prekura nga Covid-19. Vetëm në Itali gjatë 4 javëve të para të karantinës janë bërë publike 486 605 raportime në web, televizione, radio dhe gazeta. 421354 informacione janë publikuar në web , 48 903 në gazeta, 10 071 janë transmetuar në televizione dhe 6 277 në radio. Gazetari i një portali të ndjekur në Itali, Stefano Nicoletti është shprehur se në rastin e epidemisë interneti ka globalizuar të gjitha format e komunikimit dhe aksesin në informacion. (www.agendadigitale.eu(2020) Veçanërisht dhe riprodhimi i përmbajtjes së kronikave të televizionit, radios dhe gazetave përmes faqeve të tyre të Facebook dhe web solli një përhapje masive të informacionit

Profesori i Komunikimit Stephen Croucher në Universitetin Massey në Zelandën e re, një nga vendet më pak të pacënuara nga pandemia, me studimin e tij mbi pasqyrimin e Covid19 në mediat online theksoi se, publiku tentoi ti besojë shumë informacionit të shpërndarë në rrjetet sociale(www.frontiersin.org(2020). Tiparet e këtij komunikimi lidhet me shtimin e algoritmeve [PH2] të përhapjes së informacionit në kohë rekord dhe nga burime jozyrtare, ndikuan negativisht në përceptimin publik të sëmundjes. Në kulmin e pandemisë, brenda 24 orëve Covid-19 u përmend 19 milion raste në të gjithë rrjetet e mediave sociale në botë.(Molla R. (2020) Qasjes kritike të informacionit online iu bashkangjitën shumë gazetarë e studiues të cilët vlerësuan se, pandemia e Covid-19 shënoi kulmin e manipulimit të informacionit ose thënë ndryshe dezinformimit të publikut.

Në një artikull online të BBC-së “A po përhapin virusin mediat sociale” (Cellan-Jones, 2020[PH3]) theksohet se rrjetet dhe portalet online më së shumti dhanë informacion, por jo fakte profesionale mbi sëmundjen, edhe pse në shumë vende

pati filtra të informacionit. Schultz mendon se mediat sociale luajtën një rol thelbësor në perceptimin dhe reagimin e publikut ndaj Covid-19 duke influencuar ndjeshëm komunikimin publik (Schultz, F., Utz, S., Göritz, A. (2011)

Prirjes për përhapje masive të informacionit online nuk i shpëtuan as institucionet. Autoritetet shëndetësore përmes faqeve web dhe rrjeteve sociale shkëmbyen informacionin për epideminë, duke sjellë kështu një dimension të shtuar social të komunikimit të institucioneve me publikun. (Li, L., Zhang, Q., Wang, X., Zhang, J., Wang, T., Gao, T.-L.,(2020) Sipas statistikave të Kombeve të Bashkuara në 8 Prill 2020, 167 vende kishin ngritur platformat e tyre të dedikuara informuese mbi Covid-19 (United Nations, World Health Organization (2020)

Në Shqipëri, krahas informacioneve zyrtare online dhe deklaratave të Ministrisë së Shëndetësisë u publikua një platformë e posaçme për gjendjen e shkaktuar nga Covid-19, Coronavirus.al. (<https://ata.gov.al>) (2020) Televizionet dhe radiot që më 9 mars filluan të transmetojnë mesazhe informuese dhe ndërgjegjësuëse, pa pagesë për publikun, përgatitur nga Ministria e Shëndetësisë dhe Mbrojtjes Sociale. Autoriteti i Mediave orientoi mediat audiovizive që “Informacionet dhe të dhënat të jenë të verifikuara, ndërkohë që trajtimet dhe udhëzimet me natyrë higjienike dhe shëndetësore do të bazohen tek ekspertët e fushës, elementë këto që evitojnë dhe refuzojnë lajmet e rreme dhe të pabazuara që shkaktojnë dhe stimulojnë panik dhe trazim të panevojshëm tek ndjekësit e transmetimeve audio dhe audiovizive (<http://ama.gov.al/>) (2020)

Qasja e BE rreth infodemisë

Studiuesit e komunikimit dhe të sistemit shëndetësor konstatuan që në fillim të pandemisë ndjesitë e pasigurisë, frikës dhe panikut që po stimuloheshin prej trafikut të informacioni në internet. Duke i cilësuar si media sociale infodemike, studiuesit vunë theksin tek domosdoshmëria e publikimit të informacionit të certifikuar për

parandalimin dhe trajtimin mjeksor të Covid-19.(Wongkoblap A, Vaddillo MA, Curcin V.(2017) Nga ana tjetër institucionet politike të Brukselit ndezën menjëherë motorët për ti paraprirë krizës së informacioneve të rreme, duke i kërkuar zyra të platformave sociale strategji pune të përmuajshme për ndalimin e përhapjes së informacioneve të rreme.

Në dokumente të herëpsahershme Komisioni Evropian theksohet se, “koordinimi mes shteteve anëtare do të kontribuojë në mënyrë aktive në implementimin e strategjive të komunikimit në linjë me planin e veprimit kundër dezinformacionit, plan aksionin e demokracisë europiane dhe aktet e shërbimeve dixhitale”. (<https://ec.europa.eu> (2020) Në kuadër të ndalimit të informacionit të rremë dhe të manipuluar, Komisioni Evropian ka kërkuar zbatimin e politikave dhe marrjen e masave për ngritjen e një sistem alerti në ndalimin e dezinformimit, përhapjes së gjuhës së urrejtjes dhe diskriminimit. Ndër të tjera Komisioni Evropian ka theksuar domosdoshmërinë e ngritjes së një shërbimi për verifikimin e burimeve të informacionit përmes Fact-checkers.

Covid 19 në mediet shqiptare

Covid-19, parashtrori sfida të shumta në ecurinë profesionale të mediave online dhe ato elektronike në Shqipëri. Por këto është do të zbardhen më të plota kur të realizohen studime mbi pasqyrimin e epidemisë, me fokus cilësinë dhe sasinë e informacionit, avantazhet,problematikat dhe mësimet e nxjerra nga kjo përvojë e pazakontë edhe për mediat shqiptare.

Duke iu referuar një monitorimi sasior të portaleve dhe televizioneve, të kryer nga vetë autorja gjatë muajve prill dhe maj, rezulton se, në 3 televizione informative, News 24, Ora News dhe Fax News, janë transmetuar mesatarisht tre kronika në ditë përgjatë edicioneve të lajmeve, ku nuk përfshihen lidhjet direkte me Ministrinë e Shëndetësisë, apo me gazetarët që kryenin (pasqyrim live nga terreni) në Spitalin Infektiv. Në portale (u monitoruan panoramaonline.com.al, balkanweb.com.) peizazhi mediatik paraqitet më i pasur në përmbajtje. Informacionet lidhur me

Covid-19 janë përcjellë dhe nëpërmjet statuseve në rrjete sociale të personaliteteve të ndryshme, të mjekësisë apo edhe të fushave të tjera.

Numri i kronikave dhe informacioneve të përcjellë në media) janë portalet dhe rrjetet sociale, ato hapësira mediatike, ku janë publikuar më së shumti lajmet mbi epideminë e Covid 19. Vendin e dytë për lajmet e transmetuara mbi Covid 19 e zënë televizionet dhe, në nivelin e tretë qëndrojnë gazetat (mediat e printuara).[PH4]

Televizionet e kanë pasqyruar informacionin në tri akse shprehet drejtori i programacionit në AMA, gazetari Arben Muka (Muka. A (2020)

informim mbi situatën në terren,

ekspertizë mbi parandalimin dhe luftën ndaj perhapjes së virusit

transmetim njoftimesh promociionale të autoritetit shëndetësor

“Televizionet shqiptare kanë pasur pluralitet në ekspertiza dhe shpjegimet e dhëna nga specialistët e fushës (kryesisht mjekët dhe studiuesit infeksioniste). Të gjitha televizionet i janë bindur Ligjit 97/2013 për transmetimin e mesazheve pa pagesë në rastin e Covid19. Ato iu janë përgjigjur thirrjeve të AMA-s për emetimin e spoteve audiovizive shpjeguese që ka shpërndarë autoriteti zyrtar shëndetësor.”

Lidhur me cilësinë e informacionit në televizione shefi i urgjencës në QSUT, mjeku Skënder Brataj, vlerëson pasqyrimin objektiv në javët e para të pandemisë, gjë që tregoi sipas tij, mundësinë dhe forcën që kanë mediat në përcjelljen e informacionit të nivelit të lartë profesional. (Brataj. S (2020)

“Në muajin e dytë deri në përfundimin e karantinës pati një përfshirje të mjekëve shqiptarë nga të gjitha vendet e botës, gjë e cila pasqyroi pasurinë intelektuale shqiptare nëpër botë dhe nivelin e lartë profesional mjekësor të tyre. Gjatë karantinës dhe në vazhdim hyri në lojë politika, e cila filloi të luante një rol qëndror, por të gabuar në disa raste.”

Profesor Brataj si një nga zërat më aktivë në publik gjatë pandemisë sheh si problematike dhënien e hapësirës mediatike njerëzve jo kompetentë. “Gjëja më negative ka qenë fakti i dhënies hapësirë në disa televizione i njerëzve të pakualifikuar, pa baza shkencore në interpretimin e situates, që për fatin e keq vazhdon edhe sot. Nuk ka një kontroll etik apo institucional nga ana e mediave për vërtetimin e profesionalizmit të këtyre personave që dëmtojnë rëndë imazhin e institucioneve, dhe mbi të gjitha dëmtojnë shëndetin e qytetarëve”

Kryeredaktorja e Tv Fax News, Nertila Spiri, shprehet se kanali i saj është munduar të ruajë karakterin informues mbi bazat e paanshmërisë dhe profesionalizmit. (Spiri. N (2020) “Stafi i gazetarëve ka mbajtur vazhdimisht kontakte me mjekë, specialistë të shëndetit vendas dhe të huaj. Në disa raste televizioni luajti edhe rol këshillimor për publikun përmes specialistëve të fushës së psiko-analizës”

Në përballje të përorshme me epideminë dhe me mungesa të theksuara të kushteve social-ekonomike gazetarët e terrenit theksojnë se, u përballën me mungesë të informacioneve shpjeguese zyrtare.

Gazetari i News 24, Erion Skendo shpjegon qasjen zyrtare të informacionit të shhpërndarë nga zyrat shtetërore: “Të dhënat zyrtare në shumë raste kanë qenë jo bindese ballafaquar me të dhënat e mbledhura në terren nga gazetarët përmes burimeve brenda spitalit si dhe vetë të afërmeve të pacientëve. Të afërmit në vazhdimësi kanë akuzuar edhe publikisht për fshehje dhe mungesë informacioni. Për këtë arsye ka një përplasje të dhënash që shkakton pështjellim tek audienca që nuk di se cilin lajm të besojë. Ka munguar bashkëpunimi nga komiteti teknik me përjashtim të disa mediave të privileguara.” (Skendo. E (2020)

Sipas Denisa Cenametit, gazetarja e platformës online *Together for Life*, portalet kanë patur orientim interpretues të informacionit dhe, kjo metodologji pune, sipas saj “ka qenë një nga arsyet pse u krijuan ndjenjat e pasigurisë dhe ankthit midis njerëzve. (Cenameti. D (2020). Duke iu referuar problemit më shpesh të hasur, atij të verifikimit të burimit, gazetarja Cenametaj shprehet se “Mediat kanë pasqyruar

çdo informacion të mundshëm, pa u kujdesur për burimin e informacionit, veçanërisht portalet. (Pa) anshmëria e mediave duket që në titull, ka midis tyre që raportojnë vetëm rastet që humbin jetën, dhe po ashtu një pjesë që raportojnë të shëruarit.”

Sfida për të informuar dhe jo interpretuar, mbeti e tillë, pra sfidë që nuk mendoj se e kapërcyem. Në Shqipëri nuk ka gazetarë të specializuar në fushën e shëndetësisë. Për rrjedhojë gazetarët me apo pa dashje ranë pre e informacionit të shumtë dhe shumë herë jo të saktë. Dhe nën presionin e njohur nga redaksitë për lajmin e fundit, gazetarët pasqyruan gjithçka, pa asnjë kontroll dhe shumë herë duke u bërë interpretues të asaj që shkruhej apo thuhej.

Përfundime dhe sugjerime

Pandemia Covid 19 solli në vëmendje, rëndësinë e përjasjeve të reja në komunikimin dhe informimin e shoqërisë për fenomene shëndetësore me impakt kombëtar. Eksperienca disa mujore e gjendjes së karantinës ishte sfiduese për mediat, të cilat e tejkaluan me suksese dhe mini-kriza në komunikimin publik. Në morinë e dyndjes së informacionit, gazetarët shqiptarë bënë përpjekjet maksimale për të informuar dhe edukuar publikun, por mbetet prioritet përgatitja e studimeve analitike mbi rolin e mediave në rastet e epidemive, si dhe konsolidimi i tyre në nivelin profesional.

Nga intervistat e kryera për këtë artikull dhe referencat në studimet dhe bibliografinë përkatëse, rezultojnë dhe sugjerime të përafërta mbi pasqyrimin mediatik të epidemisë. Disa nga këto çështje lidhen me:

Referimi i lajmeve në burime të konfirmuara të sistemit shëndetësor, si në strukturat publike dhe ato private.

Transparencë dhe akses më të lartë të gazetarëve në informacionin zyrtar dhe komunikimin me institucionet shëndetësore.

Hartimin nga bizneset e medias së strategjive të reja të informimit dhe komunikimit me publikun, bazuar mbi teknologjinë digjitale

Vendosje e filtrave pengues ndaj lajmeve të rreme në mediet elektronike, portale dhe rrjete sociale.

Edukimin dhe trajnimin gazetarëve që pasqyrojnë fenomene të tilla.

Referencat

1- Chew C, Eysenbach G. Pandemics in the age of Twitter: content analysis of Tweets during the 2009 H1N1 outbreak. PLoS One 2010 Nov 29;5(11):e14118

2-<https://www.kantarmedia.com/it/sala-stampa/comunicati-stampa/il-virus-e-i-media-il-contagio-nel-mondo-dell-informazione>.

3-<https://www.agendadigitale.eu/cultura-digitale/coronavirus-il-ruolo-dei-media-nella-diffusione-del-panico/>

4-<https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fcomm.2020.00039/full>

5-Molla R, How coronavirus took over social media
2020. <https://tinyurl.com/ycwtmx3u>

6-<https://www.bbc.com/news/technology-51510196>

7- Schultz, F., Utz, S., and Göritz, A. (2011). Is the medium the message? Perceptions of and reactions to crisis communication via tēitter, blogs and traditional media. *Public Relat. Rev.* 37, 20–27. doi: 10.1016/j.pubrev.2010.12.001

8- Li, L., Zhang, Q., Wang, X., Zhang, J., Wang, T., Gao, T.-L., et al. (2020). Characterizing the propagation of situational information in social media during

Covid-19 epidemic: a case study on Weibo. *IEEE Transac. Comput. Soc. Syst.* 7, 556–562. doi: 10.1109/TCSS.2020.2980007

9-World Health Organization (2020). *Coronavirus Disease (Covid-19) Pandemic*. <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019>

10-<https://ata.gov.al/2020/03/27/coronavirus-al-platforma-ofron-informacion-dhe-keshillat-per-situaten-nga-covid-19/>

11-<http://ama.gov.al/2020/03/09/njoftim-per-mediat-audio-dhe-audiovizive/>Mar 9, 2020 RK

12-Wongkoblap A, Vadillo MA, Curcin V. Researching Mental Health Disorders in the Era of Social Media: Systematic Review. *J Med Internet Res* 2017 Jun 29;19(6):e228

13-https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/communication-tackling-covid-19-disinformation-getting-facts-right_en.pdf

14- Intervistë - Drejtori i programacionit në AMA, gazetari Arben Muka

15- Intervistë - Shefi i Urgjencës në QSUT doctor Skënder Brataj

16- Intervistë- Kryeredaktorja e lajmeve, Tv Fax News Nertila Spiri

17- Intervistë - Gazetari i News 24 Erion Skendo

18 – Intervistë- Gazetarja e platformës *Together for life*, Denisa Cenameti

UNIVERSITY COLLEGE
BEDER

Address

"Jordan Misja" St, Tirana - Albania

Contact: Tel: + 355 4 24 19 222

www.beder.edu.al, e-mail: bjh@beder.edu.al

